

V E R S L A G

VAN HET

TWEE-EN-TWINTIGSTE CONGRES
DER S. D. A. P., GEHOUDEN OP
8, 9 EN 10 APRIL 1917, TE ARNHEM

92

V. BOEKHANDEL EN UITGEVERSMIJ „ONTWIKKELING“, PALEISSTRAAT 43, AMSTERDAM

517

V E R S L A G

VAN HET

TWEE-EN-TWINTIGSTE CONGRES
DER S. D. A. P., GEHOUDEN OP
8, 9 EN 10 APRIL 1917, TE ARNHEM

INHOUD.

1. Congresverslag.
2. Congresbesluiten.
3. Jaarverslag van het Partijbestuur.
4. Financieel Verslag met toelichting.
5. Verslag van het Centraal Komitee voor Jeugdorganisaties.
6. Verslag van den Bond van Soc.-Dem. Vrouwenclubs.
7. Verslag Kamerfractie.

VERSLAG VAN HET TWEE-EN-TWINTIGSTE CONGRES DER S. D. A. P., GEHOUDEN OP 8, 9 EN 10 APRIL 1917, TE ARNHEM

Eerste dag.

8 April.

Ruim half elf opent de voorzitter van het Partijbestuur, W. H. VLIEGEN, het congres met een woord van welkom aan de afgevaardigden. De gelukkige omstandigheid is er, dat wij op dit congres eens meer dan anders over innerlijke partijzaken kunnen beraadslagen. Sinds 1915 staat de partijhouding inzake den oorlog voor den duur van den oorlog vast en, helaas, de oorlog duurt nog voort. De binnenlandsche politieke vraagstukken zijn op het buitengewoon congres van Januari 1916 afgehandeld en het nieuwe politieke tijdperk is nog niet geopend, al zal er waarschijnlijk gelegenheid zijn op dit congres nog ten aanzien van het voorloopig verslag der Eerste Kamer inzake grondwetsherziening stelling te nemen. Op het Kerstcongres zullen wij een nieuw, verder reikend politiek program hebben op te stellen. De grondwetsherziening mag geacht worden binnen te zijn, maar in het voorloopig verslag der Eerste Kamer wordt dermate gesputterd tegen het algemeen kiesrecht, dat het ook ernstige betekenissen kan hebben en de partij, die het algemeen kiesrecht tot nabij zijn overwinning gebracht heeft, mag niet dulden, dat in laatste instantie nog een spaak in het wiel gestoken wordt. (Luid applaus.) De regering schijnt nog steeds te aarzelen om het staatspensioen voor de Eerste Kamer te brengen en het algemeen vrouwenkiesrecht zal een eerste plaats op ons nieuwe program moeten innemen. Inzake de levensmiddelenvoorziening wint onze actie steeds meer aan vertrouwen. De huurcommissiewet is zelfs in letterlijken zin ons werk.

Er is op het oogenblik, door het stadium waarin de Grondwetsherziening verkeert, eenige politieke stagnatie. Maar wij hebben werk voor de partij, zooals bij de bespreking van „Het Volk” wel zal blijken. Het ledental der partij heeft tijdens den oorlog niet geleden. De innerlijke organisatie is verbeterd door de voltooiing der gewestelijke organisatie en door de aanstelling van gewestelijke propagandisten.

Hoe hard ook bestookt, heeft de partij haar positie ten volle gehandhaafd. Meer en meer verzonken de sociaal-democraten, die zich bij uitstek revolutionair wanen, in het anarchistische drijfzand en daarmee in de machteloosheid. Bij de aanstaande Kamerverkiezingen, wanneer alleen de S. D. P. tegencandidaten stelt, zal zij meer stemmen halen dan waarvan zij ooit droomde, maar het is de vraag, wat er van overblijft bij de normale verkiezingen onder algemeen kiesrecht. Bij de jongste Statenverkiezingen voerden wij ons aantal Statenleden op van 40 tot 67 en als er nog wat bij komen, hebben wij evenveel Statenleden als de S. D. P. leden. Daarnaast was onze grootsche kiesrechtbetoging een groote toekomstbelofte.

Het N. V. V. dat in een jaar 30.000 leden won en een eind over de 130.000 heen is, werd een machtig stuk klasse-organisatie.

Wat den internationalen toestand betreft, de vrede schijnt nog altijd ver weg. Het vredesaanbod van Duitschland, gedaan „in het bewustzijn der overwinning”, kon tot niets leiden, de vredespoging van Wilson leidde evenmin tot iets en thans gaan de Vereenigde Staten zelf deelnemen aan den oorlog. De oorlogsgruwelen worden steeds erger. De schrikwekkende duikbootoorlog heeft ook ons land in steeds moeilijker positie gebracht. Een protest daartegen kan ook hier niet uitblijven, in weerwil van ons gloeiend vredesverlangen en onze gehechtheid aan de neutraliteit; een protest tegen het oorlogvoeren tegen neutrale schepen, die levensmiddelen naar een neutraal land brengen. Zoo wordt de stemming van heel de menschheid steeds meer vergiftigd.

Toch begint de oorlog ook zijn goede resultaten te toonen. Er is de Russische revolutie. De volken beginnen de stelsels te doorgronden die tot deze verschrikkingen hebben geleid. In Rusland heeft het volk zich ontdaan van het tsarisme en daarmee winst aan de gansche menschheid gebracht. (Applaus.) Finland ook is weer vrij geworden, het eenige land met een sociaal-democratische parlementsmeerderheid. Oorlogswinst is ook de belofte van invoering van algemeen kiesrecht in Pruisen, hedenmorgen door den keizer toegezegd. Ook in Engeland zal een kiesrechtvorming o.a. een algemeen vrouwenkiesrecht brengen, een feit van ontzaglijke democratische betekenis, dat in de eerste plaats op ons land zal overslaan. (Luid applaus.)

Wij herdenken ook ditmaal weer overledenen. Buiten onze partij waren het Bos, Talma, Tydeman en Borgesius, allen in één jaar, — hun dood beteekent politiek verlies voor het geheele land. Van onze eigen partij herdenken wij de Belgen Royer en Vandersmissen, in Duitschland Eckstein en Hofrichter. In ons eigen land nog buiten de partij Dr. Vitus Bruinsma, een der eerste strijders voor algemeen kiesrecht. (Applaus.) In onze rijen laat Besuijens' dood een groote leegte. Voorts overleden de Fries Van Zandbergen, de Maastrichtenaar Jean Beckers. De vakbeweging verloor Van Dijk en Hols. Laat hun aller levensvoorbeeld ons tot eigen plichtsbetrachting aansporen.

Wij gaan een toekomst van groote betekenis tegemoet. Het ontredderde leven van nu zal de afkeer van het kapitalistisch stelsel vergrooten. Over bergen van leed, zeeën van bloed schrijdt thans de menschheid; aan onze partij de taak om te zorgen, dat die weg voorwaarts leidt naar het socialisme. (Luid applaus.)

Bij de vaststelling der agenda deelt de VOORZITTER mee, dat van vele zijden verzocht is geen avondzitting te houden. Het

voorstel daartoe wordt met het oog op den twijfelachtigen uitslag der stemming weer ingetrokken.

De **VOORZITTER** stelt voor, aan Spiekman, die ernstig ziek is, een telegram te zenden, waarin hem beterschap gewenscht en de hoop uitgesproken wordt, dat hij spoedig zijn belangrijke werkzaamheden weer volkomen vervullen kan. (Luid applaus.)

Aan de orde is

de partijleiding,

waarbij uitgeschakeld wordt de partijbestuursmotie omtrent de oorlogspolitiek, die afzonderlijk besproken zal worden.

TROELSTRA zou, naast de hartelijke woorden, door den voorzitter aan de Russische revolutie gewijd, willen voorstellen een commissie van vijf leden te benoemen, om een adres van gelukwensch aan de Russische revolutionairen te ontwerpen, welk adres dan op het congres ingeleid kan worden. (Luid applaus.) Het voorstel wordt aangenomen. De benoeming der commissie wordt aan het Partijbestuur overgelaten.

VAN STAVEREN—Den Haag II kan zich over het algemeen met het uitstekende werk onzer voormannen vereenigen, doch maakt bezwaar in zake de onderwijkswestie. Vliegen schreef over de beangstigde onderwijzers, die nog steeds de verplichte neutrale staatsschool aanhangen. Daartoe behoort spr. niet, maar hij is zeker met 99 pCt. der partij aanhanger der openbare school. Anderer geweten wil hij geen geweld aandoen, maar daarom begeert de partij nog niet de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs en legde er zich slechts bij neer onder in de Groninger motie genoemde voorwaarden. Die voorwaarden echter noemde Vliegen in October „bijzaken”. De grief is dat de Groninger voorwaarden bij de grondwetsherziening door de partijleiding in den steek zijn gelaten. Zulk afwijken van congresbesluiten mag zonder nieuw congresbesluit niet geschieden. Zoo meende ook Tak in „Het Volk” bij de onderwijsvoorstellen der regeering in 1904. Daarom was nu een buitengewoon congres noodig geweest en de partijleiding had dat zelf moeten voorstellen. In zake de alomtegenwoordigheid de openbare school is de Grondwet nog iets verbeterd (**KLEEREKOPER**: Nou dan!), maar dat kunnen jullie niet helpen; dat is aan Tydeman, het Unie-trio en de openbare onderwijzers te danken. (Gela ch.) Dat heeft de redactie van „Het Volk” 9 October zelf geschreven. Vliegen noemde het eischen van voldoening aan de voorwaarden der Groninger motie omtrent de gelijkwaardigheid piekeren over bijzaken.

VLIEGEN: Waar staat dat?

VAN STAVEREN: In „Het Volk” van 6 October.

VLIEGEN: De uitdrukking werd gebezigd, maar gij maakt nu uit wat ik „bijzaken” noemde.

VAN STAVEREN: Gij noemdet „bijzaken”, al wat Van Det aanvoerde. Niet te ontkennen is, dat het liberale Unie-trio en de onderwijzers de actie voerden, de partijleiding niet. De kosteloosheid van het onderwijs werd zelfs losgelaten.

J. TER LAAN: Dat komt bij de nieuwe onderwijswet.

VAN STAVEREN: Dat moet ik nog zien; dat is al voorgoed verloren.

TROELSTRA: Wij hebben toch een commissie ingesteld.

VAN STAVEREN: Dat interrumpeeren bij elke kritiek komt niet ten goede aan de democratie waarover men onlangs nog tegenover de „Telegraaf” zoo opgaf. (Applaus.) De rechtspositie der openbare en bijzondere onderwijzers, de vrije keuze der ouders zijn losgelaten, het laatste hoewel de „Telegraaf” onthulde dat het in de oorspronkelijke lezing stond. Vliegen gaf als eenig motief, dat verhoed moest worden, dat kinderen gedwongen werden van een bijzondere socialistische school naar een andere openbare te gaan; dat was geen ernstige polemiek. Als de Groninger motie op deze Grondwetsherziening sloeg, dan ook als eenig, ondeelbaar beginsel. Gerhard liet in de Kamer op eigen gelegenheid de politieke neutraliteit los, hoewel in 1910 de partij deelnam aan het onderwijzerscongres daarvoor en Gerhard daar als spreker optrad, — een totale frontverandering. Mag dat allemaal maar? Het grondwetsartikel, zooals het nu werd, is vrij goed, al ontbreken nog de kosteloosheid en de vrije keuze der ouders, maar dat is niet aan de krachtige actie van onze Kamerfractie te danken, maar aan het Unie-trio en Tydeman. Natuurlijk zegt men: Tydeman kan het algemeen kiesrecht niets schelen, maar men heeft het conservatieven als Tydeman door het samensmeden van kiesrecht en onderwijs gemakkelijk gemaakt, om desgewenscht tegen kiesrecht te stemmen. Men heeft zelfs een onbenullig man als Otto nu een succes bezorgd, dat onze Partij had moeten hebben, als de leiding de Groninger motie niet in den steek had gelaten. Waarom was de partijleiding zoo slap? Uit angst voor het mislukken van het kiesrecht. Dat is zeker geen motief van lagere orde. Maar was die angst gemotiveerd? Heeft men zich niet bang laten maken door Kuyper's zwarte gezicht, die innerlijk dol blij was met al het geld dat hij voor zijn onderwijs kreeg. De verbeteringen in de onderwijsartikelen zijn immers toch door de kerkelijken aanvaard en ook het algemeen kiesrecht.

Naar ons gevoel is door deze geschiedenis het einde van den strijd voor het algemeen kiesrecht, door onze partijleiding en met name door Troelstra steeds zoo krachtig gevoerd, niet zoo roemvol geweest als mogelijk was. Art. 192 moest door ons ook onverbeterd geaccepteerd worden, doch dat niet gevochten is voor de verbeteringen, die door de Groninger motie geëischt werden, is mijn groote grief. (Applaus.)

VISKOOP—Amsteram III uit een klacht over het absentisme onzer Kamerleden, ook bij belangrijke stemmingen, waarover onze studieclub een statistiek verzamelde. Inzake de levensmiddelenvoorziening heeft de afdeling groote waardeering voor het werk van partijleiding en fractie, waarvan Duijs' voortreffelijke artikelen in „Het Volk” nog weer eens getuigden. Toch waren er oogenblikken waarin de beweging vergeefs uitzag naar optreden der fractie, o. a. bij den aardappelnood van het vorig jaar. De fractie drong steeds tijdig op voorziening aan, maar het had niet steeds voldoende effect bij den minister. Hetzelfde geldt van de brandstoffenvoorziening, met het gevolg dat de gezinnen in de felste kou zonder huisbrand zijn. Wat was de reden om niet scherper tegen Posthuma's beleid op te treden? Wij wenschen niet mee te doen aan een driefjacht tegen één minister persoonlijk, maar als

de arbeiders zooveel nadeel lijden van het optreden van dezen minister, kon tegen hem even scherp zijn opgetreden als toen Treub wegens zijn verraad aan het Staatspensioen ten val gebracht werd. Desnoods had ook getracht kunnen worden Posthuma te doen vervangen. Waarom werd in Januari en Februari j.l. bij den kolen- en aardappelnood geen stem van de fractie gehoord? Te Amsterdam werd onzerzijds een meeting belegd en wij wilden een uitgebreide deputatie naar den minister zenden, maar het partijbestuur heeft verzocht dit achterwege te laten, op grond dat dit eventueel door de centrale organisaties moest gebeuren. Maar de centrale organisaties deden het niet. Waarom niet?

REICHER-Amsterdam IV, aanvangende met waardeering voor de partijleiding, vraagt inlichting omtrent het vredesoptreden ter bijeenroeping van de Internationale en wenscht uitbreiding van het onderzoek der onderwijscommissie tot kosteloos vak- en handelonderwijs met toevoeging van bevoegde leden. Inzake absentisme en levensmiddelenpolitiek sluit spreker zich bij den vorigen spreker aan. De groote Amsterdamsche deputatie naar de regeering had een indrukwekkende betooging kunnen worden, als uiting van een zoo groote stad. Betreurd wordt het meningsverschil tusschen Duits en Schaper in het groote volksbeleg der graanpolitiek. Tegen Posthuma trad de fractie wel wat zacht op. Bij de interpellatie-Sannes over het melkschandaal werd een motie gesteld, die, als zij aangenomen was, den minister had doen heen gaan. Waarom is nooit weer zoo'n motie gesteld? Zeker heeft Posthuma zijn verdiensten. Ergerlijk is de prijsstijging van het leer. Door Schaper werd in de Tweede Kamer medegedeeld, dat door de looiers 200.000 huiden worden achtergehouden, terwijl de leerprijzen zeer hoog zijn, en van deze week weer zijn gestegen, waardoor ook een goedbetaald arbeider geen schoeisel meer kan koopen. Zoo scherp mogelijk optreden tegen zoo'n minister is gewenscht, opdat hij vervangen worde door een ander, die voor ons optreden meer toegankelijk is.

VAN DEN BERGH-Amsterdam V spreekt over de schroomvalligheid van het Partijbestuur dat niet voldoende leiding geeft en menigmaal achter de feiten aanloopt, o. a. in zake de levensmiddelenvoorziening, waarbij vaak het Partijbestuur letterlijk meegesleept moest worden. Dat ligt niet aan de personen der partijbestuurders, maar speciaal de dagelijksche bestuurders zijn overladen met werk, met name Wibaut, Vliegen en Kleerekoper. Het Partijbestuur kan dikwijls door tijdsgebrek zijner leden in tijden niet bijeenkomen. Verbetering zou het reeds brengen, als de partijsekretarissen weer partijbestuurslid konden worden en daardoor het partijbureau steeds tot optreden in staat was. Wellicht ware het Partijbestuur aldus te splitsen, dat een actiever dagelijksch bestuur ontstond.

In zake de „Volk"-redactie meent spr., dat, gegeven de buitengewoon moeilijke tijdsomstandigheden, speciaal de papierduurte, de redactie waardeering verdient, maar in kleinere zaken blijkt gebrek aan centrale leiding. Ware het niet gewenscht weer te gaan in de richting der hoofdredactie? Met de defensiepolitiek der redactie kan spreker zich vereenigen, maar men bepleit de landsverdediging te absoluut, in plaats van als alleen tijdelijk oorlogsstandpunt. Te betreuren is ook, dat den

dag na de eerste berichten over de Russische revolutie niet daarover geschreven werd, maar over de Amsterdamsche fronde tegen de grondwetsherziening; zoo ook heeft de redactie op den dag vóór den Vrouwendag niet den nadruk gelegd op de internationale strekking daarvan, maar op de nationale betekenis ervan. Ten slotte wenscht de afdeling, hoewel het meerderheidsstandpunt der partij innemend, R. Kuyper als vertegenwoordiger der huidige minderheid in de redactie van het „Weekblad" op te nemen, opgericht als het is als minderheidsorgaan. Zeker zal de huidige tegenstelling van „anti-militaristen" en „landsverdedigers" slechts een tijdelijke zijn, maar tijdelijk moet dan ook een der anti-militaristen in de redactie.

De VOORZITTER deelt mede, dat een telegram van Spiekman ter begroeting van het congres is ingekomen. (A p p l a u s.)

De middagpauze gaat in.

Middagzitting.

DE VOORZITTER deelt mede, dat een telegram van Hoejenbos is ontvangen, meldende dat hij wegens ziekte verhinderd is.

De commissie voor het adres inzake de Russische revolutie is als volgt samengesteld: F. v. d. Goes en Troelstra voor het P.B. en uit de afgevaardigden: Ladenius-Almelo, Lindemans-Arnheim en De Zeeuw-Rotterdam.

De beraadslagingen over het algemeen beleid worden voortgezet.

DE BOER-Leeuwarden brengt dank aan de Kamerfractie voor wat zij in deze moeilijke omstandigheden wist te bereiken. En dat is niet weinig. Een enkel woord echter over het absentisme. Schaper heeft te Amsterdam in 1915 toegegeven, dat de partij er tegen moet opkomen. Men kan niet eischen, dat alle leden in alle vergaderingen steeds aanwezig zijn. Maar bij belangrijke stemmingen moesten zij er wezen. Bij de stemming over het amendement-Mendels over het uitlichten der 10 pCt. uit de Huurcommissiewet, waren 4 leden onzer fractie niet aanwezig. Dat is 25 pCt. Het amendement is er desniettemin gelukkig gekomen.

SCHAPER: Hoeveel ontbraken er, elf?

DE BOER: Neen, vier.

SCHAPER: Dan was het een mooie dag. (Vroolijkheid.)

DE BOER: Het was een stemming op het kantje af. Zij hadden in dit geval niet mogen ontbreken. (A p p l a u s.) Wij allen moeten onze plicht kennen en op onze post zijn, ook de Kamerleden. Waar iets valt te halen voor de arbeidersklasse, moet onze fractie er bij zijn.

Een enkel woord over de commissie, door het P.B. ingesteld, tot het formuleeren onzer eischen inzake de nieuwe Onderwijswet. Er had ook een onderwijzer van het platteland in opgenomen moeten zijn geweest, vooral met het oog op de classificatie der salarissen en de verhouding tusschen openbaar en bijzonder onderwijs aldaar. (A p p l a u s.)

BEETS-Den Haag IIIa bracht hulde aan de leiding, al zal in den loop van het congres ook blijken, dat we op sommige punten van mening verschillen. Ik ondersteun wat Van Stavoren in het midden heeft gebracht in zake art. 192. Wordt de onderwijswet behandeld, dan moeten wij zoo actief mogelijk zijn, opdat nog terecht kome wat mogelijk is. Een opmerking aan de Kamerfractie. Het heeft ons

gehinderd, dat na de rede van Troelstra over de verdediging van Indië geen stemming werd gevraagd, maar dat men volstond met het vragen van aanteekening van de stem tegen. Hoofdelijke stemming ware beter geweest, ook al waren er slechts 3 leden onzer groote fractie aanwezig. Ik ben het eens met wat De Boer over het spijbelen der Kamerleden zeide. Zij moeten op hun post zijn.

Nu iets over de redactie. Waarom staat het punt: benoeming der redactie op den beschrijvingsbrief, als wij zoo maar 'n redacteur op het dak gezonden krijgen? Dat is in Den Haag met Hartog gebeurd. Waarom geen overleg met de plaatselijke organisaties, overeenkomstig de strekking van dit voorstel.

RUGGE-Groningen: In Groningen was men het er over eens, dat „Het Volk” niet genoeg doet aan socialistische scholing. Er zijn niet genoeg artikelen, die warmte en geestdrift geven voor den strijd voor het socialisme. (Eenig applaus.) De redactie is er natuurlijk bekwaam genoeg voor. De vraag doet zich echter voor, of de redactie-leden wel midden in den strijd, in de beweging staan. Velen in onze afdeeling betwijfelen dat. Is het daarom niet wenschelijk weer een hoofdredacteur aan te stellen? Wellicht krijgen wij dan weer artikelen als van Troelstra en Tak. De krant draagt teveel het stempel van bureau-werk.

Er werden in de afdeeling ook opmerkingen gemaakt over de levensmiddelen-politiek van „Het Volk” en onze fractie. Voorop zij daarbij gesteld dat er nooit een tijd is geweest, dat ons volksleven zoo is beheerscht door onze beweging. Onze centrale commissie doet uitnemend werk. (A p p l a u s.) Maar de lijn onzer politiek wordt meer uitgestippeld door onze beweging, door de afdeelingen dan door de leiding der partij. Wij kennen de reden daarvan niet en daarom vragen wij ons af, waarom niet scherper wordt opgetreden, o.a. tegen minister Posthuma. Wij willen geen hetze tegen de regering, maar tegen den man die de levensmiddelen-voorziening in de verkeerde richting stuurt, dient stevig front gemaakt. Het broodrantsoen is teruggebracht tot 311 gram. Daar moet toch iets voor in de plaats worden gegeven. Er moet algemeene rantsoeneering in verstandigen zin komen. „Het Volk” schreef: wij mogen geen socialistische eischen stellen. Waarom niet? Het is toch doorvoerbaar.

Een der redacteuren van „Het Volk” is scherp tegen minister Posthuma opgetreden. Hij is daarom door Troelstra gedesavouéerd in de Kamer. Niet elk woord van dezen redacteur onderschrijf ik. Maar de geest van zijn woorden was naar het hart der arbeiders. (A p p l a u s.) Heel de redactie had zoo moeten schrijven en den strijd in dien geest moeten voeren.

Spr. beveelt voorts de benoeming van een derden redacteur voor „Het Weekblad” aan en noemde daarvoor v. d. Waerden.

v. EIZENGA-Bussum: Het staat als een paal boven water, dat art. 192 niet voldeed aan de eischen der Groninger motie. Waar dit zoo stond, had het P.B. de partij moeten raadplegen en een buitengewoon kongres bijeen roepen. De democratie moet praktijk in onze partij blijven. Afwijking van een bindende resolutie, als de Groninger motie was, had niet mogen plaats hebben, zonder dat de partij was geraadpleegd. Ik protesteer er ernstig tegen,

dat die motie is op zij gezet alsof zij er niet was.

Ik sluit mij aan bij mr. v. d. Bergh en Rugge. Wij leven in een vreeselijken tijd. Het kapitalistisch regime heeft fiasco gemaakt als nimmer tevoren. Het neemt zijn toevlucht tot maatregelen die gaan in socialistische richting. Daarom moet de Kamerfractie niet te schroomvallig zijn in het stellen van eischen. Zij doet wel iets in dien geest, maar niet krachtig genoeg. In „Het Volk” komt een artikel voor van den man met de drie sterretjes, waarin betoogd wordt, dat de regering reeds lang den export tot zich had moeten trekken. Sannes heeft daar inderdaad over gesproken in de Kamer. Maar het is gedaan op zoo'n wijze, dat het niet eens tot de partij is doorgedrongen. Het was niet flink, niet sterk genoeg. Moet er niet wat stevigs gedaan worden, dat het komt tot staatsexploitatie van spoorwegen? Dat het komt tot een daad?

KLEEREKOPER: Er is een wetsontwerp over aanhangig.

DUIJS: Nietwaar.

SCHAPER: Je moet de verslagen lezen.

VAN EIZENGA: Men merkt van dit alles zoo weinig naar buiten.

Nu over de levensmiddelenpolitiek. Naar mijn inzien moet Posthuma zoo spoedig mogelijk weg. Duijs schrijft in „De Voorpost” hetzelfde. Waarom wordt er niets in die richting gedaan?

SCHAPER: Daar zul je straks wel van hooren.

VAN EIZENGA: Goed, nu heeft de partij het gevoel, dat de fractie te zwak en te slap optreedt. Wij willen weten, hoe dit alles zit. (Luid applaus.) Waarom wordt Posthuma gehandhaafd, nu er een heele, sterke man noodig is. Het gaat om de volksvoeding. (A p p l.) Mag men ons dat niet in 't openbaar zeggen, dan doe men het in 't geheim.

Met de levensmiddelen-commissies is het ook zoo onzeker. Duijs heeft verklaard er niet in te willen, omdat hij zich niet door de handelaren wil laten bedriegen. (Geroep: Ach! Ach!) En Schaper heeft gezegd, dat men daar nuttig werk kan doen. Die tegenstelling moet verklaard worden.

Dat de Kamerleden pensioen krijgen is in orde. Wie zich heel zijn leven aan de openbare zaak wijdt, moet gepensionneerd worden. Maar 't stuit ons tegen de borst, dat onze Kamerleden gestemd hebben voor de terugwerkende kracht, terwijl menschen als Nolting en Staalman er buiten vallen.

Bij de behandeling der Distributiewet heeft Duijs een scherpe aanklacht tegen minister Posthuma gericht inzake de graanpolitiek. Schaper is hem niet alleen niet bijgevallen, maar hij gaf zijn partijgenoot een duw. Dergelijke tooneelen moesten in de Kamer niet voorvallen. Onze mannen moeten een geheel zijn, niet onder elkaar harrewarren. (Luid applaus.)

DE VOORZITTER: Er is een voorstel ingekomen van een groot aantal afdeelingen, om geen avondzitting te houden. Er staan echter nog 'n 10-tal namen op de sprekerslijst. Doen wij die lijst vanmiddag af, dan hoeven wij vanavond niet te vergaderen.

Het congres stemt, maar de meerderheid staat niet vast.

DE VOORZITTER. Wij vergaderen vanavond wel. (A p p l a u s.)

KUYPER-Amsterdam IX: Ik heb allereerst eenige opmerkingen te maken over de „Volk“-redactie. Wij komen op tegen de hoogst partijdige houding die de buitenland-redacteur heeft aangenomen tegen de Deutsche partij-meerderheid. Hij gaat voortdurend van de vooronderstelling uit, dat Deutschland den aanval begonnen is. Maar dit is toch hoogstens het geval met de Deutsche regering, niet met het volk. Hij wijst telkens weer op den duikbootenoorlog, maar vergeet dat Engeland het Deutsche volk uithongert. Hij vergeet zelfs, dat schadeloosstelling is geëischt voor het Roemeensche struikroovers-avontuur.

DUIJS: Denk om het Haagsche vonnis!

KUYPER: Hij valt de Deutsche partij-meerderheid aan, maar vergeet dat zij achter haar, door den oorlogsnoodzaak thans vrij gematigde regering gaat staan tegenover de uiterst agressieve Pruisische jonkers, grootindustrieelen enz., en dat de meeste Entente-socialisten hun regering in alles steunen, zelfs met het soc. ministerschap. Hij billijkt het stemmen voor de oorlogscredieten in Deutschland bij het uitbreken van den oorlog, maar stelt nu de partij-meerderheid in gebreke, die nog precies hetzelfde doet in een tijd waarin Deutschland zich in volstrekten zin in staat van landsverdediging bevindt. Hij stelt de Deutsche partij-meerderheid in gebreke die, toen Deutschland nog aan de winnende hand was, zich herhaaldelijk tegen annexaties verklaard heeft en aan de Entente-socialisten de hand heeft toegestoken, terwijl deze zelfs alle overleg hebben geweigerd. Hij critiseert, tot zekere hoogte terecht, het vredesaanbod der Centralen, maar vergeet telkens dat het met een schaamteloze aanbieding door de Entente is beantwoord. (P r o t e s t e n.)

DUIJS: Een pro-Deutsche speech. (R u m o e r.)

DE VOORZITTER: We zijn hier in een gebied dat in staat van beleg verkeert. Wij hebben toestemming gekregen om te vergaderen, mits hier niets gezegd zou worden, dat de neutraliteit in gevaar kan brengen.

KUYPER: Ik ben niet pro-Deutch. Ik bepleit hier de ware neutraliteit, door op te komen tegen het anti-Deutsche standpunt van v. d. Goes. (P r o t e s t e n.)

DE VOORZITTER: Ik zal uitmaken hoever u hier gaan kunt en de uitdrukkingen daar straks gebezigd waren in flagranten strijd met de neutraliteit.

KUYPER: En ik zal er hier op wijzen dat critiek op de Deutsche meerderheid hoogstens past aan ons anti-militaristen, niet aan sociaal-democraten, die zelf ook de landsverdediging aanvaarden. Allermint aan v. d. Goes, die uitdrukkelijk heeft erkend, dat hij ter wille van zijn politiek wil riskeeren dat Nederland in den oorlog wordt betrokken aan de zijde van Deutschland tegen de Entente, terwijl hij de terneêrwerping van Deutschland een socialistisch belang heeft genoemd.

Wat de binnenlandsche politiek betreft, ik ben het met Troelstra eens, die te Leeuwarden heeft gezegd, dat thans voorzichtigheid met de regering geboden is. Zij voert een deel van ons program uit en handhaaft oprecht den vrede. Als wij de huidige regering verjagen, riskeeren wij de komst van een

bijv. minder vredelievend kabinet. Ik begrijp ook dat de partij-leiding — eenmaal de neutraliteitshandhaving en landsverdediging met militair geweld aanvaardend — niet scherp tegen de regeering kan optreden. Ik acht dit een van de vele nadeelen van de militaristische tactiek, maar ik kan de partijleiding niet aanvallen om een consequentie van de in 1915 aangenomen motie. Trouwens ook in andere opzichten is de kritiek thans uiterst moeilijk, want het is voor ons nog niet uit te maken in hoeverre het optreden van de partijleiding berust op, ook door mij in vele gevallen als juist erkent, „opportunisme“ of op verderfelijk revisionisme en voorbereiding van het ministerialisme. Vast staat voor mij echter nu reeds dat de partij-leiding en inzonderheid de „Volk“-redactie, wier taak meer propagandistisch is, veel te aarzelend is opgetreden.

Wij leven in zorgelijke omstandigheden. Desniettemin heeft het Kon. Nat. Steun-Comité zijn actie zeer ingeperkt. De oorlogswinstbelasting is niet op 50 pCt. gebracht, doch op 30 pCt. gehouden. En dat terwijl de O. W.-ers zwijnen en feesten, ook hier te lande, te midden van een ontberende volksmassa. De redactie van „Het Volk“ schrijft niet met revolutionair élan, maar heeft bijv. in een hoofdartikel: „Regeering en Volk“ voor Paschen 1916 niet gestreden, niet geëischt, zelfs niet gepleit, maar gebedeld. (E e n i g a p p l a u s.) Op die manier krijgen wij niet alleen geen socialisme, maar ook niet de in dat artikel gevraagde goedkoope Paasch-eieren.

STEMMEN: Juist.

SCHAPER: Hadden we er dan de algemeene werkstaking om moeten proclameeren? (R u m o e r.)

KUYPER: „Het Volk“ heeft niet genoeg gedaan aan socialistische scholing, terwijl daartoe toch de tijd zoo gunstig was. Het kapitalisme moet dozijnen maatregelen nemen, die wel is waar niet zuiver socialistisch zijn, maar toch de technische en administratieve, de organisatorische mogelijkheid van het socialisme in alle groote landen meer dan ooit bewijzen. Na den oorlog zullen wij zuchten onder de zwaarste lasten. Het socialisme alleen kan na den oorlog spoedig weer opbouwen wat vernietigd is, niet het kapitalisme met zijn ontzaglijke verspilling van productieve kracht. De eisch van socialisme is in den volstrekten zin urgent geworden, te meer daar de massa's, nu aan geweld en levensgevaar gewend, allicht te vinden zullen zijn voor revolutionair optreden. Wat heeft over deze groote kwesties in „Het Volk“ gestaan? (E e n i g a p p l a u s.) Niets.

ALBARDA: Dat had gij dan moeten doen.

KUYPER: Partijgenooten zorgt er straks voor, dat „Het Volk“ niet alleen technisch, maar ook in dit opzicht verbeterd wordt en dat de redactie aan het proletariaat leert daadwerkelijke klasse-strijd voor het socialisme.

GIES-Zutphen: De afdeeling heeft mij opgedragen te protesteeren tegen het optreden van het P. B. inzake de Statenverkiezingen. In strijd met de belofte van Vliegen, op het buitengewoon congres van 1916 afgelegd, kwam het bevel van het P. B., om onzen candidaat, die in herstemming was, terug te nemen. Het bevel — omdat er met de afdeeling geen overleg is gepleegd. Het P. B. was op dat moment met huid en haar aan de vrijzinnigen verkocht.

SCHAPER: Wat is dat, verkocht?

GIES: Ja, er was niet het minste gevaar, dat de kerkelijke gekozen zou worden. Ik weet daar geen zachter woord voor te vinden. Het P. B. is nog verder gegaan en heeft per strooibiljet de vrijzinnige kandidaten aanbevolen, hoewel de afdelingen Zutphen en Lochem hadden besloten onzen candidaat te handhaven. Het P. B. heeft niet het recht, om een candidatuur, door een afdeling gesteld, in te trekken. In onze afdeling was fut en kracht gekomen, maar na dit voorval is het een beoerde boel geworden.

HERMANS: Nou!

GIES: Ja, het is zoo. En als zoo'n feit nog eens voorviel, kon het wel anders gaan. Het bestuur heeft nu alle kracht moeten inspannen, om den boel bijeen te houden. (Luid applaus.)

LOPEZ DIAS-Hilversum: Met de levensmiddelen-politiek zou het wellicht beter zijn gegaan, als wij eens een groote betooging in Den Haag hadden gehouden, om minister Posthuma te laten zien, wat er onder de arbeiders leeft. De afdeling heeft zich de vraag gesteld, of het niet tijd werd, dat onze Kamerleden uit de commissies gaan, opdat zij volkomen vrij tegenover minister Posthuma komen te staan.

Onze afdeling betreurt het, dat geen buitengewoon congres inzake art. 192 gehouden is.

Iets over den Anti-oorlogsraad. De voorzitter, de heer Dresselhuys, is gebleken een echte militarist en oorlogshetzer te zijn. Moeten nu onze voormannen niet uit dien raad trekken?

Wenschelijk is het voorts, dat er wat geschiedt voor een betere distributie van sprekers. (V r o o l j k h e i d.) Vooral de kleine afdelingen kunnen moeilijk sprekers krijgen en toch is daar onze propaganda zoo noodig.

RUMBRINK-Zwolle: Het P. B. heeft bij de herstemmingen voor de Staten bij ons precies hetzelfde gedaan als te Zutphen. Het ging er om te trachten Overijsel om te krijgen, hetgeen door Dijkgraaf in de „Nieuwe Tijd” uitvoerig is betoogd. Men was in Zwolle algemeen ervan overtuigd dat de 2 linksche zetels alleen behouden konden blijven, wanneer de liberalen de candidatuur-Vleming overnemen zouden. Men heeft onze candidatuur een hopelooze genoemd, maar wij wisten het concentratiebestuur van het tegendeel te overtuigen. Toen echter het P. B. publiceerde, dat onze candidaat terug moest worden genomen, sloeg natuurlijk ook de concentratie om. Wij moesten terugtrekken, als tegenprestatie voor de hulp der „N. R. Ct.”. Daartegen protesteerden wij.

Toen Vogt bij de naverkiezing in herstemming kwam, wenschte het P. B. ons geluk en werd er niet meer gesproken van „een hopelooze candidatuur”.

V. d. SLUIJS-Watergraafsmeer: Hoe staat het met het werk van de commissies inzake het strijdprogramma en de verhouding tusschen partij en vakbeweging?

Een woord van critiek moet ik zeggen over „De Notenkraak”. Die critiek geldt niet Albert Hahn, die, ondanks zijn langdurige ziekte, week aan week prachtige platen levert. Moge hij spoedig herstellen en de congressen weer bijwonen. (Luid applaus.) Aan den tekst moet echter meer zorg besteed worden.

LINDEMAN-Arnhem: De afdeling is in het algemeen sympathiek gestemd over de wijze

waarop de redactie van „Het Volk” de neutraliteitspolitiek verdedigt. Een uitzondering maakte o.a. een artikel van 28 Februari 1917, over het optreden van Engeland tegen onze scheepvaart. Het artikel was goed, maar het slot veel te scherp. Onze redactie had zich daarbij voorzigtiger moeten uitlaten. Een oorlogszuchtige regeering had zich van die uiting kunnen bedienen.

STENHUIS-Amsterdam VIII: Het partijverslag had wel wat uitvoeriger gekund.

DE ROODE: Het papier!

STENHUIS: Het maakt den indruk, dat het in een verloren uur gemaakt is. Het moest zijn een flink stuk werk, waarin de positie onzer partij wordt geschetst.

Als typeerend voorbeeld merk ik slechts op, dat de duurtedemonstratie van 27 Juli 1916 onvermeld is.

Een aanmerking moet ik maken op de buitenland-rubriek van „Het Volk”. Men neemt er stelling in tegen Deutsche partij en vakbeweging. Wij kunnen echter geen onderscheid zien met de houding die de Entente-arbeidersbeweging aanneemt. Dat is niet goed, vooral niet, omdat wij de hoop hebben, dat onze Partij na den oorlog het hereenigingspunt der Internationale zal wezen. Zóó sterk is het euvel, dat Troelstra de Fransche partij heeft moeten critiseeren terzake van het afwijzen van een samenkomst van het Intern. Bureau.

Wat in „Het Volk” geschreven wordt over de Deutsche vakbeweging, heeft vaak niet de instemming onzer vakbewegingsleiders, niet omdat wij de houding der Duitschers bewonderenswaardig achten, maar omdat de critiek eenzijdig is.

Het feit, dat de Kamerleden in de commissies van bijstand zitten, hoeft hun vrijheid van critiek niet te belemmeren. Maar het werk dier commissies onttrekt zich aan de publieke controle. Onze Kamerleden zijn niet deskundig. Wat weet Hugenholtz van het vleesch? (V r o o l j k h e i d.) Welk nut zit er in om in die commissies te zitten? Dat wil ik wel eens hooren.

Ik wil niet de leuze aanheffen, dat Posthuma weg moet. Want wij weten niet, dat wij een betere terug krijgen. Maar op 25 Februari hebben Partij en Vakverbond geëischt, dat de maximumprijzen niet mogen worden verhoogd en het is niet minder dan een schandaal, dat het slechtere brood nu 2 centen duurder is geworden. (Luid applaus.)

Het vet is feitelijk uit de distributie verdwenen. Mijn moeder is geen politiek mensch en zij schreef mij: met die vetdistributie kunnen zij verrekken. (V r e u g d e.) Het vet is geheel aan den vrijen handel overgelaten. De boterhammen worden den arbeiders in den mond geteld en om een paar millioenen te sparen, maakt men het brood ook nog duurder. Daar moeten wij met kracht tegen in. (Luid applaus.)

Mevr. VAN KERSEN-MUYLWIJK-Rotterdam II: Doordat wij in 1916 den vrouwendag, op instigatie van het P. B., in een grootere zaal hielden, ontstond een tekort van f 300. Het P. B. zou het tekort dekken. Het betaalde f 100 en de Federatie bleef met een tekort van f 200 zitten. Het gaat niet aan, dat door het P. B. op die manier wordt ingegrepen.

Spr. komt op tegen het artikel in „Het Volk” over den duikboot-oorlog, klaagt over de Rotterdamse rubriek en keurt het af, dat een advertentie was opgenomen ter aanbeveling

van de regeeringsfilm over leger en vloot. (Applaus.)

DE ZWART-Den Helder sluit zich aan bij het gesprokene door Ruggé over de levensmiddelenvoorziening. Hem is bekend, dat er een circulaire is van den minister bij de gemeentebesturen, waarin, wegens gebrek aan vet, maatregelen in overweging worden gegeven om uit een kwantum melk het vet te halen. Het is dus zaak te zorgen, dat voor de arbeiders niet slechts de afgeroomde melk overblijft. Als het waar is, dat er over vijf weken geen brood meer in het land zal zijn, dan moet er tijdig op maatregelen worden aangedrongen, om de broodvoeding doof wat anders te vervangen.

Ik heb voorts opdracht op te komen tegen wat gebeurd is met het kiesrecht der militairen. Het amendement der fractie op dit punt was goed. Maar het is, na een simpele afkeuring door de regeering, ingetrokken. Men had de liberalen voor een beslissing moeten stellen. Daarmede is de opdracht van het vorig congres om hals gebracht.

MULLER-Delft: Ik meen een woord van erkentelijkheid te moeten spreken voor de wijze waarop de buitenland-redacteur het Duitsche imperialisme en militarisme behandelt. Het is niet juist, dat Duitschland zich bevindt in staat van verdediging.

MENDELS: Denk om de neutraliteit!

DE VOORZITTER: Daar zal ik wel voor zorgen.

MULLER: Wij beleven niets anders, dan de voortzetting der historische imperialistische, militaristische politiek van Pruisen. Ik meen te moeten vaststellen, dat het juist Frankrijk is, dat zijn voortbestaan verdedigt. (Luid applaus.)

VOOGD: Dat mag wel gezegd worden!

KLEEREKOPER: Hij gebruikt geen beleedigende termen.

MULLER: Wat ik zei, staat historisch vast.

Nu over de levensmiddelen-politiek. Onze fractie doet wat zij kan voor een goede voedselvoorziening. Maar m.i. heeft men niet genoeg contact met het volk gezocht. Als de fractie in de Kamer bezig was, had men het volk moeten oproepen, om in de straten te demonstreeren.

Onze fractie heeft te weinig gebruik gemaakt van het recht van initiatief. Ik ben er te Zevenaar wekenlang getuige van geweest, dat nog altijd geweldige hoeveelheden voedsel de grens overgaan. Had de fractie daartegen geen geëigende voorstellen kunnen doen?

Het is wellicht niet mogelijk, om meer dan 311 gram brood per dag te geven, maar dan moeten andere dingen in 't land blijven: boter, kaas, visch, vleesch. Dan kunnen de arbeiders ook daarvan krijgen, om den dreigenden honger het hoofd te bieden.

Mej. LADENIUS-Almelo: Ik sluit mij aan bij wat De Boer over de onderwijscommissie heeft gezegd. Terzake van de Staten-herstemmingen, had het P.B. wel wat meer kunnen rekenen met de meening der afdeeling Zwolle. Het terug nemen van onzen candidaat kan noodzakelijk geweest zijn, maar het is te betreuren, dat het P.B. niet tactischer is opgetreden. Men heeft Zwolle en Zutphen over één kam geschoren en dat was niet juist. Het desbetreffend artikel in „Het Volk” gaf een onjuiste voorstelling der zaak, gelijk ook de „Zwolsche Courant” erkende. Dit artikeltje ware beter niet geschreven.

GERRITSEN-Heerlen: Het is de eerste keer, dat de mijnwerkers hun stem doen hooren tegen de fractie. Wie het niet medegemaakt heeft, weet niet hoe de mijnwerkers moeten strijden in het donkere Zuiden. Zij moeten er daarom tegen protesteeren, dat hun belangen in de Kamer zoo stiefmoederlijk behandeld worden.

VAN KOL: Dan moeten jullie gegevens zenden.

GERRITSEN: Die zijn gezonden. De toestanden op de staatsmijnen laten veel te wenschen over. De moderne organisatie wordt genegeerd, de christelijke organisatie bevoordeeld, o.a. bij den duurtetoeslag. Dat alles had wel eens in het Parlement mogen uitkomen.

Onze rechtspositie laat te wenschen, wij worden overstroomd door geïnterneerden, die voortrokken worden. Men zegt tegen ons: ruk maar uit, wij stellen geïnterneerden aan. Er worden zelfs geïnterneerden aangesteld tot bazen. Zij verstaan echter geen woord Hollandsch. Men voelt welke gevaren dat oplevert. De woningnood wordt steeds nijpender. De spoorwegverbindingen zijn allertreurigst; tramwegen zijn er niet.

Over al deze dingen is niets in de Kamer gezegd.

VAN KOL: Alle punten zijn aangeroerd.

ALBARDA: Allemaal.

GERRITSEN: Niet door de soc.-dem.

VAN KOL: Jawel, door Albarda en mij.

GERRITSEN: Er zullen nu arbeiderscontroleurs aangesteld worden. Maar alles spant samen om de modernen er uit te houden. Minister Posthuma wilde geen goed kiesrecht daarvoor invoeren.

Ook aan den arbeidsdag dient wat gedaan. Ik heb de opdracht der mijnwerkers, om ten aanzien van dit alles tegen de Kamerfractie te protesteeren en de hoop uit te spreken, dat het anders worden zal.

Mevr. TILANUS-Amsterdam V: Het kinderblad van „Het Volk” voldoet niet aan redelijke eischen. „Het Volk” heeft wel burgerlijke kinderen geëcritiseerd en moest nu toonen het beter te kunnen. Het kinderblad bevat stukken in tyrisch burgerlijken geest. Er worden tooneeltjes geschetst, die zuiver kapitalistisch van strekking zijn. Het heeft weinig van goede kinderlitteratuur, terwijl juist voor het arbeiderskind het beste niet goed genoeg is. Het wordt toch al vergiftigd met allerlei slechte, verkeerd werkende boekjes en verhaaltjes.

Een opmerking is in de afdeeling V gemaakt terzake van eene passage in het partijverslag over den strijd voor het vrouwenkiesrecht. Men had het gaarne gezien, dat op de duurte-meetings ook steeds vrouwen het woord hadden gevoerd. Men geve den Bond van Vrouwenclubs een werkzaam aandeel aan de reorganisatie der Partij, opdat hij beter naar voren kunne komen en directer bij de Partijactie kan worden betrokken.

DE BRUIN-Schiedam stelde voor punt 12 der agenda dadelijk in behandeling te nemen.

DE VOORZITTER: Punt 12 wordt beter apart behandeld; het staat in verwijderd verband tot de levensmiddelen-voorziening.

HUGENHOLTZ krijgt het woord, om enkele

opmerkingen, aan zijn adres geuit, te beantwoorden.

Stenhuis, zegt hij, heeft mij gevraagd te verklaren, welk nut het heeft in de levensmiddelencommissies zitting te nemen.

De regeering heeft bepaald, dat de bedrijven gewoon moeten blijven werken, omdat zij niet beschikt over de organen om ze direkt door den staat te doen drijven.

Van die bedrijven zijn vereenigingen gevormd. Dat zijn echter vereenigingen van belanghebbenden. Er zijn nu rijkscommissies van toezicht, ten deele bestaande uit Kamerleden, die controle uitoefenen op de gestie der vereenigingen.

Enige voorbeelden. De vleeschvereening wilde eenigen tijd geleden 12.000.000 K.G. varkensvleesch afslachten en naar het buitenland uitvoeren. Dat afslachten moest gebeuren, wegens gebrek aan veevoeder. De rijkscommissie wilde dat niet zonder meer en liet daarom ruim 4.000.000 K.G. inzouten. Thans eten wij het op. De commissie heeft voorts voorkomen, dat slachtafvalven worden uitgevoerd. Deze zijn gedistribueerd met hulp der centrale commissie uit de arbeidersbeweging, die nu op dezelfde wijze bezig is met de distributie van nuchter kalfsvleesch. Zoo kan men in die commissies voor de volksvoeding werken en voorts allerlei geknoei tegengaan. (Applaus.)

Ons amendement inzake het kiesrecht der militairen is teruggenomen, omdat het alleen onze eigen stemmen zou hebben gekregen en dan niets zou zijn bereikt.

Wij wisten het echter gedaan te krijgen, dat in de additioneele artikelen werd bepaald, dat alleen in buitengewone omstandigheden het kiesrecht aan de militairen kan worden ontnomen in heel het rijk of een gedeelte er van. Gebeurt het, dan moet het ook voor de officieren geschieden.

Toen wij dat door handig manoeuvreeren hadden bereikt, schreef „Het Anker“, dat men achteruit was gekomen! (Verbazing.)

Dat men critiseeren wil is goed, maar men doe het op goede gronden. (Applaus.)

De vergadering werd verdaagd tot des avonds 8 uur.

Avondzitting.

De Oorlogsresolutie.

Aan de orde is de partijbestuursresolutie ter bevestiging van het besluit van het vorig gewoon kongres ten aanzien van de handhaving der onzijdigheid des lands.

A. DE ZEEUW-Rotterdam II verdedigt de motie om de partijbestuursresolutie van de agenda af te voeren. Hij meent dat het in de partij-oppositie gewaardeerd moet worden, dat zij tijdens den oorlog niet is teruggekomen op de beslissing van het vorige gewone kongres. Nieuwe debatten op dit kongres kunnen slechts het meningsverschil opnieuw op den voorgrond brengen en de partij van haar praktisch werk afleiden.

DE VOORZITTER zegt dat het voorstel van het Partijbestuur is gedaan tegenover een paar voorstellen van afdelingen die blijkbaar willen tornen aan het kongres-besluit van 1915. Zoolang die voorstellen er zijn kan van een van de agenda afvoeren van het voorstel-P.B. geen sprake zijn. Bovendien bevat het voorstel-Rotterdam meer dan een motie van orde. In de

overwegingen wordt reeds een oordeel over de quaestie zelf uitgesproken.

VAN ZADELHOF-Dordrecht verdedigt de motie, niet omdat hij nieuw debat over deze zaak schuwt, maar omdat de minderheid recht heeft op meer deferentie en niet geprikkeld moet worden, terwijl zij na de beslissing van 1915 op zeer malige wijze daarop teruggekomen is. Wat heeft het partijbestuur aan een uitspraak van dit kongres, waar het vaststaat dat velen, die tegen de landsverdediging zijn, uit partijbelang voor de motie zullen stemmen?

LUB-Amsterdam IX licht mede namens Amsterdam III een amendement toe op de motie-Rotterdam om de beide laatste alinea's te doen vervallen en eenvoudig uit te spreken dat men tot de orde van den dag wil overgaan.

DE VOORZITTER: En dan toch tevens het besluit van 1915 handhaven?

LUB: In 1915 hebben wij besloten om tijdens den oorlog niet weer op deze zaak terug te komen. Daarom achten wij het mis van het P.-B. om nu weer met zijn motie op de zaak in te gaan. Een nieuw debat zou slechts de hoofden warm en de harten koel maken, de daadkracht der partij verzwakken. (Applaus.)

DE VOORZITTER deelt mede, dat het voorstel-Amsterdam IV in zake „Geen man en geen cent“ wordt ingetrokken.

ENGELANDER-Amsterdam IV zegt ter toelichting, dat in de eerste vergadering zijner afdeling een meerderheid vóór de motie „Geen man en geen cent“ was, in de tweede echter een meerderheid voor de partijbestuursmotie, waardoor wij onmogelijk ons voorstel kunnen handhaven.

DE VOORZITTER: Wij moeten elkaar klaren wijnschenken. Er is een stemming in het kongres om de motie-Rotterdam II aan te nemen, maar onder beide partijstroomingen bestaat die gezindheid. Dat wil dus zeggen, dat de tegenstemmers van 1915 van meening zijn, dat het besluit van 1915 gehandhaafd moet blijven, totdat de partij anders besluit. In deze omstandigheden verzet het Partijbestuur zich niet tegen de aanreming der motie-Rotterdam II, zooals dit geamendeerd is door Amsterdam IX. Neemt Rotterdam II dat amendement over?

DE ZEEUW-Rotterdam II: Ja.

ENKA, verklarende niet namens de afdeling Schiedam te spreken, zegt dat zij de richting der Partij-meerderheid noodlottig acht voor het socialisme. Zij kan zich met de overwegingen, noch van meerderheid noch van de officieele minderheid vereenigen. Het is niet goed van de minderheid, de gelegenheid ongebruikt te laten, om tegen het noodlottig landsverdedigingsstandpunt opnieuw te geluigen.

De geamendeerde motie-Rotterdam II wordt met op 7 na algemeene stemmen aangenomen.

DE VOORZITTER: Hiermee zijn verschillende punten van den beschrijvingsbrief vervallen; echter niet dat van de afd. Scheveningen ten gunste van spoedige behandeling der motie-v. Leeuwen in de Tweede Kamer in zake buitenlandsche zaken en dat van Scheveningen en Amsterdam II in zake de aktie der Internationale tot hervatting der betrekkingen tusschen de verschillende socialistische partijen.

Deze beide moties worden zonder diskussie met algemeene stemmen aangenomen.

ENGELANDER-Amsterdam IV verdedigt zijn

motie ten gunste van een Wereldstatenbond, waarvoor reeds thans tijdens den oorlog geijverd moet worden, ook als reactie tegen het denkbeeld van een Europeeschen Statenbond, die in tegenstelling tot het Oosten of wellicht tot Amerika zou staan. Een Wereldstatenbond gaat in tegen de bondgenootschappen van Entente en Centrale, die den oorlog verwekt hebben. (Het congres vertoont teekenen van ongeduld.) Is deze zaak te moeilijk voor het congres? (Gelach.) Wellicht is dan een brochure beter. (Geroept: Ja!) Het is noodig dat in „Het Volk” over deze zaak geschreven wordt.

De VOORZITTER: Het Partijbestuur is van meening dat voorstellen als dit op een geheel andere wijze voor de partij moeten worden gebracht. Het is ook een zaak die internationaal behandeld moet worden. Maar verworpen moet het voorstel ook niet, want het betreft een groote idee. Laat Amsterdam IV het voorstel thans intrekken of laat het congres het voorstel verwijzen naar het Partijbestuur, ten einde het te gelegenertijd, als de Internationale weer functioneert, opnieuw aan de orde te stellen.

ENGELANDER-Amsterdam IV gaat met dit laatste mee.

Het voorstel wordt naar het P.-B. verwezen.

De VOORZITTER: Het voorstel-Dordrecht in zake

de Indische verdediging

wordt zeker ingetrokken in verband met de aanneming der motie-Rotterdam II.

VAN ZADELHOF-Dordrecht verklaart dat het wil doen uitspreken, dat het congresbesluit van 1915 niet bedoelt dat ook Indië verdedigd moet worden en voorts ook dat de verdediging van Indië een onbegonnen werk is. Bij de discussie op het congres van 1915 is over Indië niet gesproken. Hier is zeker van verdediging van huis en haard en van zelfbeschikkingsrecht der volken geen sprake. Wij komen er tegen op, dat Troelstra in de Kamer verklaart heeft, dat het kongresbesluit van 1915 ook Indië betreft.

SCHAPER: Troelstra zei dat om het stemmen tegen het wetsontwerp tot Indische verdediging te bepleiten.

VAN ZADELHOF: In December zei Troelstra, dat de Indische verdediging onbegonnen werk is en den weg van avontuur opleidt. Aan het behoud der kolonie is geen arbeidersbelang verbonden en de verdediging moet daarvan dan ook niet geschieden „met de beschikbare middelen”, zooals ons besluit van 1915 over de verdediging van eigen land zegt. Zegt men, dat een oude schuld tegenover die inboorlingen afgelost moet worden, dat zeggen wij: die schuld ligt geheel op de kapitalistenklasse. Natuurlijk hebben wel eenige Nederlandsche arbeiders er belang bij om te werken in fabrieken die aan Indië leveren, maar zoo hebben ook arbeiders belang bij kanonnenfabrikage. In een artikel in de „Indische Gids” van 1907 zeide v. Kol, dat het behoud van Indië geen Nederlandsch arbeidersbelang was, enkel een kapitalistenbelang. Troelstra noemde het nog onlangs geen levensbelang voor ons volk. Het arbeidersbelang dat volgens de meerderheid het congresbesluit van 1915 dikteerde, kan dus niet ten gunste van de Indische verdediging doen besluiten. Niet alleen uitbreiding van de Indische verdediging, zooals de Kamer-

fractie deed, moet het congres verwerpen, maar ook die verdediging met de beschikbare middelen. Doen wij anders, dan begeven wij ons op een hellend vlak. Troelstra heeft reeds gezegd in de Kamer, dat wij ons wellicht tot handhaving van de neutraliteit van Indië voor het gebruik van onderzeebooten zouden verklaren. Ziedaar tegen welke consequenties onze motie wil waken. (Applaus.)

SCHAPER vraagt zich af, waarvoor deze redevoering nu noodig was. Men komt feitelijk hiermee terug op het pas gevallen besluit, om tijdens den oorlog geen nieuw debat over deze zaken aan te vangen. Troelstra ontwierp de door het congres van de dagorde afgevoerde motie niet om daarmee de Indische verdediging te bepleiten, maar om de uitbreiding daarvan tot afweer van meerdere bewapening voor Indië te bevorderen. Zoo staat de zaak. Al die rede-neeringen over de imperialistische Indische politiek krijgen een glimp alsof het noodig is, dat te vertellen aan de Kamerfractie, die nooit iets anders gedaan heeft dan dat te getuigen. Maar als de Indische bevolking zich zelf verdedigen wil, moeten wij dat dan verbieden? Is dat soms zelfbeschikkingsrecht? Het gaat trouwens niet aan een motie aan te nemen, waarin staat, dat wij in nog veel erger mate dan nu onder de macht van het militarisme zouden geraken. Wij hebben immers aan het militarisme nooit een vinger gegeven, wij hebben er altijd tegen gestemd. Omtrent de duikbooten heeft Troelstra alleen gezegd: slag-schepen bouwen zou in ieder geval het aller-stomste zijn. De motie trapt overigens in menig opzicht open deuren in en het congres zal goed doen door haar te verwerpen.

DUIJS verzoekt dringend de motie in te trekken. De Kamerfractie heeft eenstemmig besloten tegen de Indische verdediging te stemmen. Wat is het nu voor manier, om nu een enkel zinnetje uit een lange rede van Troelstra te plukken.

Wordt echter de motie verworpen, dan kan het den schijn krijgen alsof het congres zich tegen de houding, door de fractie tegen de Indische verdediging ingenomen uitspreekt. De motie wordt trouwens geheel onjuist gemotiveerd. Het is onwaar, dat de arbeidersklasse geenerlei belang bij Indië heeft. Alleen is het de vraag, of dat belang zoo groot is, om daarvoor zooveel over te hebben. Dat heeft Troelstra duidelijk in de Kamer aangetoond op een wijze, die de volkomen instemming had ook van de daar aanwezige minderheidsmannen van 1915. Troelstra heeft in de Kamer zoo raak geslagen, dat de heele burgerlijke pers spinnig was. Men trekke dus de motie in.

VAN DER WAERDEN-Amsterdam V ontkent niet, dat door de toelichting de motie, door het ingaan op een interruptie, te veel tegen Troelstra's in het algemeen uitstekende Kamerrede gericht schijnt. De motie was echter reeds vóór die Kamerrede ingediend. De door Van Zadelhof aangehaalde passages kunnen wij niet voor onze rekening nemen; de defensie van Indië wordt daarin niet vierkant afgewezen. Maar het is mogelijk dat Troelstra vooral den klemtoon heeft willen leggen op dat deel der motie-Arnhem van 1915, waarin de definitieve beslissing der Partij wordt uitgesteld tot na den oorlog. Ook ten opzichte van Indië zou dan alleen gezegd zijn: tijdens den oorlog willen wij tot niets nieuws besluiten. Men kan los van de toelichting de motie aannemen en daarmee

verklaren, dat de landsverdediging de verdediging van Indië niet insluit. (A p p l a u s.)

DE VOORZITTER: De hoofdzaak is in de heele kwestie, dat, wanneer wij in Indië de neutraliteit niet handhaven, bijv. een Duitsch oorlogsschip in Indië niet behandelen volgens de wetten der neutraliteit, dat een oorlogsgedaan is jegens de vijanden van Duitschland. Daarom is het voorstel van Dordrecht lichtzinnig. Het zou onze mannen verplichten in de Kamer te zeggen: laat Indië maar met zijn havens open staan voor vijandelijke vloeten. In een minimum van tijd zou ons eigen land dan in oorlog zijn. Het is een klinkklare onmogelijkheid het voorstel-Dordrecht aan te nemen. Handelen volgens die motie zou het ons onmogelijk maken nog langer te zeggen: wij zijn neutralen. Wij zijn nu eenmaal thans als volk politiek verantwoordelijk voor de koloniën. Laat Dordrecht dus de motie intrekken en laat het congres haar anders verwerpen. Het beste zou zijn, het voorstel van de agenda af te voeren.

VAN ZADELHOF wil de motie niet intrekken. Het congres moet maar uitmaken of wij, zooals de voorzitter zegt, verantwoordelijk zijn voor Indië. Ziet men in de motie een diskwalificatie van Troelstra, dan sta daar tegenover dat de motie reeds vóór Troelstra's rede was ingediend, maar die rede heeft nieuw materiaal voor de motie geleverd. De bedoeling was echter niet Troelstra aan te vallen, daartoe stel ik zijn optreden tegen de imperialisten te zeer op prijs.

KUYPER-Amsterdam IX verklaart het volkomen eens te zijn met de meening van Van der Goes, uitgesproken in „Weekblad” over Indië, dat de neutraliteit van Nederland ook in zijn koloniën kan geschonden worden. De consequentie van de handhaving van neutraliteit en van de landsverdediging met militair geweld is dat men die ook moet toepassen op Indië. Hier blijkt weer in welken maalstroom ge u door de motie van 1915 hebt begeven. Strikt genomen zoudt ge thans ook miljoenen voor Indië moeten toestaan, want wat beteekent neutraliteits-handhaving en landsverdediging met de bestaande middelen die... er niet zijn! Intusschen: ik zal hier niet op ingaan omdat nu besloten is niet op de motie van 1915 terug te komen. Daarom is ook de motie-Dordrecht niet meer aan de orde. Laat v. Zadelhof haar intrekken of laat ons haar anders van de agenda afvoeren. Ik wil niets liever dan een nadere gedachtenwisseling en beslissing over de militaire tactiek, maar niet tegen ons heden genomen congresbesluit in en niet met een stemming die thans toch onzuiver en verbrokkeld zal zijn. Zooals de zaken thans staan moeten we wachten met de militaire tactiek-quaestie tot na den oorlog, ook omdat wij dan partijgenooten als Wibaut, Albarda enz. aan onze zijde zullen vinden. (A p p l a u s.)

VAN ZADELHOF trekt de motie in, ten einde een onzuivere stemming te voorkomen.

SIMONSZ-Scheveningen licht zijn motie toe, om zich tegen de militariseering van Indië uit te spreken. De motie richt zich tegen de actie der familie Van Heutsz en der vrij-liberalen. Voor de artikelen van „Het Volk” hierover en voor de redevoeringen van Troelstra en Albarda hebben wij niets dan lof.

DE VOORZITTER: Na wat in de Kamer nu geheel overeenkomstig de motie al gebeurd is, is deze volkomen overbodig.

SIMONSZ trekt de motie in.

Er zijn nog twee voorstellen aanhangig inzake

Militarisme.

VAN PRAAG-Amsterdam II licht een motie toe tot herziening van de legerdiscipline en de militaire rechtspraak. Hij brengt hulde aan Ter Laan voor zijn voortdurende actie hiervoor. Wat Kleerekoper toevallig gezien heeft, dat een officier een soldaat een klap gaf, gebeurt herhaaldelijk. Er wordt voortdurend genegerd in de kazerne. Onder het mom van discipline werden de mobilisatieclubs tegenwerkt. Zulke dingen kunnen niet langer geduld. Ook de militaire rechtspraak eischt dringend herziening. Tal van onschuldigen gaan op het machtwoord van een officier de provooft in. (A p p l a u s.)

K. TER LAAN, met applaus ontvangen, wijst er op, dat al wat v. Praag wilde, en veel meer, in de Kamer gedaan is. Wij willen zelfs de heele militaire rechtspraak in vredetijd doen vervallen. Als de voorstellen tot invoering van het militaire strafwetboek komen, zullen wij ons opnieuw krachtig weren. En intusschen gaan wij voort, gelijk steeds, bij elk militair onderwerp de behandeling van den soldaat op de felste wijze aan te klagen; Schaper, Hugenholtz, Dujs, ook spr. zelf, hebben dit steeds en steeds weer gedaan. En wij hebben ook heel wat bereikt. Waren vroeger socialistische geschriften verboden, thans heeft geen officier meer het hart, om „Het Volk” en onze verdere geschriften te weren. Socialistische sprekers treden vrijelijk op in de vergaderingen der mobilisatieclubs. Ook Kleerekoper's interpellatie is met succes bekrond. De motie Amsterdam II kan gerust worden aangenomen, maar is geheel overbodig.

DE ZWART-Helder wijst erop, dat de motie het militaire tuchtrecht geheel buiten bespreking laat, tegen welke toepassing de fractie zich steeds verzetten en waaromtrent de partij ook tot positieve eischen moet komen. Dat gaat echter niet met een handomdraaien als met deze motie, maar daarvoor dient een commissie te worden benoemd.

VAN PRAAG acht zich bevredigd. Zijn doel is bereikt, om deze zaken eens op het congres naar voren te brengen. Deze discussie zal weerklank vinden in het gansche leger. Het voorstel wordt ingetrokken.

Aan de orde is de motie van protest tegen „de beestachtige behandeling van sommige principieele dienstweigeraars”.

DE VOORZITTER: Wij kunnen moeilijk zulk een uitspraak laten doen zonder zeer positieve gegevens. Een amendement-Scheveningen kan eenigszins gewijzigd goeden dienst doen, n.l. om principieele dienstweigeraars in de gelegenheid te stellen om het land op andere wijze te dienen. Is er sprake van onwaardige behandeling, men signaleere de preciese feiten aan de fractie, die niet verzuimen zal er tegen te protesteeren.

SANNES: Zooals Ter Laan onlangs reeds in de Kamer deed.

DE VOORZITTER: Juist, maar in voorkomende nieuwe gevallen zal eveneens worden opgetreden. Hij stelt voor de wenschelijkheid uit te spreken, dat voor hen, die onoverkomelijke bezwaren hebben tegen den militairen dienst,

de mogelijkheid wordt geschapen, den Staat op andere wijze te dienen.

WANSBEEK-Amsterdam IV beoogt met zijn motie een protest tegen marteling om des gewetens wille. Wat Scheveningen wil, is prachtig, maar vermoordt ons voorstel. Ter toelichting moet spr. uit burgerbladen citeeren, omdat „Het Volk” zwijgt. Uit de „Nieuwe Groene”, „Opwaarts” en „De Wapens Neer” haalt spr. dan voorbeelden aan hoe dienstweigeraars weken en maanden lang in slechte cellen opgesloten werden zonder te worden gelucht. Moet dat kunnen gebeuren in een land, waar een onzer mannen op het gestoelte der eere zit in de Kamer en de bourgeoisie ons drie ministerzetels aanbood? (A p p l a u s.) Ter Laan heeft er tegen geprotesteerd, maar wij hebben er met onze groote macht geen einde aan gemaakt. De partij der gewetensvrijheid moet over zulke dingen haar afschuw uitspreken.

K. TER LAAN acht het goed als het voorstel van den voorzitter aangevuld wordt met een onderzoek naar de feiten bijv. van 1916 en 1917. Hij zelf heeft trouwens in de Kamer ook krasse feiten genoemd. Tot verbetering der straflokalen heeft Schaper in de Kamer een motie ingediend. Onder de autoriteiten en officieren is een strooming om met het barbaarsche militaire strafstelsel te breken; van die gunstige strooming kunnen wij gebruik maken.

DE VOORZITTER: Ook zonder congresbesluit zal het P.B. het voorstel-Ter Laan zeker behandelen en uitvoeren.

DE ROODE beschouwt de vervolging der dienstweigeraars als een deel van de zaak, waarbij ook vervolgd worden de onderteekenaars van het dienstweigeringsmanifest. De minister van justitie verzaakt zijn plicht, als hij niet zorgt dat ook in dit opzicht de gewetensvrijheid geëerbiedigd wordt. (A p p l a u s.)

LUHRS-Rotterdam II verklaart mede namens Rotterdam I zich tegen de gewijzigde motie, omdat vrijstelling van dienstweigeraars anderen in hun plaats doet treden, wat zeker den dienstweigeraars evenzeer tegen de borst zal stuiten.

DE VOORZITTER wijst er op, dat zijn voorstel niet de van den staat onaannemelijke vrijstelling der dienstweigeraars wil, maar een ontzien van gewetensbezwaren door het opleggen van ander werk, dat niet lichter is.

WANSBEEK: Wat de voorzitter wil is iets geheel anders dan wat wij willen. Met een onderzoek kunnen wij ons vereenigen.

DE VOORZITTER: Als wij de motie aannemen, behoeven wij geen onderzoek meer te doen; dan is het vonnis geveld.

WANSBEEK gaat accoord met het voorstel-Ter Laan. De feiten die hij inzake de behandeling der dienstweigeraars noemde, staan echter alle vast.

TER LAAN: Niet op die manier als wij ze noodig hebben.

WANSBEEK: De minister heeft de feiten, die u in de Kamer noemde, niet ontkend. Dat zou hij heusch wel gedaan hebben, als hij zijn brave officiertjes schoon had kunnen wasschen. (A p p l a u s.) Niemand behoeft het standpunt van den dienstweigeraar goed te keuren, maar men mag eischen, dat hij ten minste wordt opgesloten in een cel, net zoo goed als die van een dief, een moordenaar of een kinderverkrachter. (A p p l a u s.)

Het voorstel-Ter Laan om een commissie van

onderzoek te benoemen, wordt aangenomen. WANSBEEK trekt zijn motie in.

De motie-Scheveningen (ander werk aan dienstweigeraars) wordt aangenomen.

Het congres wordt verdaagd.

Tweede dag.

O c h t e n d z i t t i n g.

Maandagochtend om 10 uur wordt het congres voortgezet.

De Partijleiding.

De debatten over de Partijleiding worden vervolgd.

TROELSTRA: Wanneer men debatten als die van gisteren hoort, komt men tot het besef, dat de wijze waarop bij ons deze dingen worden behandeld, haar voor- en nadeelen heeft. Het voordeel is, dat de critiek, zooals die leeft in de harten der partijgenooten, zuiver, onbeïnvloed tot uiting komt. Het nadeel is, dat de groote lijnen absoluut niet tot haar recht komen. Men krijgt een verzameling van verschillende opmerkingen, die geen beeld geven van de politiek der partij en het oordeel daarover van de partijgenooten.

De aanmerkingen, die wij hebben gehoord, zijn niet bijzonder ernstig. Ik ben dankbaar voor den welwillenden, humanen toon, die in de opmerkingen doorklonk. Maar wij kunnen niet uiteen gaan, zonder dat een exposé is gegeven van de politiek der partij en haar positie in en buiten het parlement. Dat is noodig, omdat in de partij het gevoel blijkt te leven, dat het zooveel mooier zou zijn, als wij, evenals vroeger, rücksichtslos den zwaren moker hanteerden.

Voorop ga de opmerking, dat de Partij den wil moet hebben den strijd voort te zetten, zooals wij dien steeds hebben gevoerd.

Het algemeen kiesrecht is door de Tweede Kamer op een enkele stem na aanvaard. Het is een grootsche overwinning der moderne arbeidersbeweging, maar het is ook de overwinning van een tactiek. Van een tactiek van onophoudelijke aanwending der proletarische energie, zonder op een moment die energie te over- of te onderschatten. Het is de tactiek om van de tegenstellingen in de burgerpartijen gebruik te maken, teneinde ze dienstbaar te maken aan de verheffing en bevrijding van het proletariaat.

Ter illustratie wijs ik op de resolutie, die enkele jaren geleden over het algemeen kiesrecht is aangenomen door de Tribunisten. Daarin wordt voorop gezet, dat de strijd voor het kiesrecht vooral moet worden gevoerd tegen de vrijzinnigdemocraten en liberalen. Want op de wijze als de S.D.A.P. den strijd voerde, zou het algemeen kiesrecht nimmer bereikt worden. Diezelfde klanken zijn ook, meer of minder sterk, herhaaldelijk in onze partij gehoord. Maar nu mag ik, die het meest onder dit alles te lijden heb gehad, het wel zeggen, dat de juistheid van onze tactiek schitterend is gebleken. (L u i d, l a n g d u r i g a p p l a u s.) Ik zeg dat niet, om mijzelf een pluim op den hoed te steken. Maar nu wij staan aan den ingang van een tijdperk, waarbij heel het volk aan den politieken strijd kan deelnemen, is het goed er op te wijzen, dat wij aan alle verleiding, om ons van den goeden weg af te brengen, terecht weerstand hebben geboden, want het is zoo goed als bereikt, wat wij 20 jaren geleden ons

hebben voorgesteld te bereiken. (Luid applaus.)

Nu een woord over onze politieke, onze parlementaire positie van het oogenblik. Wij worden o.a. door „de Telegraaf” gouvernementele socialisten genoemd. Als dat waar is, dan zijn wij gouvernementele socialisten geweest reeds voor den oorlog, na onze schitterende overwinning van het jaar 1913.

Wij hebben in Zwolle het deelnemen aan de regeering beslist van de hand gewezen. Maar dat heeft ons aan de verantwoordelijkheid voor wat er gebeurde niet kunnen onttrekken.

Zeker, wij staan ook tegenover het kabinet-Cort v. d. Linden, als het gaat om de verheffing van het proletariaat. Maar wij kunnen het niet vergeten, dat dit kabinet min of meer onze zetbaas is, dat het een deel van ons program moet uitvoeren. Wij moeten het goed weten, dat, als wij deze regeering laten vallen, wij een regeering laten vallen, die de laatste hand moet leggen aan het werk, dat wij in 20 jaren hebben opgebouwd. Zou er een regeering voor in de plaats komen, waarop wij meer invloed hebben? Neen, men moet integendeel vreezen, dat bij de onbereidheid van de concentratie en van ons, om een regeering te vormen, de reactie haar slag zou slaan.

Toen de oorlog uitbrak, deed zich voor ons de vraag voor, hoe wij het meest in overeenstemming konden blijven met het anti-militaristisch standpunt onzer partij. Wij hebben ons gesteld op dit standpunt, dat waar reeds zoo verschillende groepen socialisten tegen elkaar in het veld stonden, wij moesten trachten zoolang mogelijk er buiten te blijven. Dat konden wij alleen doen, door consequent de neutraliteitspolitiek der regeering te steunen.

Er zijn nu lieden, die ons de daad van Liebknecht voorhouden. Maar zij die zoo spreken vergeten, dat men hier nog geen gelegenheid heeft gehad, om de daad van Liebknecht na te volgen. Wij hebben hier geen oorlog, dus hebben wij ook niet tegen oorlogscredieten kunnen stemmen. Wie zoo spreken, kennen ook blijkbaar het standpunt van Liebknecht niet. Want die heeft nog geen vier jaar geleden te Amsterdam verklaard, dat ook hij voorstander is van de verdediging van het land tegen een aanval.

Een andere grief tegen ons is, dat wij te slap, te aarzelend, te schroomvallig zijn in dezen oorlogstijd. Men houdt ons voor, dat wij dit of dat beter hadden moeten doen. Ach, ook wij willen wel eens anders. Maar politiek is niet één vast geheel. Politiek is leven, is wisseling, is een samenhang van noodzakelijkheden. Daar kan men niet steeds in alle onderdeelen zijn eigen verlangens uitleven. Men moet wel eens inbinden. En dat hindert niemand meer dan mij en de fractie zelf. Maar wij hebben in 1913 mandaat meegekregen, om de belangen van de arbeidersklasse te dienen met alle kracht en inzicht, en dat mandaat willen wij ten volle uitvoeren, ook als wij op een oogenblik eens anders moeten dan wij zelf gaarne zouden wenschen.

Men eischt allereerst van ons een sterker optreden in de buitenlandse politiek. Ja, wat beduidt dat? Dat vindt men op 4 April 1917 het volledigst uitgedrukt in het artikel „Kapotgeschoten” in „de Telegraaf”. Daar wordt de voorstelling gewekt, alsof ik niet zou betreuren wat de duikbooten met onze koopvaardijvloot

doen. Ja, het heeft er van alsof ik de eigenlijke schuldige ben. Men eischt daar, dat ons land uit zijn positie van onmacht wordt verlost. Wat beteekent dat? Kan daaraan worden meegedaan door een partij, die den vrede zoolang mogelijk wil handhaven, die niet wil meedoen aan den broederstrijd tusschen proletariërs, die met elkaar een internationaal verbond hebben gesloten? (Luid applaus.) Wij eischen medezeggenschap in de buitenlandsche zaken door middel van een parlementaire commissie. Wij verwachten er niet alles van. In Denemarken bestaat zij en daar zegt men de commissie, naar Branting mij verzekerde, ook niet alles. Wij eischen echter in die richting zooveel mogelijk.

Wij zijn met de buitenlandse politiek der regeering vrijwel tevreden. In dat opzicht mag ik ook over den minister van oorlog spreken. Wij hebben bezwaren tegen hem en hebben daaraan meer dan eens uiting gegeven. Maar moeten wij hem weggagen? Wie zal in zijn plaats komen? Er zijn boven- en ondergrondse stroomingen, om Colijn, den sterken man, weer op het kussen te brengen. Mogen wij daaraan medewerken? Bosboom is een der meest vredelievende mannen van het land en hij heeft reden het te zijn. Ik hoop, dat gij mij verstaat. (Toestemming.) Hij kent het best de gebreken onzer weermacht en wil daarom niet verder springen dan zijn polsstok lang is. Dat past het beste bij onze kritiek en daarom moeten wij dezen bewindsman met een beetje vaderlijke welwillendheid behandelen. (Vroolijheid.)

Nu iets over de levensmiddelenpolitiek. Er is gisteren veel kritiek uitgeoefend. Het veelgebruikte woord Janboel is dikwijls inderdaad niet te sterk. Maar ook is de eisch gesteld, o a. door Smit in zijn vakblad, dat Posthuma weg moet. Wij hangen niet aan Posthuma. Maar wij mogen het niet vergeten, dat er tal van groepen zijn, die tegen de politiek van maximum-prijzen bezwaar hebben. Als wij Posthuma weggagen, wie komt er voor in de plaats? Een partij, die zelf geen minister wil leveren, moet voorzichtig zijn met weggagen van andere ministers.

STEMMEN: Zeer juist!

TROELSTRA: Zijn wij daarom gouvernementele socialisten? Denk er dan eens aan, dat wij Treub dwongen heen te gaan, toen hij de verkapte pensioenpremie wilde.

En zijn wij aan Cort v. d. Linde onverbrekelijk verbonden? Neen. Als de Eerste Kamer de grondwetsherziening mocht verwerpen en Cort v. d. Linden wil dan toch voortgeeren, dan zal de band tusschen ons en het kabinet doorsneden zijn. (Luid applaus.)

En Posthuma? Toen hij bij de Schepenvorderingswet een soort burgerlijken dienstplicht voor de zeelieden wilde, hebben wij onze positie er tegen bepaald. Wij zouden er tegen zijn geweest, ook al zou de portefeuillekwestie zijn gesteld. Het artikel werd echter teruggenomen, na het ontvangen van een telegram, dat hem en ons uit de verlegenheid redde.

Nu zal ik het over de grondwetsherziening hebben. Ik ben hierheen gegaan in vreeze en beven. (Luid gelach.) Ik dacht: allereerst krijg ik de vrouwen aan den hals. (Vreugde.) Gij moet dat niet al te letterlijk nemen! Maar over het vrouwenkiesrecht is hier niets gehoord. Dat bevreedt mij wel, want het

gaat toch niet aan, dat men eerst kranten tegen ons volschrijft over deze zaak, om hier, waar men mij ter verantwoordiging roepen kan, niets te doen hooren.

STEMMEN: Zeer goed.

TROELSTRA: Het standpunt, dat wij in de Kamer innamen, werd ook van vrouwenzijde niet bestreden, een enkele uitzondering daargelaten. Merkwaardig is, welke verandering Wibaut heeft ondergaan. Hij is sociaal-democraat gebleven. Niemand twijfelt daaraan. Hij is het tegenwoordig minder in woorden en artikels, dan wel met de daad en zijn prachtig willen. (D o n d e r e n d a p p l a u s, d a t l a n g a a n h o u d t.) Hij is er echter feminist bij geworden. Dat ben ik niet. Ik sta hier in mijn socialistisch hemd, ik kan niet anders. (G r o o t e v r o o l i j k h e i d.)

Toen wij ons amendement voor het vrouwenkiesrecht indienden, zei ik in de fractie: ik wil het wel verdedigen, maar er geen demagogie meê drijven. Als er een jong broekje in de fractie had gezeten, zou die mogelijk in den waan hebben verkeerd, dat, als wij maar flink op de bazuinen bliezen, de muren van Jericho wel zouden vallen. Ik kan daar niet aan meedoen. Ik heb dat vroeger in mijn goeden tijd (v r e u g d e) ook wel eens gedacht en gedaan. Maar ik ben nuchterder geworden, heb een blik op de werkelijkheid gekregen! Ik zit nu zoo met elkaar een 20 jaar in de Kamer. Ik ben straks aan mijn pensioen toe. (V r o o l i j k h e i d.) Ik zal het opstrijken. (G e l a c h.) Ik meen het verdiend te hebben. (L u i d a p p l a u s.) Als ik, gelijk de heer Nierstrasz, het Kamerlidmaatschap beschouwde als een verlengstuk van mijn affaire, zou ik het wellicht ook afgewezen hebben.

STEMMEN: Precies!

TROELSTRA: Ik heb ergens gelezen, dat de vrouwen een nederlaag hebben geleden. Welk een opvatting. Zeker, wij hebben niet alles gekregen wat wij gaarne zouden wenschen. Maar zoo gaat het steeds in een parlement waar men een minderheid is. Toch zal niemand kunnen ontkennen, dat het vrouwenkiesrecht geweldige vorderingen bij deze herziening heeft gemaakt. Het wegnemen der belemmeringen uit de grondwet, het passief vrouwenkiesrecht, het zijn groote voordeelen, die den verloren strijd belangrijk vergemakkelijken, een strijd, die onze partij met groote kracht zal hebben te voeren. (A p p l a u s.)

Waar wij wel iets over hebben gehoord, is art. 192. Er is hier gezegd, dat eigenlijk de heeren Tydeman en Otto de zaak in orde hebben gemaakt. Wij kunnen daarover moeilijk spreken, omdat men dan raken moet aan geheime beraadslagingen. Maar dit kan men er wel van zeggen, dat deze agitatie allen grond miste. De aanvoorders zijn eigenlijk tegenstanders van de gelijkstelling geweest, maar zij klemden zich vast aan betrekkelijk geringe bijzaken.

Wat er in die agitatie juist was, hadden wij van deze lieden niet te hooren. In de commissie zijn juist wij het geweest, die den eisch van gelijke deugdelijkheid hebben voorgesteld. Maar toen bekend werd, dat de christelijken dan niet zouden meegaan, namen wij deze bepaling terug. Ter Laan deed het onder verwijzing naar de memorie van toelichting, waarin de gelijke eischen nadrukkelijk zijn gesteld. Wij konden ons er niet

zoo warm voor maken, omdat het een grondwetsartikel gold. Ik begrijp niet, dat menschen die in het frissche, volle leven staan, zooveel waarde hechten aan een grondwetsartikel. Zij zijn daarbij nog strenger dan de grondwet-geleerde Buys, die zegt, dat het aankomt op de uitwerking van het grondwetsartikel in de wet.

Van Staveren heeft een lauwerkrans gewonnen om de hoofden van het vrijzinnig trio. Ik wensch geen blad daaruit te trekken. Slechts wil ik zeggen, dat deze heeren voor ieder, die de zaken kent, zich belachelijk hebben gemaakt.

Van Eizenga schijnt gisteren betoogd te hebben, dat ik in de Kamer een buitengewoon congres had aangekondigd.

VAN EIZENGA: Dat is niet juist.

KLEEREKOPER: Wel waar.

TROELSTRA: Ik zal het voorzichtigheids-halve toch nog maar eens voorlezen. Ik heb een democratische afdoening aangekondigd. En dat is geschied, zonder eenigen dwang vanuit de Partij.

Van Staveren denkt de strekking der Groninger motie weg en verheft daar details tot dogma's voor de eeuwigheid. Men moet het omgekeerde doen. De Groninger motie betekent niet, dat wij ons desnoods onder zekere voorwaarden bij de gelijkstelling zouden neerleggen. Wij hebben die gelijkstelling gewild als een positief postulaat der Nederlandsche sociaal-democratie. Verheffing van het peil van het volksonderwijs is het doel der gelijkstelling, een zaak die ons allesbehalve onverschillig kan laten. Maar wij hadden met de motie ook nog een proletarisch en politiek doel. Wij willen van dien strijd om de school, die ons politiek leven tot onvruchtbaarheid doemt, af. Wij willen er af voor de arbeidersklasse, die als één man voor haar belangen tegen het kapitalisme moet kunnen vechten.

Van Staveren heeft aan de details groot overzicht gegeven, hij heeft ze onveranderlijk genoemd. Er zijn er na 1902 gekomen, die b.v. anders zijn gaan denken over de kosteloosheid van het onderwijs. Ik ben er nog voorstander van. Maar personen en partijen, die in alle bijzonderheden na 15 jaren nog precies dezelfde denkbeelden huldigen, zijn versteend. Als een man als Vliegen anders is gaan denken over de kosteloosheid, dan ga ik hem niet uitmaken voor al wat leelijk is, maar zet ik mijn ooren wijd open en luister naar zijn argumenten. Wij moeten van onze resoluties geen afgodsbeelden maken, waarvoor wij knielen. De strekking moeten wij in 't oog houden, de details het wezen niet laten overwoekeren.

Inmiddels wordt de zaak uitgewerkt door de commissie, waarvan Ossendorp voorzitter is. Haar voorstellen zullen wij op het volgend congres behandelen.

Van Staveren heeft ook Gerhard om zijn rede aangevallen. Hij heeft gevraagd: mag een socdem. zoo spreken? Zeker. Gij hebt geen fonografen in het parlement gezet. Zij moeten zich houden aan de uitspraken van het congres, maar bij de verdediging van hun standpunt moet een plaats worden gelaten aan de eigen overtuiging. Gij moet van afgevaardigden geen houten poppen maken. Dat zou het aanzien onzer partij niet verhoogen. En als er een redevoering is geweest, die dat aanzien wel verhoogde, was het de rede van Gerhard. (B r a v o ' s e n a p p l a u s.)

Nu een woord over de vooruitzichten der Grondwetsherziening. Wij zijn er nog niet. Dat zeg ik u met allen ernst. De hemel is er na het voorloopig verslag der Eerste Kamer niet helderder op geworden.

De Eerste Kamer is een onberekenbaar politiek lichaam, zeer los verbonden met het volk. Het hoort thans stemmen, die het aanmoedigen tot verwerping.

Wij zouden blijven beneden onze taak, indien dit congres uiteenging, zonder dat het had doen hooren een ernstige waarschuwing. Wij zullen niet dulden, dat de schennende hand wordt geslagen aan het gebouw, dat wij hebben opgetrokken en welks voltooiing is onze onveranderlijke wil. (Donderend applaus.)

EEN STEM: En anders moet het hier maar Russisch gaan.

TROELSTRA: Door te verklaren, dat hij niet zou weggaan, ook al zou de grondwetsherziening worden verworpen, heeft Cort v. d. Linden een parlementaire waarborg weggenomen.

Bovendien is er een belangrijke anti-politieke strooming in het land gekomen. De heeren zouden kunnen zeggen: zeker, de S. D. A. P. is er voor, maar die nog veel meer revolutionaire partij, de S. D. P., is er tegen, dus kunnen wij er ook wel tegen zijn.

Het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer is zuur. Men wil van de zaak af. De heeren willen den oorlog gebruiken, om haar op de lange baan te schuiven. De revolutie in Rusland, de terugslag in Pruisen zal hen wellicht anders doen denken.

In de Tweede Kamer is ons het algemeen kiesrecht ook niet in den schoot geworpen. Het is voorafgegaan door die groote revolutionaire opleving onzer klasse. (Donderend applaus.)

Ja, er is nog verzet. Van Houten marcheert met zijn stijve beenen voorop. Hem volgt de omgeving der Industriele Club. Die heeren tandeknarsen, omdat wij ze in 1913 tot voorstemmen hebben gedwongen, de Nierstraszen. (Vreugde.)

Voorts komen de kruideniers, die bezwaren hebben tegen het overwicht der partijen en het pensioen.

En ten slotte vriend David, begeleid door een paar halfzachte dominees. Liedjes, die nooit een poot hebben uitgestoken om deel te nemen aan onze revolutionaire kiesrechtbeweging en nu in naam der revolutie hand- en spandiensten bewijzen aan de reactie. (Donderend applaus en gejuich.)

De oogst is nog niet binnen. Nog een bange ure van strijd wacht ons.

Ik heb u op het congres van 1914 de mogelijkheid voor oogen gesteld, dat het kiesrechtleger gereed moest staan, om elk oogenblik te worden gemobiliseerd. Gij moet waakzaam zijn en wij zullen het ook zijn. Wij hebben twee man in de Eerste Kamer, die ons zullen waarschuwen, als er wat omgaat.

Wij hebben een tijd achter ons, dat wij een beeld waren van beheerschte kracht, niet uit zwakheid en slapheid, maar omdat wij ons eigen werk niet wilden verstoren.

Wanneer een mensch langen tijd zijn energie moet intoomen, als volksmassa's hun kracht hebben moeten inhouden als onze tienduizenden deden, in een tijd die inging tegen ons heiligste willen — en als dan de band losspringt

en alles opbruist, dan kan er veel gebeuren.

Als het er straks op aan mocht komen, om te strijden voor dit duur-verworven recht, toont dan dezelfde ontembare kracht als de heerlijke Russische arbeidersklasse. (Donderend applaus.)

Wanneer het noodig is, dat ook de uiterste, revolutionaire middelen worden gebruikt, dan zult gij op den eersten roep van het Partijbestuur klaar staan, om alle offers te brengen die van u worden gevorderd. (Daverend applaus.)

Tienduizenden strijders voor het algemeen kiesrecht zijn thans gemobiliseerd. Ik hoop, dat zij op het beslissende oogenblik mannen zullen blijken, die tegenover hun klasse hun plicht zullen doen. (Daverende toejuichingen.)

Wij hebben de algemeene werkstaking als revolutionaire gymnastiek steeds verworpen. Wij zullen, als men een aanslag wil doen op onze heilige goederen, niet nalaten haar toe te passen. En ik ben er zeker van, dat gij haar zult voeren met alle kracht. Laat dat den industrieelen en kruideniers, die ons in den weg zouden willen treden, gezegd zijn! (Toejuichingen.)

Ik heb deze overwegingen neergelegd in de volgende motie:

„Het Congres, gezien de pogingen, zoo in als buiten de Eerste Kamer, om de grondwetsherziening alsnog te doen mislukken;

constateerende, dat dit streven, onder welken schijn het zich ook moge vertoonen, in zijn wezen is gericht tegen de moderne arbeidersbeweging, die in de opneming van het algemeen kiesrecht in de grondwet de vervulling ziet van den eisch, die twintig jaren lang vooraan op haar program heeft gestaan en waarvoor zij haren zwaarsten strijd heeft gevoerd;

overwegende, dat zoowel voor de uitwerking der grondwettelijke bepalingen omtrent vrouwenkiesrecht en onderwijs, als voor een latere herziening van verschillende andere grondwetsartikelen de onverwijde inwerkingtreding van het algemeen kiesrecht noodzakelijk is; wijst elke poging, om deze grondwetsherziening uit te stellen of tegen te werken, als een aanslag op de democratie en de eerlijk verworven machtspositie der arbeidersklasse beslist af;

verklaart een dergelijken aanslag niet zonder het sterkst mogelijke verweer te zullen dulden;

en richt tot de arbeiders, die met de S.D. A.P. en het N.V.V. den strijd voeren voor het algemeen kiesrecht, den dringenden oproep, zich gereed te houden om op het eerste teken van wege de Partij zoo noodig in een laatste machtvolle demonstratie den wil en de kracht der moderne arbeidersbeweging tot handhaving en bevestiging van het reeds verkregene tot uiting te brengen.

Het Congres bepaalt, dat deze oproep aan de arbeiders in alle fabrieken en werkplaatsen en ook aan de gemobiliseerden zal worden bekend gemaakt.”

(Donderend applaus en gejuich. Het congres rijst open en uit zich op geestdriftige wijze.)

DE VOORZITTER: Wie voor deze motie is verzoek ik de hand op te steken.

Zij wordt met algemeene stemmen goedgekeurd.

Middagzitting.

De bespreking der partijleiding wordt voortgezet.

VLIEGEN antwoordt namens het Partijbestuur. Na de schitterende rede van Troelstra is dat zeker een ondankbare taak, waar de critiek nog al eens over kleinigheden liep. Het bijeenroepen van een buitengewoon kongres over de onderwijszaak was onnoodig, omdat het onderwijsartikel 192 niet afweek van de Groninger motie; wel waren er de punten niet in neergelegd, die in de Onderwijswet thuis hooren. De kosteloosheid van het onderwijs kon niet in de Grondwet, zooals v. Det in „Het Volk” heeft moeten toegeven. Hetzelfde geldt voor de waarborgen. De liberalen en vrijzinnig-demokraten moesten wel een kongres houden, omdat die geen Groninger motie hadden. Hoe weinig de wensch naar een kongres leefde in de partij, blijkt hieruit, dat zelfs de partijgenooten-onderwijzers veel te laat kwamen met de vraag om een kongres.

Wat de grieven tegen spr.'s persoonlijk standpunt betreft, kan het nooit een grief zijn dat men na 15 jaar van meening wordt dat een kongresresolutie op een bepaald punt onjuist blijkt. Tegen de kosteloosheid van het onderwijs heb ik eenige bezwaren, o.a. van financieelen aard om de enorme staatskosten ervan, maar ook meen ik dat kosteloosheid moet leiden tot volstrekte gelijkheid van het lager onderwijs, wat niet praktisch is met het oog op het latere onderwijs, dat voor den een anders moet zijn dan voor den ander. Daarom is het verstandiger een evenredig schoolgeld te heffen, dat ook de hoogere kosten van dunder onderwijs dekt. Voor de arbeiders willen wij kosteloos onderwijs, maar het is noodeloos om de hooge kosten van het bourgeois-onderwijs door den staat te laten betalen. Bij onze onderwijscommissie zal ik een nota daarover indienen.

Een verdere grief was dat ik sprak van „piekeren over bizaken”. Omtrent de deugdelijkheidsvoorwaarden voor het onderwijs heb ik inderdaad in 15 jaar andere denkbeelden gekregen. Als de Staat ook het bijzonder onderwijs betaalt, hebben de bijzondere scholen er geen reden meer toe om hun onderwijs slechter te maken. In Groningen zei ik: niet $\frac{1}{10}$ van de subsidie tegen $\frac{1}{10}$ van de waarborgen; dat sloeg op de aktie van het ministerie-Kuyper, dat niet wilde komen met een volledige onderwijs-herziening, maar bij stukjes en beetjes wilde plukken uit de staatskas. Daartegenover stelden wij in 1902 den eisch: kom met een afgesloten, geheel nieuw stelsel; en dat gebeurt nu immers juist. Wat een klein groepje partijgenooten-onderwijzers zichzelf suggereerde, was onjuist en het partijbestuur kan zich niet door een storm in een glas water van de sokken laten blazen.

Door Amsterdam III is de grief geuit, dat het P.-B. een Amsterdamsche deputatie naar Posthuma heeft doen intrekken. Maar uitdrukkelijk was door het P.-B. bekend gemaakt dat het gekend wilde zijn in wat plaatselijk in de levensmiddelzaak gebeurt. Zulke deputaties liggen ook niet op den weg van plaatselijke organisaties.

De onderwijscommissie heeft alleen tot taak de voorbereiding der nieuwe lager-onderwijswet en handels- en ambachtsonderwijs vallen daarbuiten. Aan de opneming van een plattelandsonderwijzer heeft het partijbestuur niet gedacht, maar de leider der algemeene onderwijzersbeweging is voorzitter van de commissie. Het moest trouwens geen onderwijzerscommissie worden, maar een onderwijscommissie blijven. De zaak kan overigens nog eens overwogen worden.

De commissie voor het strijdprogram heeft tijdens den oorlog niet meer vergaderd. Wij komen spoedig in een geheel nieuw politiek tijdperk en met een definitieve herziening van het strijdprogram zal het best zijn te wachten op het werk der commissie in zake onderwijs en staatsmonopolies. De commissie in zake der verhouding tusschen partij en vakbeweging is door de ontwikkeling der werkelijke verhoudingen feitelijk overbodig geworden; zij moet maar eens ontbonden worden.

Het uitstellen van een enkele partijbestuursvergadering geschiedde niet door overlading met werk, maar door ziekte. Zeker hebben wij het allemaal druk, maar wij doen onze zaken vrij geregeld af. Er is geen stagnatie van partijwerkzaamheden uit dezen grond voortgekomen.

Dat de Haagsche partij in de benoeming van een Haagschen redakteur van „Het Volk” niet is gekend, is een grief die wel wat laat komt, want die benoeming had 3 à 4 jaar geleden plaats. Maar dergelijke benoemingen zijn aan het P.-B. opgedragen. Daarenboven is de Haagsche redakteur in de eerste plaats Kamer-verslaggever en daarin behoeft de Haagsche partij volstrekt niet speciaal gekend te worden.

De historie van den Rotterdamschen vrouwendag van 1916 was deze. Wij wilden die betooging wat grootsch ter propaganda voor het vrouwenkiesrecht. Wij kregen toen bericht uit Rotterdam dat vergaderd zou worden in een derde-rangs-zaal, de Nuts-zaal, die, naar ons eerst bericht werd, maar een 400 menschen kon bevatten. Wij drongen toen op een grootere demonstratie aan en kregen daarop een rekening van f 300, die wij wat gepeperd vonden, zoodat wij maar f 100 dekten. Met dergelijke kreterige dingen moest men ons op kongressen eigenlijk niet lastig vallen.

De Zwolsche en Zutphensche herstemmingen heb ik reeds in de krant behandeld. Van het buitengewoon kongres had het P.-B. opdracht die herstemmingen te regelen. Op verzoek spraken Schaper en Matthijssen met de zes concentratie-vertegenwoordigers. De liberalen moesten in Rotterdam zes kandidaten van ons overnemen, in Dordrecht en Den Haag moest samengewerkt, verreweg de grootste winst was voor ons. Daartegenover moesten wij wat terug geven en zoo trokken wij onze Geldersche en Overijselsche kandidaten terug. Dat was natuurlijk voor de betrokken afdelingen een zure geschiedenis, maar wordt een dergelijk akkoord gesloten, dan houdt men er zich aan. Nu sprak Gies uit Zutphen van verkocht-zijn aan de liberalen, terwijl het P.-B. alleen een kongresopdracht toepaste. Het gevolg van onze taktiek is geweest, dat wij van 40 op 67 zetels stegen, waarbij er 17 van de liberalen zijn afgenomen. Als wij op die manier verkocht zijn aan de liberalen, dan was dat een slechte koop voor de liberalen. (Applaus.) Van gevaar voor Zwolle was trouwens geen sprake en de winst in Zuid-Holland was politiek van groote be-

tekenis. Als nu Gies erg klaagt dat in Zutphen door deze geschiedenis de afdeling onder malaise leidt, dan verwijs ik naar Zwolle, waar men niet bij de pakken is gaan neerzitten en later den Statenzetel toch heeft veroverd. Zegt Zutphen nu: een volgende maal doen wij 't niet meer, dan antwoord ik: dat hoeft ook niet, want als het loopt zooals wij wenschen, dan vervallen alle herstemmingen. (G e l a c h.) Men heeft gezegd: er had overlegd moeten worden, maar als alle vier partijen met alle plaatselijke organisaties moesten overleggen, zou dat de zaak onmogelijk maken. Alle herstemmingsadviezen bij algemeene verkiezingen zijn trouwens altijd van het P.-B. uitgegaan.

Wat in zake de vredesbevordering geschiedde, is bekend; het geschiedt door onze afgevaardigden in het Internationaal bureau. Een begin van herstel der internationale betrekkingen is waarschijnlijk juist thans tot stand gekomen. Op de aansporing van het bureau om een internationale commissie in zake de oorlogsmisbruiken te benoemen, heeft de Fransche partij mij uitgenoodigd om namens haar in die commissie zitting te nemen. Dat is de eerste stap van internationale samenwerking, die altijd de moeilijkste is. (L u i d a p p l a u s.)

Over één zaak moet ik mijn verbazing uitspreken. Door niemand is één woord gesproken over ons verkiezingsakkoord van 1917. (G e l a c h.) Dat is toch het meest krasse compromis dat de partij ooit heeft gesloten. Dat niemand daartegen opkomt, is een verheugend bewijs van politieke scholing der partij, die de noodzakelijkheid inziet van dit compromis, waardoor de voor de tweede lezing der grondwetsherziening gunstigste samenstelling van de nieuwe Tweede Kamer gewaarborgd is. Rest alleen het gevaar der Eerste Kamer, dat wij zullen overwinnen met de geestdrift waarvan het congres dezen morgen getuigde. (L u i d a p p l a u s.)

SCHAPER bespreekt voor de Kamerfractie de kritiek inzake de levensmiddelenvoorziening, kritiek die, gezien deze levensvraag voor de arbeidersklasse, alleszins begrijpelijk was.

Eerst echter een woord omtrent een kleinigheid, n.l. de pensionering der Kamerleden, een onaangename kwestie, omdat de Kamerleden nu eenmaal hun eigen rechtspositie moeten vaststellen. Deze regeling moest hier allerminst bestreden zijn! Waar elke vakbond aan zijn bestuurders een goede rechtspositie verzekert, is het ook voor Kamerleden billijk. En als het billijk is voor toekomstige Kamerleden, is het dan onbillijk voor hen, die zoolang reeds zitting hadden, als b.v. Helsdingen, mij en anderen? En als een vakbond pensioen voor zijn bestuurders invoert, zegt men dan: je twintig dienstjaren tot nu toe tellen niet mee? Het is trouwens een democratisch belang, dat men door pensionering oude leden door jongeren kan vervangen, zonder dat men zich behoeft bezorgd te maken voor hun toekomst en in de verleiding komt om ze te handhaven uit vrees hiervoor. Ik kom er tegen op, dat men hier de critiseerende kruideniers napraat. (L u i d a p p l a u s.)

Nu de levensmiddelenvoorziening. Toen ik de artikelen van Duijs las, was ik zelf verrast; ik wist niet dat wij zoo hard gewerkt hadden. Er is nooit een tijd geweest, dat wij zoo hard op elk gebied gewerkt hebben. Zeker, op één gebied zijn wij wat schroomvallig; als wij Posthuma weggagen, moeten wij eerst weten

wat wij ervoor in de plaats krijgen. Wij moesten Treub weggagen, dat kon niet anders, maar ten aanzien van belastingen, volkshuisvesting en levensmiddelenbetaling zingen wij er met Van Gijn niet op vooruit. Wij behandelen die dingen niet lichtvaardig. Weggagen willen wij er liefst heel wat: Ort, Rambonnet, Bosboom, Pleyte, den geheimzinnigen Loudon ook wel eens, maar op die manier was het heele kabinet gauw weg geweest. Het is geen geheim, waarom wij Posthuma niet weggagen, stel dat wij het konden, wat zoo licht niet gaat als men hier schijnt te meenen! Als men ons iemand aanwijst, die het beter kan en die ook minister worden wil, dan graag. Zeker, in onze partij weten wij een aangewezen man, in weerwil van alle moties tegen het ministerialisme; maar zou hij trek hebben om dezen boel te redderen? Zoodra Posthuma optrad, heb ik in krant en Kamer gezegd: dat wordt misschien een boerenminister. Wij hebben hem herhaaldelijk scherp aangevallen en in zijn laatste rede klaagde hij bitter over ons en alleen over ons. Maar wij bedenken ook: geen minister staat voor zoo'n zware taak als Posthuma en als men hem belastert, komen wij daartegen op. Juist onbillijke critiek stompt dit wapen af. Hij had bij de jongste discussie vooruit succes doordat hij zich tegen veel onbillijke kritiek kon verdedigen. Ruggie zei: de arbeidersklasse juichte het toe, toen „Het Volk” Posthuma uitschold, al vallen wij op het woord niet. Maar het woord deugde juist niet, want Posthuma is geen schavuit en heeft de moeilijkste taak, die ooit een minister op de schouders had. Tegen zijn persoonlijke eerlijkheid valt niets in te brengen. Overdreven critiek schaadt altijd.

Protesteerde doe ik tegen de lichtzinnige beschuldiging, dat ook de fractie achter de feiten aanliep. Dat is mooi voor minister Posthuma, wien dat door ons is verwenen! Wij hadden misschien wel eens een paar dagen eerder er bij kunnen zijn, maar men kan niet ieder oogenblik interpelleeren. Maar wij zijn er altijd heel gauw bij geweest. Treub, door mijn motie weggejaagd, schrijft in zijn boek „Oorlogstijd”, dat hij in Juli 1914 door mijn vraag aanstonds en bijtijds tegen de prijsopdriving gemobiliseerd werd, reeds vóór het oorlogsuitbreken. Deze mededeeling eert Treub, maar toch zeker ook onze fractie. (A p p l a u s.) Als Amsterdam III klaagt, dat Posthuma den brandstoffennood op zijn geweten heeft, moet men toch ook even er om denken, dat er oorlog is en het buitenland ons het vormen van een brandstofreserve weigert. Konden wij of de regeering er iets aan doen, dat de winter zoo streng was, dat de aardappelen bevroren en niet vervoerd konden worden? Trouwens heeft Sannes toen onmiddellijk om goedkoopster rijst gevraagd. Het vorig jaar waren de aardappels op, drie weken nadat Posthuma op een vraag van mij verzekerd had: er zijn er genoeg; wij hebben dat antwoord toen scherp gecritiseerd. Muller spreekt van veel uitvoer te Zevenaar; de vraag is echter: van wat? Zeker, er ging b.v. veel kool over de grens, maar anders krijgen wij nog minder brandstoffen uit Duitschland.

Ten onrechte werd beweerd, dat wij voortgedreven moesten worden door het volk zelf. Doch al was het soms zoo: is het schande, dat wij op volksbewegingen reageeren? Moet dan alle initiatief verwacht worden van de

fractie? Maar anderen zeggen weer: er moet meer voeling zijn tusschen beweging en fractie. En in hoeveel meetings en be- toogingen hebben wij niet het woord ge- voerd? Dat na het aflasten der Amsterdamsche audiëntie bij Posthuma, de audiëntie van uit de Centrale niet doorging, geschiedde omdat 's ministers moeder gestorven was en wij op zijn verzoek toen de zaak schriftelijk behan- deld hebben; kort daarna hebben wij bij het 80 miljoen-ontwerp de kritiek niet gespaard. De klacht dat wij geen socialistische propa- ganda uit de zaak geslagen hebben, wordt gelogenstraf door menige uitstekende Kamer- rede van Sannes. Wie meer zooiets lezen wil, leze voorts de redevoeringen na over de alge- meene politiek, door mij in 1915 en door Troel- stra in 1916 gehouden. Maar laten wij voorzich- tig zijn om datgene wat thans in het kapitalisme gebeuren moet, voor socialistische maatregelen te verslijten. Het zijn socialistische maatregelen op den giftigen bodem van het kapitalisme. Wij kunnen daarmede onze beginselen niet compro- miteeren! De feiten spreken nu overigens. De oorlog zal ons trouwens propaganda voor het socialisme genoeg leveren; het zal aan ons niet liggen. (A p p l a u s.)

De Rijkskommissie van Toezicht. Duijs wil er geen zitting in nemen. Maar de fractie heeft het met zeer groote meerderheid goedgekeurd dat wij er in gingen.

DUIJS: Dat keur ik ook goed, dat gij het het doet, al doe ik het niet.

SCHAPER: Mijns inziens mocht ik niet weigeren. De noodige kennis komt wel. Ik heb eens bedreigd met heengaan en toen zei Posthuma: doe dat toch in deze benarde omstan- digheden niet. Ik had toen den moed niet. Trouwens, wij adviseeren slechts en de minister draagt de verantwoordelijkheid en volgt hij ons advies niet, dan kritiseeren wij hem met kennis van zaken. Worden wij bij een ander stelsel uitgeschakeld, dan zal ik er niet om treuren. Weet gij wie ook afschaffing der rijks- commissies wilden? Een vergadering van tuin- ders die meer oorlogswinst wilden maken.

Gelukkig krijg ik daar juist een briefje van Amsterdam V, dat zijn verwijt van achter de feiten aan te loopen, niet tegen de fractie, maar tegen het partijbestuur gericht was. Ik dank ten zeerste voor die waardevolle verkla- ring, die ons sterker doet staan.

Overigens rekene men bij alle kritiek, dat er zoo iets als een wereldoorlog is, die de voor- naamste reden is dat tal van levensmiddelen en grondstoffen ons niet bereiken. De schuld ligt bij de smerige kapitalistenklike die den oorlog gemaakt heeft en dat te konstateren, is beter propaganda voor het socialisme dan het geven van de schuld alleen aan één minis- ter. (A p p l a u s.)

Men klaagt over absenteïsme bij onze Kamerleden en ik betreur dat ook, maar men kome dan met de feiten tegen elk Kamerlid afzonderlijk. Overigens waren er soms ook veel zieken. Doch men belast de Kamerleden ook met te veel werkzaamheden buiten de Kamer, in Staten en groote gemeenteraden. Daar zit de hoofdfout en daaraan moet de partij zelve tegemoet komen.

Gebrek aan eensgezindheid is er ook wel eens in de fractie. Zeker, wij zijn menschen en denken over minder gewichtige dingen wel eens verschillend; wij zijn geen marionetten. Over het graanbureau hadden Duijs en ik ver-

schil; maar Duijs had te voren zelfs den voor- zitter der fractie niet ingelicht wat hij wilde zeggen. Het gebrek aan eensgezindheid lag dus niet aan mij. De zaak zelf zal ik maar niet be- handelen.

Neemt ons zooals wij zijn!

Wij hebben natuurlijk ook wel eens onze tekortkomingen, maar met uw steun zullen wij voortgaan de arbeidersbelangen zoo krachtig te verdedigen als wij het steeds deden. (A p p l a u s.)

GERHARD heeft zich op een persoonlijke aanval te verweren, die gevaar voor blijvend misverstand scheidt. Uit fractie en partij heeft spr. over zijn onderwijsuitingen geen afkeu- ring, maar zeer veel instemming ontvangen. Er is nu evenwel een tegenstelling gewekt tusschen mijn Paleisuiting van 1910 en mijn Kamerrede. Tusschen partijgenooten moest men echter pogen elkaar te verstaan en niet naar ver- schillen zoeken. Men moet ook niet meenen, dat de Onderwijzersbond aan de S. D. A. P. zijn onderwijspolitiek kan voorschrijven. (I n s t e m i n g.) In 1910 protesteerde Ossendorp er in zijn Leidsche rede tegen dat onderwijzers ge- zocht waren om hun niet deelnemen aan oranje- feesten. Dat werd genoemd bedreiging der onderwijsneutraliteit. De Paleismeeting daarover was een verweer van den onderwijzer tegen de overheid en ik trad daar op als een der verwerende onderwijzers, niet als iemand die mee een wet maakt. Ik zei toen: men be- schouwt den geest van het kind als een spons, die men met alle kleuren kan drenken; maar is het dan een spons, dan liefst met zuiver water gedrenkt. Ik zei er echter bij: als ouders voor hun kinderen een feest verlangen, dan kan ik mij voorstellen dat ik mij als onderwijzer be- schouw, als de dienaar der kinderen en mee naar het feest ga, ook al ben ik er persoonlijk tegen; doch als de overheid mij dat gelast, dan weiger ik. (A p p l a u s.) Daarvoor sta ik nog.

Nu wat in de Kamer gebeurde. Ik heb achter de schermen gepoogd in de Grondwet een bepaling te krijgen voor de bedoelde vrij- heid der onderwijzers. Maar daartegen werd aangevoerd: dat is gevaarlijk, want onder het huidige artikel schikt het met die vrijheid nog al. Toen heb ik in de Kamer hierop den nadruk gelegd, dat het recht van den onder- wijzer om zichzelf te zijn, hij niet dankt aan de wet, maar aan een krachtige arbeiders- beweging. (A p p l a u s.) Per slot van rekening maal ik om het heele grondwets- artikel niets. De strijd zal gestreden wor- den, als straks de Schoolwet aan de orde komt en dan zal het ervan afhangen, zei ik, hoe sterk de arbeidersbeweging gegroeid is, wat er in die Schoolwet over de onderwijzersvrijheid zal staan.

Ik zou de openbare school een moderne secteschool hebben genoemd. Cort had de openbare school op grond van den neutraliteits- eisch de slechtste genoemd. Ik heb toen de nieuwere neutraliteitsopvatting tegenover de oude gesteld en gezegd: het was begrijpelijk dat de school, die de oude opvatting huldigde, een moderne secteschool genoemd werd. Zoo denk ik erover als aanhanger der Groninger motie, die het recht ook van ander onderwijs ten volle erkent.

Dat is wel wat anders, dan men uit enkele voorgelezen zinnetjes over mijn uitingen zou afleiden. (A p p l a u s.)

SANNES behandelt nog enkele punten van

levensmiddelenpolitiek in overleg met Schaper. De critiek was voor een goed deel gevoelscritiek; men vroeg scherper optreden, maar gaf geen concrete feiten, die dit verlangen rechtvaardigden. De fractie zou niet genoeg op andere aanvulling van het broodrantsoen van 3 ons hebben aangedrongen; maar het rantsoen is pas na het reces der Kamer van 4 op 3 ons gebracht. Daarenboven had ik reeds bij het 80-miljoen-ontwerp, dus van te voren, gezegd, dat wij rantsoeneering niet noemen eetbeperking, maar gelijkmatige verdeling niet van onvoldoenden, maar van voldoende voorraad, zoodat, als er b.v. niet genoeg bruine boonen en groene erwten zijn, witte boonen en capucijners aan het rantsoen moeten worden toegevoegd. Zoo ook is de broodprijs opgeslagen na het reces, terwijl bij het 80-miljoen-ontwerp door drie der onzen aangedrongen is op uitbreiding van het aantal beschikbaar gestelde artikelen. Men neme toch eerst kennis van wat wij deden, alvorens ons vermeende nalatigheden te verwijten. Van het gerucht, als zou alle melk tot ondermelk gemaakt worden en het vet aan de bourgeoisie verkocht of uitgevoerd worden, is niets waar; mocht het onverhoopt eens waar worden, dan zullen wij natuurlijk tegen die schandedaad scherp protesteeren. Partij en Vakverbond en ook de Kamerfractie hebben het trouwens waarlijk niet aan initiatief laten ontbreken. Op een export-monopolie is al een jaar lang door mij bij elk debat aangedrongen. Uit het land kwam in deze geen enkel initiatief, ook niet uit Eizenga's afdeeling. Als het nu zij het ook te laat gebeurt, is het aan ons te danken. (A p p l a u s.) De critiek op Posthuma is onzerzijds zeer scherp geweest en zijn gansche jongste rede was dan ook tegen ons gericht. Het blad dat Posthuma het meest vervolgt en onze fractie waarlijk niet gunstig gezind is, de „Telegraaf”, schreef bij het 80-miljoen-debat, dat mijn rede scherp en van onverbiddelijke critiek was, en dat de gansche critiek van onze fractie geargumenteed en deskundig was. Het verwijt dat wij uit de levensmiddelenpolitiek niet genoeg socialistische propaganda hebben geslagen, is juist tot op zekere hoogte. Wij hebben dat niet in hoofdzaak gedaan op de wijze, die blijkbaar wordt verlangd; — en met opzet. Hoe toch voert men hier het meest doelmatig socialistische propaganda? Door het kapitalisme aan de kaak te stellen, zooals wij zeer herhaaldelijk deden, maar niet door de huidige slappe maatregelen op verwarrende en voor het socialisme compromitteerende wijze als socialisme te verheerlijken. Zeker zijn wij in onze critiek op de levensmiddelenpolitiek onvolledig geweest, maar men vergete niet, hoezeer de spreek-tijd aan banden gelegd werd en hoeveel belangrijker dan critiek op het verleden, zorg voor de toekomst is, waaraan ik een groot deel mijner jongste Kamerrede gewijd heb. De halfslachtige en ongelukkige wijze van productiebevordering van den minister en zijn zorgeloosheid om den geheelen oogst in handen te krijgen, heb ik scherp gecritiseerd en daaruit mijn toekomstischen afgeleid. Het zal de taak der geheele partij zijn om ervoor te ijveren dat wat in dit opzicht te redden valt, nog gered wordt. Zeker is het in veel opzichten al te laat, maar latere critiek zal dan niet geweten kunnen worden aan ons die tijdig waarschuwd. Vele maatregelen, uit één gedachte voortvloeiend hebben wij aangegeven, en

ik waag de voorspelling, dat het met verschillende er van zal gaan, gelijk het is gegaan met het export-monopolie: men noemt ze eerst socialistische fantasieën, maar eindelijk wordt men door de feiten zelf gedwongen ze uit te voeren.

Laten wij samen zorgen, dat de volksvoeding de levens- en strijdkracht van het proletariaat in stand houdt. (L u i d a p p l a u s.)

DE VOORZITTER: Het woord is aan Albarda.

VAN STAVEREN: Moeten nu alle vijftien Kamerleden een redevoering gaan houden?

DE VOORZITTER: Het is wel kras, dat juist Van Staveren zich durft te beklagen als de Kamerleden zich verdedigen.

ALBARDA beklagt zich niet, als hij den kleinen omvang der critiek vergelijkt met het omvangrijke werk der fractie. De critiek moet echter billijk zijn. Een spreker uit de mijnstreek beklaagde zich over verwaarloozing der mijnwerkersbelangen door de fractie, terwijl sedert er een socialistische fractie is, vroeger door Vliegen en Van Kol, laatstelijk door mij, jaarlijks opgekomen is voor die belangen, het laatste half jaar in de Tweede Kamer nog driemaal, 19 October bij de Mijnwet, 22 en 23 Februari bij de Landbouwbegroting en 24 Februari bij de Waterstaatsbegroting. Men oordeele over de vrijmoedige critiek van den spreker uit de mijnstreek, als men verneemt, dat alle punten, door dien spreker als verwaarloosd genoemd, letterlijk al die punten, op de meest nauwgezette wijze zijn behandeld. Spr. zet dit achtereenvolgens voor alle geopperde punten uiteen, al moet hij verklaren, dat hij sommige zaken ter sprake moest brengen, hoewel uit de mijnstreek hem daarover geen gegevens bereikten en hij zichzelf veel moeite en kosten moest getroosten om materiaal te verkrijgen. Ook in de Eerste Kamer zijn op 15 December door Van Kol verschillende zaken behandeld. Het succes bleef ook op menig punt niet uit. Had de afd. Heerlen misschien van de fractie redevoeringen van grootere lengte gewenscht? Dan bedenke zij, dat een klein poedertje krachtiger uitwerking kan hebben dan een groote flesch water. Spr. protesteert er krachtig tegen dat op zoo onjuiste gronden critiek wordt geoeffend op met groote inspanning in de Kamer verricht werk. (A p p l a u s.)

Aan het absenteïsme worden in den boezem der fractie vele woorden gewijd. De statistiek der Studieclub werd op verzoek van het bureau der fractie opgemaakt. Ongewettigde afwezigheid wordt in den boezem der fractie het sterkst gelaakt. Men bedenke echter dat de partij zelve van de Kamerleden veel werk eischt voor andere functies, voor spreekbeurten, voor de pers en ter beantwoording van vele duizenden brieven die vaak veel informatiewerk vereischen. Ten slotte echter slaat onze fractie inzake absenteïsme, vergeleken bij andere fracties, geen slecht figuur en zeker reikt ten aanzien van de hoeveelheid en de degelijkheid van den gepresteerden arbeid geen enkele fractie aan de knieën der onze. (A p p l a u s.) De oplossing voor het absenteïsme moet gevonden worden in het betrekken van veel meer partijgenooten in alle partijwerk. Er moet van de krachten der jongeren meer gebruik gemaakt worden en bij de jongeren moet minder schroomvalligheid zijn, meer energie. Spr. roept de jongeren op om hun krachten en gaven te

wijden aan de schoonste taak waarvoor ooit de menschheid gestreden heeft. (Luid applaus.)

DUIJS verklaart zich niet te herinneren, dat ooit in „De Voorpost” heeft gestaan: Posthuma moet weg; zelf heeft hij het zeker nooit geschreven en in de Kamer heeft hij het principiele standpunt van Posthuma het beste voor de arbeiders genoemd, maar dat hij het wel eens zoo slecht kon uitvoeren, dat het wel eens kon worden: om Posthuma's systeem goed uit te voeren, moet Posthuma weg. Als in allerlei blaadjes gehitst wordt tegen onze fractie, waar schuw ik: laat u niet opjagen. De „Telegraaf” zegt, naar aanleiding van spr.'s „Volk”-artikelen: op al die en die data wordt gij immers met een kluitje in het riet gestuurd, waarom Posthuma niet weggestuurd; maar op al de genoemde data was niet Posthuma minister, maar Treub, de gevierde held van de „Telegraaf”. (A p p l a u s.)

Nu nog iets over het graan-bureau. Niet zonder overleg vooraf sprak ik daarover. Ik heb er te voren herhaaldelijk in de fractie over gesproken. Aan Sannes werd opgedragen, er over te spreken, maar toen ik aan hem vroeg of hij het deed, deelde Sannes mij mede, het niet te zullen doen, doch in overleg met hem pakte ik toen de zaak aan. Ik vroeg toen alleen een onderzoek, maar op zijn gewone manier zei Posthuma: bij een parlementaire enquête ga ik heen. Schaper zei daarop: daarin heeft de minister gelijk. Ik echter had geen parlementaire enquête gevraagd, maar Posthuma kon toen zeggen: vecht jullie dat maar onder elkaar uit.

Wat de Rijkscommissies van toezicht betreft, ieder moet weten of hij zich daarvoor geschikt acht. De practijk heeft mijn bezwaar gewettigd. Nauwelijks schreef iemand een kritisch stukje over de groentenvoorziening in „Het Volk”, of Schaper kwam ter verdediging aansnellen. En in de Kamer werden Duymaer en Teenstra de visch- en aardappelministers en Duymaer riep: Wat doet Schaper voor de groenten? Dan zat Posthuma te lachen achter de groene tafel.

SANNES: Posthuma was er niet eens bij. Cort was er.

DUIJS: Nou ja, wat maakt dat nou uit? Posthuma of zijn vervanger dan. Posthuma probeert de Kamerleden in de commissies te krijgen om de critiek van zich af te leiden. Natuurlijk leent Schaper zich daartoe niet, maar het streven is er. Hoofdzakelijk echter is, dat gij de bladen weert die liegen over onze fractie, voor „Het Volk” propageert en ons steunt bij ons ijverig werk. (A p p l a u s.)

Verkiezing Partijbestuur.

DE VOORZITTER deelt mee, dat bij de verkiezing van het Dagelijksch Bestuur der Partij zijn uitgebracht 711 stemmen, waarvan 23 blanco en van onwaarde, dus 688 geldig; volstreckte meerderheid 345.

Hiervan werden uitgebracht op: Heleen Ankersmit 105, v. d. Goes 627, Kleerekoper 409, R. Kuyper 140, Loopuit 404, Ed. Polak 48, G. v. Veen 4, Vliegen 668, v. d. Waerden 222 en Wibaut 672 stemmen.

Herkozen zijn dus v. d. Goes, Kleerekoper, Loopuit, Vliegen en Wibaut.

Voor het overige deel van het Partijbestuur werden uitgebracht 721 stemmen, waarvan 18 blanco en van onwaarde, dus geldig 703; volstreckte meerderheid 352.

Hiervan werden uitgebracht op: Albarda 348, Anema 12, Bergmeijer 574, Dijkgraaf 99, Van Eizenga 32, Gerhard 88, Suze Groeneweg 623, Hermans 488, Hiemstra 30, Krop 23, Ruggie 124, Sannes 304, Schaper 646, Stoop 43, Troelstra 688 en De Zeeuw 31 stemmen.

Herkozen zijn dus: Bergmeijer, Suze Groeneweg, Hermans, Schaper en Troelstra.

Herstemming tusschen Albarda en Sannes. Bij de herstemming werden uitgebracht 637 stemmen. Albarda kreeg er 325, Sannes 312, zoodat Albarda gekozen is.

Op voorstel van den Voorzitter wordt met algemeene stemmen besloten dat als plaatsvervangende leden zullen optreden de candidaten van het Partijbestuur, die in stemmental op de gekozenen volgden, te weten: voor het Dagelijksch Bestuur Van der Waerden en R. Kuyper, voor lid van het P.B. buiten Amsterdam Sannes en Ruggie.

Avond-zitting.

De Partijleiding.

Des avonds om 8 uur wordt het congres voortgezet. De beraadslagingen over de Partijleiding worden vervolgd.

VAN DER GOES: Gij zult ook wel eenigen tijd willen schenken aan het verweer tegen de bezwaren, die tegen de redactie van uw dagblad zijn uitgebracht. Het is niet te verwonderen, dat in de tegenwoordige omstandigheden die bezwaren in hoofdzaak golden de rubriek „Buitenland”. Een zeer ernstige beschuldiging is tegen den betrokken redacteur uitgebracht door partijgenoot Kuyper. Volgens hem is mijn streven naar een onpartijdige beoordeeling der gebeurtenissen niet geslaagd, zelfs niet een onpartijdige beoordeeling van de partijen in de oorlogvoerende landen. Aan een volledige weerlegging daarvan valt niet te denken; dat zou al te uitvoerig worden. Ik zal geven een beknopte verantwoording van de methode die ik volg.

Wat is van den beginne af mijn standpunt geweest? Ik heb mijn rubriek niet beschouwd als een rechterstoel. Niet in de eerste plaats heb ik gemeen' lof of blaam te moeten uitdeelen. Mijn doel was: den lezers te doen begrijpen wat er voorviel. En dus heb ik mijn oog trachten te richten naar de groote politieke stroomingen, die zich in de verschillende landen aftekenden onder de arbeidersbeweging.

Het eerste groote politieke feit in dezen strijd was, dat in midlen- en West-Europa de partijen zich verklaarden voor de landsverdediging. Zij stonden alle voor de vraag: hoe uitkomen wij aan de nederlaag. De vraag hoe den oorlog te voorkomen, was een vraag van gisteren geworden. En de vraag hoe in den vervolge oorlogen te voorkomen, is een vraag van morgen. Eigen land en volk blootstellen aan de nederlaag, heeft geen der partijen van Midden- en West-Europa voor haar verantwoording durven of kunnen nemen. Men wenschte haar met alle inspanning te vermijden. De defensie nam in dezen eersten tijd aller gedachten in beslag.

Het is daarbij niet gebleven, maar dat konden

wij in 't begin niet weten. Wel wisten wij, dat er niets anders was te verwachten. Bij alle beraadslagingen der soc-dem. is menigmaal, ook internationaal, uitgesproken, dat men zijn land niet hulpeloos zou overlaten aan een invaller. Wat zou de eisch van een volksleger anders beteekenen, als men niet de bedoeling had het voor de defensie te gebruiken?

Een tweede strooming heeft zich later voorgedaan: een strooming voor den vrede. Die kon zich niet anders voordoen dan als een oppositie in den boezem der partijen en een oppositie tegen de oorlogspolitiek der regeering. Dat waren menschen, die zich aanvankelijk ook vóór de defensie hadden verklaard. Er bleek uit, dat zij zich niet eens konden verklaren met de oorlogspolitiek hunner regeering. Die strooming kwam het eerst aan den dag in Duitschland, toen men meende, dat er eenige verademing was gekomen, het gevaar voor het eigen land was geweken. Dat was in December 1914. En aan die vredesstrooming is, tot zijn onsterfelijkheid roem, den naam van Karl Liebknecht verbonden. (Applaus.)

Het verschil tusschen minderheid en meerderheid in Duitschland komt hierop neer, dat de minderheid aanvankelijk wel den plicht der verdediging op zich nam, om zoo spoedig mogelijk zich tot een vredespartij te vormen. De meerderheid, ik zeg niet van de Deutsche partij of de arbeiders, maar van de leiding der partij, volgt de oorlogspolitiek der regeering, een imperialistische politiek. Zij voert ook een eigen imperialistische. Het is pijnlijk, maar noodzakelijk dat uit te spreken. Zij wil den oorlog niet doen eindigen voordat ook voor de arbeiders tastbare politieke en vooral economische voordeelen zijn behaald. Op 5 April 1916 sprak de rijkskanselier het uit, dat men zich de behaalde voordeelen niet zou laten ontnemen. Sindsdien heeft hij steeds in dezelfde zin gesproken. Desniettemin werd hij steeds gesteund door de meerderheid van de leiding der Deutsche partij.

De redakteur, die dit alles iederen dag behandelen moet, kan en mag deze feiten niet verzwijgen. Het imperialisme verlost de arbeiders terwille van voordeelen, die ik niet ontken. Maar wij zien het met leedwezen, dat de arbeiders deze keuze doen, ten koste van andere arbeiders, en dus de kostbaarder vruchten der internationale samenwerking versmaden. Men kan ook in het binnenland op deze wijze geen oppositie voeren waaraan kracht, heerlijkheid en resultaat is.

Nu is er gezegd, dat ik op dezelfde wijze over de Fransche arbeiders had moeten spreken. Dat komt omdat Kuyper de maatstaf aanlegt van: je bent voor of tegen de landsverdediging.

Men zou kunnen zoeken naar teekenen, dat de Fransche arbeiders ook doen aan imperialistische politiek. Maar die teekenen zijn er niet. De Fransche regeering kon geen imperialistische politiek voeren, omdat zij er slechts eene van verdediging kan huldigen.

ALBARDA: De Engelschen ook?

VAN DER GOES: Daar kom ik zoo op. De verschillen der Fransche meerderheid en minderheid zijn ondergeschikt. Zij zijn het eens over de verdediging. Er is geen verzet tegen den oorlog. Aller hoofd en hart is vol van de verdediging; kwesties als die van het ministerialisme zijn ondergeschikt.

Wat zouden we doen, hoe zou het er uitzien in onze beweging, als de Duitschers sterke posities innamen voor onze waterlinie gedurende 2½ jaar? Dat moet gij probeeren u eens voor te stellen.

KUYPER: Hoe zouden wij het voelen als wij uitgehongerd werden?

KLEERKOPER: Hebben ze in Frankrijk geen honger?

VAN DER GOES: Ik kom ook daar nog op. Kuyper's oorlogs-mentaliteit laat niet toe, dat hij nota neemt van de feiten, zelfs de feiten blijken geen indruk op hem te maken. Heel de Fransche Kamerfractie, van Renaudel tot de mannen van Kienthal, heeft zich uitgesproken tegen verovering, tegen annexatie.

KUYPER: En de Deutsche fractie dan?

STENHUIS: Scheidemann heeft hetzelfde verklaard.

VAN DER GOES: De Deutsche meerderheid heeft door heel het land gecolporteed, dat het oorlogsdoel der sociaaldemocratie samengaat met de plannen der regeering. (Applaus en rumoer. De voorzitter hamert.)

Ik ontken niet, dat ook in Frankrijk men komt tot bezwaarlijke dingen, als men te ver de regeering steunt. Ik kan niet goedkeuring verleenen aan de afwijzing der pogingen om tot eene internationale samenspreking te komen. Ik heb dat ook geschreven in een artikel, aan het Fransche minderheidsorgaan gezonden. De censuur zal het wel hebben geconfisqueerd.

Nu Engeland. Van den aanvang af heeft de Engelsche sociaal-democratie een eerbiedwaardige positie ingenomen, een scherpe oppositie gevoerd. De Engelsche regeering verbiedt reeds sedert maanden de expeditie door de post van alle socialistische organen, zelfs van de „Justice“ van Hyndman. Zoo scherp wordt in die organen tegen de regeering geschreven. De I.L.P. wil de bevrijding van Frankrijk, België enz., maar eischt dat een precies vredesvoorstel door de regeering zal worden gedaan, een voorstel zonder annexatie, overweldiging of benadeeling. De Engelsche vakbeweging, waarvan verschillende voormannen in de regeering zitten, steunt helaas de imperialistische regeeringspolitiek. Ik heb daar echter steeds in „Het Volk“ op gewezen.

Ik wijs op wat in Rusland is gebeurd. Wij verheugen ons allen op de overwinning der Russische revolutionaire klassen. Zij geeft deze hoogst merkwaardige bijdragen tot de kennis der arbeidersklasse in den oorlog, dat de Russische revolutionaire arbeiders de verdediging aanvaarden. Dat heeft mij niet verbaasd, maar het is mij een welkome bevestiging van de voorstelling van zaken, die ik nu twee jaren lang in „Het Volk“ geef.

In „De Tribune“ en ook wel door de oppositie in onze partij — kortom door de lieden, die de Internationale verdeelen in goede en slechte socialistten — is vroeger gewezen op de Russische arbeiders, die zooveel zuiverder stonden dan de anderen. Welnu, deze zelfde Russische revolutionaire arbeiders vinden het niet genoeg, dat zij de heerschers in het eigen land hebben overwonnen, zij achten het als hun revolutionairen plicht den nu waarlijk heiligen Russischen bodem te ontrukken aan en te beschermen tegen de legers der vreemde heerschers. Het eerste woord der uit Siberië teruggekeerde socialistische Doemaleden was: makkers, verdriift de Deutsche legers van den Russischen grond! De revolutionaire arbeiders willen geen imperialistische politiek voeren, maar zij zullen het zwaard niet opsteken voor Warschau is bevrijd. Verwerpt gij de landsverdediging, dan veroordeelt gij dezelfde Russische revolutionaire arbeiders, die gij zoo kort geleden hebt toegejuicht.

Van sympathie of antipathie tegen eenige arbeiderspartij in de oorlogvoerende landen is bij

mij geen sprake. Ik heb hen gelijkelijk lief. Maar ik zie niet overal dezelfde politieke verschijnselen. Hier zie ik goede, ginds zie ik slechte. Zoolang gij mij op mijn plaats handhaaft, zal ik voortgaan dat aan het licht te brengen en daarover zoo nu en dan mijn meening te zeggen.

Een woord aan Stenhuis. Ik zal er ook op moeten wijzen, dat de Deutsche vakbeweging eveneens de imperialistische regeeringspolitiek steunt. Ook zij heeft de verkeerde keuze gedaan. Is er geen verschil met de vakbeweging van andere landen? Gij wilt toch niet beweren, dat de Fransche vakbeweging doetaan imperialistische politiek? Van de Engelsche vakbeweging had men niet anders te wachten. Zij ging reeds vóór den oorlog meê met de regeering. Dat is in Duitschland nieuw en moest dus meer de aandacht trekken. Stenhuis heeft gezegd, dat het oordeel over de Deutsche vakbeweging niet de instemming heeft van het N. V. V. Dat is een belangrijke kennisgeving, die ons allermint onverschillig kan laten. Maar van nog meer belang is het te weten, of wij ons bij ons oordeel bevinden binnen of buiten de waarheid. Daarom moet ik de Nederlandsche vakbeweging en haar leiding verzoeken zich rekenschap te geven van wat er bij hun makkers in het buitenland gebeurt. Het kan hen niet onverschillig laten, of de Deutsche vakbeweging min of meer geworden is een instrument in handen van de vijanden van het proletariaat.

Met een woord van dank aan de afdeeling Delft voor haar waardeering en goed begrip, sluit ik mijn verantwoording. (Luid applaus.)

DE VOORZITTER: Er zijn op het congres vertegenwoordigd 249 afdeelingen door 322 afgevaardigden.

DE ROODE: Het is niet mijn schuld, dat ik u moet bezighouden met onderwerpen van minder belang dan het zooveel besprokene. De kwesties van den inhoud van „Notenkraker” en „Kinderblad” zullen het congres minder interesseeren dan de groote politieke kwesties. Toch moet ik er iets van zeggen.

Ik breng dank aan den afgevaardigde die hulde bracht aan Hahn. Ook wij hopen op zijn spoedige beterschap; er zijn weinig partijgenooten, die zooveel goeds doen aan de partij. (Applaus.) Een woord van hulde aan Jordaan mag evenmin ontbreken.

Iets over den tekst van de „Notenkraker”. De redakteur die dien verzorgt, is ook reeds gedurende jaren ziek. Bovendien laboreeren alle satirieke bladen aan dezelfde kwaal, dat zij niet al te geestig zijn. De eenige uitzondering is de Engelsche „Punch”. Wij zullen trachten te verbeteren, maar kunnen geen afdoende beloften geven.

Hetzelfde is het geval met de „Kinderkrant”. Deskundige paedagogen hebben mij verteld, dat het buitengewoon moeilijk is geschikte kinderlektuur te vinden. Nu had ik niet verwacht, dat de critiek van mevr. Tilanus zou komen. Ik lees het kinderblaadje niet steeds van a tot z. Ik ben de kinderschoenen ontwassen en nog niet kindsch genoeg om deze lectuur steeds te genieten. (Vroolijkheid.) Die baron en die engelen hebben op mij niet veel indruk gemaakt. De man, die ons Kinderblaadje schrijft, wordt in de onderwijzerspers geprezen als een der beste kinderschrijvers. Mevr. Tilanus woont in Amsterdam, deed zij niet beter eens met ons over deze dingen te komen praten?

Nu iets anders. Bij het uitbreken van den verscherpten duikbootoorlog en het vasthouden door Engeland van onze schepen, heb ik ge-

schreven, dat door deze feiten het oorlogsgevaar is verscherpt. Men wil natuurlijk den oorlog niet, maar wil men over het vergrootte oorlogsgevaar nu ook niets hooren? Met geen woord of letter hebben wij een oorlogsstemming aangekweekt. Het is echter onze plicht te waar-schuwen als het gevaar grooter wordt.

Er is geklaagd over het artikel over den Vrouwendag. Ik was van oordeel, dat het beter was den internationalen kant der zaak voor dit jaar nog maar te laten rusten. Vooral omdat in het werken voor het vrouwenkiesrecht in ons land troost kan worden gevonden voor den internationalen toestand. Ik wilde het meest wijzen op het licht en het donker weghouden.

Ons artikel over Rusland kwam een dag te laat, is gezegd. Als de eerste berichten over zulke gebeurtenissen uitkomen, weet men nog niet precies wat er gebeurt. Zoo ging het hier ook. Volgens de eerste berichten waren er reeds botsingen tusschen de nieuwe regeering en de socialisten. Van der Goes schreef in zijn rubriek: wij moeten de ontwikkeling der dingen afwachten. Was dat niet verstandig? Wij konden dien dag niet dadelijk een volledig oordeel geven.

Onze houding tegenover minister Posthuma kon geen andere zijn dan die van het P. B. en de Kamerfractie. Wat onzen toon betreft: er is gesproken over de woorden van Polak en het Paaschei van verleden jaar. Kuyper is met een oud Paaschei gekomen. Maar ik wil wel verklaren, dat ook ik later den toon van dat artikel fout vond. Die critiek geef ik toe. Maar overigens was onze toon zoo, dat een Roodhuyzen telkens weer schrijft, dat wij nog den toon van den „schavuit met de besmeurde handen” blijven voeren en eindelijk eens wat waardeering moesten aan den dag leggen.

Wij hebben telkens weer Posthuma zijn gebrek aan vooruitziendheid gedocumenteerd verweten. Doch wij kunnen niet eischen, dat heel de maatschappij met één slag kan worden gereorganiseerd. Desniettemin eischen wij reeds thans radicale maatregelen voor den komenden winter. De krant werkt in deze samen met de Kamerfractie.

Rugge en Kuyper zeggen, dat wij niet genoeg socialistische scholing, geestdrift en idealisme geven. Kuyper geeft ons als voorbeeld om te schrijven over de concentratie van bedrijven en kapitalisme. Wij hebben meermalen over het verschijnsel geschreven. Maar de organen zijn er nog niet, om er socialisme van te maken. Daarom kan ik die critiek niet accepteren.

Een andere vraag is, of de krant zich niet teveel bemoeit met de politiek van den dag. Ik geef dat toe. Wat is er de reden van? Toen de oorlog uitbrak, was de redactie twee man sterker dan thans. Eén werd er ziek en kon maar spaarzaam meewerken; Vliegen werd wethouder. De politieke leiding werd gelegd op de schouders van één man en dat is, naar het oordeel der redactie, te veel, veel te veel.

ALBARDA: Zeer juist!

DE ROODE: Wij hebben plannen gemaakt en ingediend voor een overgangstoestand, tot wij komen aan de uitvoering der groote voor-nemens die er zijn.

Men heeft ons wel eens gezegd, dat de eerste pagina soms den indruk geeft van vermoeidheid. Wel, de man die deze pagina verzorgt, is meer dan ieder ander onder den invloed der gebeurtenissen. Er waren in deze oorlogsjaren

oogenblikken van hoop, maar er waren ook oogenblikken, dat men zich afvroeg: Waar schrijf ik nog voor? Ja, dan is men wel eens vermoeid!

Hopen wij, dat spoedig de tijd aanbreekt, dat wij weer vol geestdrift kunnen schrijven over de gebeurtenissen, over de socialistische eenheid. (Luid applaus.)

WIBAUT: Over drie punten een kort woord. Ten eerste over een advertentie in „Het Volk” over de regeringsfilm van leger en vloot. Rotterdam heeft gezegd, dat zoiets de propaganda tegenhoudt. Ik heb die film niet gezien, maar ik heb enkele partijgenooten gesproken, die zeiden, dat de film eer propaganda maakte tegen het militarisme. Men zag nu eens waar het goede geld der natie bleef! Bovendien: men mag de propaganda niet zoeken in de advertentie-rubriek. Wij hebben zelfs wel eens een advertentie van de Twentsche bank, van het grootkapitaal, het imperialisme! De advertentiekolommen moeten wij commercieel exploiteeren en onze propaganda maken op een andere plaats in het blad. Natuurlijk weigeren wij onderkruipers-advertenties, ook annonces die ingaan tegen de zedelijkheid. Op die punten zijn wij zeer streng.

Een tweede zaak is de wensch, die uitgesproken is, om aan de redactie van het „Weekblad” uitbreiding te geven. De namen zijn genoemd van R. Kuiper en Th. v. d. Waerden. Uit een oogpunt van gezelligheid is er iets voor te zeggen. (Vreugde.) Maar het beginsel waarom die uitbreiding zou geschieden lijkt mij niet juist. Ik ontken, dat de scheidslijn inzake de landsverdediging thans reeds is te trekken.

ALBARDA: Zeer juist!

WIBAUT: Dat kan eerst na den oorlog, als wij ons standpunt vaststellen. En de vrienden van de minderheid moeten dan niet schrikken als ik aan hun kant kom staan, misschien aan de uiterste linkerzijde. (Eenig applaus.)

Er zijn gisteren vier schakeeringen in de minderheid gebleken. Er zijn er veel meer. Die schakeeringen kunnen aan het woord komen, in het „Weekblad” ook. Van der Waerden weet wel, dat wat hij schijft, dadelijk gedrukt is. Kuiper weet ook, dat de kleine ruimte van het „Weekblad” openstaat voor alle schakeeringen.

KUYPER: Dat is altijd door ons erkend.

WIBAUT: Ziezo. Waar nu die scheidslijn nog zeer kronkelend loopt, meenen wij, dat er nog geen aanleiding is voor de stichting nu reeds van een minderheidsorgaan.

Een oogenblik langer moet ik stilstaan bij wat Troelstra ten mijnen opzichte heeft gezegd naar aanleiding van mijn stukje in het „Weekblad” over het vrouwenkiesrecht. Hij heeft mij in zijn bekwame en opgewekte rede een beetje in 't zonnetje gezet. (Vreugde.) Ik zou feminist zijn geworden.

Hij was er verwonderd over, dat niemand van de Vrouwenclubs tegen hem was opgekomen en dus nam hij mij, die er dicht bij sta, maar bij den kop. (Gelach.)

Dat was niet billijk tegenover den Bond van Vrouwenclubs. Want die mag hier niet spreken. De vertegenwoordigers van dien bond mogen hier wezen, maar allen spreken over hun verslag. Dat is niet billijk, maar het is zoo. Er zijn bestuursleden van den bond, die afgevaardigden zijn. Maar hoe gaat dat in de afdeelingen? Men moet op de vergadering een

opdracht krijgen, om in zekeren zin te spreken. En de leden van Amsterdam V zullen het wel met mij eens zijn, dat mevr. Tilanus geen mandaat had in den door Troelstra verwachten geest te spreken.

Mijn artikel in het „Weekblad”, geschreven tusschen Troelstra's speech en de indiening van het amendement, heb ik nog eens nagelezen. En ik zou het nog zoo geschreven hebben. Ik scheef: Troelstra's rede was voortreffelijk. Maar hij heeft niet de consequentie uit zijn woorden getrokken. Niemand heeft er een seconde aan gedacht, dat, als het amendement onaannemelijk was verklaard, onze fractie zich tegen de Grondwetsherziening zou uitspreken. Maar de consequentie van zijn woorden was, dat hij met kracht voor het amendement zou zijn opgekomen. Nog voor het lot van het amendement door de regeringsverklaring was bepaald, heeft Troelstra te kennen gegeven, dat hij er niet voor zou staan. Ik erken, dat de Grondwetsherziening meer bracht, dan men op grond van het concentratie-program kon verwachten. Zij bracht het passief vrouwenkiesrecht. Maar zij bracht minder dan men, op grond der ontwikkeling, van de regering had mogen verwachten. En wij hebben bij Troelstra gemist het besef, dat dit een slag was voor onze klasse. Zeker, wij hebben gewonnen. Maar het is nog slechts een halve overwinning. De helft van het proletariaat heeft nu het kiesrecht. Willen wij met volle kracht strijden, dan moeten ook de vrouwen van onze klasse het kiesrecht hebben. Eerst dan zijn wij voldaan. (Luid applaus.)

DE VOORZITTER: Ik stel voor de redactie van „Het Volk” bij acclamatie te herbenoemen.

Onder luid applaus besluit het congres daartoe.

Het voorstel, om de redactie van het „Weekblad” uit te breiden, werd verworpen met groote meerderheid.

De beide redacteuren worden bij acclamatie herbenoemd.

DE VOORZITTER: Ook de redactie van „De Socialistische Gids” moet herbenoemd worden. De ontvangst van ons tijdschrift was schitterend. Het aantal abonnees was aanvankelijk 800 en is nu reeds gestegen tot bijna 1400. Der redactie, in het bijzonder den hoofdredacteur Bonger, moet warme hulde worden gebracht voor hun voortreffelijk werk, hun goede zorgen. (Luid applaus.)

De redactie wordt bij acclamatie herbenoemd.

Het congres wordt verdaagd.

Derde dag.

Na een huishoudelijke zitting, waarin besloten werd de abonnementsprijs van „Het Volk” tot 15 cent per week te verhoogen, werd de openbare beraadslaging hervat.

Commissie voor Geschillen.

De VOORZITTER deelt mee dat bij de stemming voor leden der commissie voor geschillen tusschen inzenders en de „Volk”-redactie 525 stemmen zijn uitgebracht, waarvan op De Miranda (aftr.) 472, Sloos 317, Van den Bergh 294, Van Hinte 192, Pieters 140 en Joosten 83. De drie eerstgenoemden zijn dus gekozen.

Voorstel van orde.

De VOORZITTER deelt mee dat een voorstel ingekomen is, bedoelend om aan de sprekers over het beleid van P.-B. en Redactie alsnog gelegenheid te geven tot repliek. De discussies zijn echter gisteravond gesloten.

VAN STAVEREN-Den Haag II ontkent dit, maar stelt, waar Vliegen het tegenovergestelde volhoudt, dan vóór de discussie over Partijleiding en redactie te heropenen.

Bij handopsteken wordt dit voorstel met groote meerderheid verworpen.

Aan de orde zijn vervolgens de punten 15, 16, 17 en 18 van den Beschrijvingsbrief, betreffende de

exploitatie van „Het Volk”.

VLIEGEN, sprekend namens het P.-B. leidt de plannen van het Partijbestuur in zake de „Volk”-exploitatie in. Niet minder dan de afgevaardigden voelt het P.-B. hoezeer „Het Volk” in propagandistisch opzicht, maar vooral als nieuwsblad te kort komt. De redacteuren die thans de krant maken hebben daaraan geen schuld. Het P.-B. is unaniem van meening dat de redacteuren het mogelijke doen. Zij geven zich geheel en werken hard. Maar de courant is te klein en technisch achter, niet meer in overeenstemming met de positie der steeds groeiende partij. Het gevolg is dat in Rotterdam reeds plannen tot oprichting van een eigen dagblad worden voorbereid. Ook in andere streken zou zoiets gebeuren kunnen.

Slaagden dergelijke plannen dan zou het met de ontwikkeling van onze pers een verkeerde richting uitgaan. We zouden dan wel meerdere dagbladen krijgen, maar prulletjes die niet aan de vereischte behoefte voldoen. Wij moeten een flink groot dagblad hebben dat op de hoogte staat van de moderne dagbladtechniek en volledig aan hooge eischen voldoet. Dit is geen utopie. Thans zitten we weliswaar nog in moeilijke omstandigheden. De enorme papierprijzen maken op dit oogenblik uitbreiding onmogelijk. Zelfs de abonnementsprijs van 15 cent, is thans slechts nauwelijks voldoende om de bestaande, kleine krant, er bovenop te houden. Maar de oorlog zal toch ten slotte wel eens eindigen, en dan moeten we met ons plan gereed zijn, dan moeten we een grooter dagblad hebben. De huidige toestand is onhoudbaar. Het abonnentental is in verhouding tot het aantal moderngeorganiseerde arbeiders, belachelijk laag. Dat is een ongezonde toestand, wat daaruit blijkt dat velen onzer menschen zich nog steeds door vijandige of z.g.n. neutrale bladen laten beïnvloeden. Dat brengt vertraging in onzen opmarsch. De toestand moet verholpen worden. Wij zijn wat ledental betreft de grootste politieke partij in ons land; naast ons staat het N.V.V. met 130.000 leden. Zouden wij dan niet in staat zijn een moderne courant te stichten?

Het P.-B. wil de voorbereiding hiervoor onmiddellijk ter hand nemen. Wibaut zal de financieele zijde van deze groote onderneming toelichten. Nu echter zij reeds gezegd dat voor de stichting van een ochtend- en avondblad — want dat is het doel — kapitaal bijeengebracht moet worden. Daarvoor dient de partij gemobiliseerd. Zoo goed als we vroeger tienduizenden guldens bijeen konden brengen voor strijd of staking, zoo goed moeten we dit thans voor de uitbreiding van het dagblad

kunnen en willen doen. Zelfs kunstavondjes en gouden bruiloften kunnen hieraan dienstbaar gemaakt. (Vreugde.) Voor de jongste kiesrecht-demonstratie is veel door de arbeiders geofferd; met stuivers en dubbeltjes bijeengegaard. Die betooging zal naar schatting een ton hebben gekost. (Stemmen: Veel meer!) Het was voor een groot doel. Maar is het dan zoo utopistisch, te verwachten dat de helft van deze som op dezelfde manier bijeengebracht kan worden om een groot dagblad te krijgen? Het kan — dus moet het. We tellen thans ruim 25000 leden. Naar schatting hebben 10.000 daarvan een inkomen van minder dan f 15 per week. Als deze in een jaar gemiddeld f 1 storten, terwijl de ongeveer 10.000 partijgenooten tusschen 15 en 25 gulden inkomen een rijksdaalder geven en de 5000 beter gesitueerden vijf gulden, dan hebben we als inzet reeds een halve ton bijeen. Is dat onmogelijk? (Stemmen: Neen, het kan véél meer zijn!) Ik ben altijd bescheiden. (Vreugde.) In deze richting dient de partij te werken. Het is noodig. We moeten een courant hebben die de partij waardig is. Die halve ton is natuurlijk nog niet genoeg — maar heeft men eenmaal renteloos de eerste halve ton, dan komt de tweede heel wat gemakkelijker. Vandaar dat het Partijbestuur adviseert, de voorstellen van Amsterdam V en IX aan te nemen. Er moet weer getoond dat de partij een levende kracht is, dat wat zij aanpakt slaagt. Ncemt het voorstel aan en maakt er in uwe afdeelingen en onwvcrstaanbare propaganda voor. (Luid applaus.)

WIBAUT verklaart dat de Commissie van Beheer volkomen met de plannen van het P.-B. akkoord gaat. Het moet — dus kan het. Of omgekeerd: het kan — dus moet het. Als ons abonnentental — een kleine dertigduizend — verdubbeld wordt, dan zijn we er. Is dat te hooge eisch? De moderne vakbeweging telt 130.000 leden. Kunnen daaruit nog geen 30.000 nieuwe „Volk”-lezers worden gehaald? Dat is geen reuzentoe, wanneer men het slechts wil. Wij rekenen daarbij natuurlijk op steun uit de vakbeweging en hebben te dien aanzien de allerbeste verwachtingen. Helpt ze ons niet mooi bij onze geldleening? Toen hierover besprekingen gevoerd werden bleek een sterk gevoel van saamhoorigheid, bleek ook de overtuiging dat „Het Volk” in meerdere mate dan totnogtoe het blad der vakbeweging worden moet. Men voelt in vakbewegingskringen de noodzakelijkheid om ons blad in stand te houden. Dat is bemoedigend en geeft recht tot de verwachting dat hier, bij uitbreiding der courant, een groot aantal nieuwe abonnees te halen zijn. Dat is ook noodig. Nog te velen vergiften zich met de burgerlijke pers. Zij missen in elk geval de heilzame sociaal-demokratische drank. (Vroolijheid) De prijs van het grootere dagblad is berekend op 15 cent — de thans bestaande. De prijs' hebt ge dus al. (Vreugde.) Thans is er nog te zorgen voor vele nieuwe abonnees, om de vergrooting mogelijk te maken, zelfs indien de papierprijs hooger blijven mocht dan verwacht.

Van de f 50.000 wordt reeds de eerste tien gulden ingebracht. (Spr. toont z. Vreugde.) De partijgenooten hebben dus nog maar voor f 49.990 te zorgen. (Vroolijheid.)

In de jaren dat de krant bestaat, heeft ze totaal f 164.000 gekost. Dat is niet veel. Die

bedragen zijn voor leeningen, waarvan de obligaties per kilo verhandeld worden (v r e u g d e) door het garantiefonds dat f 61.000 opbracht, door de drukkerij „Vooruitgang”, die f 41.000 gaf — een woord van dank aan Masereeuw voor z'n bekwame commercieele leiding (a p p l a u s) — en door een extra-heffing van f 7000 bij elkaar gebracht. Hebben we straks 60.000 abonné's, dan zal dat óók op de advertenties goeden invloed hebben en dan zal de tijd van groote tekorten voor goed voorbij zijn. Thans echter bestaan ze nog en voor den overgangstijd moeten ze worden gedekt. Dat zal op allerlei manier gebeuren: door giften, renteloøze- en rentegevende obligaties, met en zonder aflossing enz. — zoodat ieder een keus kan doen.

Het kan, — dus het moet. Aan de partij thans de taak, om h e t t e m p o te bepalen. Wij meenen dat h e t s p o e d i g moet. Slechts door uitbreiding, met ochtendblad voor Amsterdam en omliggende provincies, kan aan de vele gerechtvaardigde wenschen worden tegemoet gekomen. Gaat er dus voor aan 't werk, met groote energie, opdat we er nog vroeger mee beginnen kunnen dan thans verwacht wordt. (L u i d a p p l a u s.)

AMSTERDAM III-Viskoop betuigt volledige instemming met het plan. In Amsterdam zal daardoor aan een sterk gevoelde behoefte worden tegemoet gekomen. De federatie wist reeds de vakbeweging, den A.B.B., mobiel te maken voor de krant. Er zijn reeds vele vakvereenigings-propaganda-commissies aan het werk. De diamantbewerker brachten al 400 nieuwe lezers (a p p l a u s), een resultaat, dat, gezien de groote werkloosheid, bevredigend is. Het aantal echter zou véél grooter zijn geweest, indien „Het Volk” ook modern nieuwsblad ware. Thans is „De Courant” nog een zware concurrent. Spr. betuigt dus volle instemming met het denkbeeld. Zoolang echter het ochtendblad er nog niet is, moet door een andere in-deeling der krant de attractie worden verhoogd, bijv. door het geven van meer nieuws en door de politieke artikelen naar den binnenkant, en het belangrijk oorlogs- en ander nieuws naar de eerste pagina te doen verhuizen. Voor de aangekondigde leening zal het zaak zijn de aandelen zoo klein mogelijk te maken en zelfs op afbetaling beschikbaar te stellen, opdat iedereen zal kunnen deelnemen. (A p p l a u s.)

J. TER LAAN-Rotterdam V constateert dat het Partijbestuur tot z'n plannen gekomen is door de Rotterdamsche eigen-dagblad-actie. (V r e u g d e.) Hieruit blijkt de groote waarde van het optreden der Rotterdamsche federatie.

Overigens kan spr. zich met het denkbeeld ten volle vereenigen. Het zal echter nog geruimen tijd duren voordat het uitgebreid dagblad vóór ons liggen zal. En zoolang mist Rotterdam het groote bindmiddel. „Het Volk” toch is er niet in staat de massa arbeiders te bereiken. Dat mag zoo niet blijven. Er dient onmiddellijk ingegrepen door een betere in-deeling der krant en vooral door een betere exploitatie voor Rotterdam. Er wordt thans niet commercieel genoeg gewerkt. Van exploitatie kan eigenlijk zelfs niet gesproken worden. Er zit een redacteur, zeer zeker, maar die krijgt geen ruimte.

DE VOORZITTER: Dat is niet aan de orde.

TER LAAN: Het is toch noodig om het te zeggen. Want zoolang de toestand blijft zooals ze is, zal bij ons van belangrijke uitbreiding

van het abbonementaal geen sprake kunnen zijn. Men zorge dus voor directe verbetering. Komt er niet zeer spoedig verandering, dan zou Rotterdam met z'n plannen voor een eigen dagblad moeten doorgaan.

DE ZEEUW-Rotterdam IV zou het voorstel van het P.B. met onvermengde gevoelens ontvangen hebben, als het een jaar geleden was ingediend. Verleden jaar echter heeft Rotterdam, het klagen zat, besloten voor een eigen dagblad te gaan werken. Dit zou zeker een geschied zijn indien de groote plannen toen reeds waren ingediend. Thans is er echter reeds een begin van een fonds bijeen.

V L I E G E N: Uitstekend! Dat zullen we best gebruiken kunnen.

DE ZEEUW: Inderdaad. Maar toch slechts op voorwaarde dat, wanneer ten slotte doorvoering van het groote plan onmogelijk mocht blijken, de gelden voor een Rotterdamsch dagblad blijven gereserveerd. Wibaut is veel te optimistisch waar hij binnenkort verdubbeling van het abbonementaal verwacht. Eerst zal aan het fonds gewerkt moeten worden. Dat zal gemakkelijker gaan en meer kans van slagen hebben. En dan zal Rotterdam kunnen overwegen of het ten volle aan de uitbreiding zal kunnen meewerken.

W I B A U T: Deze mededeelingen zijn niet buitengewoon geschikt om de geestdrift voor het algemeene plan te doen stijgen. Ter Laan's opmerkingen waren beter in huishoudelijke zitting besproken. En nog beter ware het, daarover met directie, redactie en commissie van beheer te overleggen.

T E R L A A N: Dat is reeds tot vervelens toe geschied.

W I B A U T: Daarvan heb ik niet veel gemerkt. Overigens is het haast ondenkbaar, dat we er niet in zouden slagen het grootere dagblad tot stand te brengen. Mits de partij er zich maar stevig achter zet. Ook kan een groote uitbreiding van het abbonementaal geen utopistische verwachting heeten. In elk geval is er geen reden de propaganda hiervoor op te schorten en eerst met de fonds-vorming te beginnen. Het een hoeft niet te wachten op het ander. Laat ons over plaatselijke kwesties heen stappen en met vereende krachten zorgen dat de groote krant er spoedig komt. (A p p l a u s.)

DE VOORZITTER: Er is tijdens de discussie reeds f 145.50 ingekomen. (A p p l a u s.) Dat is een goed begin. Ik breng thans het voorstel tot uitbreiding der krant in stemming.

H e t w o r d t m e t a l g e m e e n e s t e m m e n a a n g e n o m e n.

DE VOORZITTER: Hieruit blijkt dat de heele partij er achter staat. Laat zij zich nu ook met alle energie er voor aan 't werk zetten. Het is een moeilijke taak, maar voor de partij en voor de toekomst der sociaaldemocratie is het een werk van de allergrootste betekenis. Laat ons dit voor oogen staan. (L u i d a p p l a u s.)

Middagzitting.

Aan de orde is het voorstel-Afmeelo tot instelling van een perscommissie voor de kleine bladen.

De VOORZITTER zegt namens het P.-B. overweging en onderzoek toe.

Het voorstel wordt daarop ingetrokken.

Hetzelfde geschiedt met het voorstel-

Heerjansdam tot weder uitgifte van een scheurkalender.

Een voorstel-Drachten tot het bevorderen van de uitgave van propaganda-tooneelstukjes geeft den VOORZITTER aanleiding tot de mededeeling dat het P.-B. er geen bezwaar tegen heeft, mits dergelijke tooneelstukjes er slechts zijn.

Het voorstel-Laren-Blaricum in zake

Arbeidersontwikkeling

wordt door het P.-B. overgenomen. Zoodra er geld is zal aan het reeds bestaand besluit uitvoering gegeven worden.

GOUDSWAARD-Rotterdam I vraagt opneming der arbeiders-coöperaties in de centrale commissies voor arbeidersontwikkeling.

SIMONSZ-Scheveningen vraagt of ook de regeling inzake de geldmiddelen is aangenomen. De voorgestelde regeling drukt op de partijgenooten te zwaar. Het Partijbestuur wijde aan dit punt de noodige aandacht en zoek een billijker regeling.

VAN KUIJKHOF-P.-B. herinnert er aan dat de oorlog de uitvoering der reeds aangenomen plannen verhinderd heeft. Aan samenwerking met de arbeiderscoöperaties werd reeds gewerkt. De geldkwestie zal nader worden onder 't oog gezien, terwijl de uitvoering zal afhangen van de vraag of de geldmiddelen voldoende zullen zijn.

De verdere voorstellen en amendementen te dezer zake worden ter overweging naar het P.-B. verwezen.

Financiële verslagen en begrooting.

SLEEF deelt namens de commissie van controle mee dat alles in volmaakte orde is. Het blijkt trouwens uit de cijfers. Het financieel beheer is intusschen door den groei der partij veel omvangrijker geworden. Daarom is een meer moderne boekhouding ingevoerd, waaraan Van Kuijkhof zich reeds op uitmuntende wijze heeft aangepast. Een woord van warme hulde aan dezen functionaris, die met zoo groote nauwgezetheid het beheer voert, is hier alleszins op zijn plaats. (Applaus.)

DE ZEEUW-Rotterdam IV deelt mee dat Rotterdam als gevolg der verkiezingsactie van het vorig jaar, in groote financiële moeilijkheden verkeert. Het P.B. heeft lang niet voldoende gesteund.

SCHAPER: Noem het bedrag eens!

DE ZEEUW: We kregen vijftien honderd gulden. (Stemmen: Dat gaat nog al! Wij krijgen niets. Vreugde.) Dat interrumpereen is erg vervelend. (Grote vroolijkheid.) Voor Rotterdam was dat bedrag onvoldoende. Toen wij om méér steun vroegen, zei Van Kuijkhof: Informeer maar eens bij andere afdelingen hoe die aan hun geld komen. (Stemmen: Zeer juist!) Neen, want er is gebleken dat de Rotterdammers per hoofd meer moeten opbrengen dan de Amsterdammers. Ook omdat het aantal Rotterdammers maar 1/3 van dat der Amsterdammers is. Daarom heeft Rotterdam meer steun noodig.

VAN KUIJKHOF-P.B.: Rotterdam heeft meer steun gekregen dan enig ander gewest. Het P.B. deed wat het kon. Maar het is niet van plan om geld in een bodemlozen put te gooien. Wij kunnen niet zonder meer in den grooten schuldenlast van Rotterdam voorzien. Dan zouden Amsterdam en Den Haag ook

komen. Daarom vroegen wij aan Rotterdam een vast omlijnd plan van schulddelging, maar op dit verzoek kwam slechts een brief met phrases terug.

Een enkel woord aan de begrooting wijdende, wijst spr. op het tekort van f 7400. Hoe dat te delgen? Contributieverhoging stuitte reeds vroeger op verzet der groote afdelingen. Toch moet het dezen weg op. Maar wijl het vraagstuk eerst op het Kerstcongres ter sprake kan komen, stelt het P.B. in afwachting hiervan de heffing voor van tweemaal een uur loon, eenmaal direct na het congres en eenmaal in October.

Tot slot een woord over de administratie. Zij wordt op de meest wetenschappelijke wijze gevoerd. Maar wil dit succes hebben, dan mogen de afdelingen geen achterstallige schulden laten ophopen. (Vroolijkheid.) Er is bijv. een federatie die nog steeds weigert een schuld van f 250 af te doen, terwijl Amsterdam met hare afdracht gewoonlijk een kwartaal te laat is. Dat moet niet voorkomen.

SIMONSZ-Scheveningen: De zaak der f 250 is nog een strijdpunt.

VAN KUIJKHOF. Men hoort dat Den Haag zichzelf als de schuldige meldt. (Vreugde.) Het is echter geen strijdpunt meer. Den Haag heeft de vordering op haar erkend. (Protesten der Hagenaars.) De Federatie is verplicht die schuld zoo spoedig mogelijk af te dragen. In 't algemeen zorgde men voorts, dat de afdracht zoo coulant mogelijk geschiedt en ook dat straks de heffing van het uur loon vlag van stapel loopt. Voor een goed beheer is dat noodzakelijk.

DREES-Den Haag IIIa. Raadpleging der desbetreffende notulen zal uitwijzen, dat de Federatie Den Haag de rechtmatigheid der 250 gulden-vordering niet heeft erkend en dat het hier inderdaad nog een strijdpunt geldt. Doch dit ter loops. Ik vroeg het woord om er op te wijzen, dat de heffing van een uur loon tot allerlei moeilijkheden bij de inning leidt en dat het daarom beter ware de afdracht aan het P.B. tijdelijk met een cent per lid en per week te verhoogen totdat het tekort geheel gedelgd is. Dan staat de verplichting vast en ontwijkt men moeilijkheden.

DE ZEEUW-Rotterdam IV: De voorslag van het P.B. inzake de Rotterdamsche schulddelging was niet geschikt om tot afdoende resultaat te komen. Daarom is Rotterdam er niet op in gegaan. Tegen de heffing van een uur loon heeft spr. bezwaar. Door telkens opnieuw daarmee te komen, wordt de opbrengst minder. Een ander middel ware daarom beter.

DE VOORZITTER: Het rauwelijks door Drees opgeworpen voorstel kan thans niet behandeld worden. Een dergelijke beslissing mag het congres niet nemen zonder dat de afdelingen zich hebben uitgesproken. Daarom houde men zich aan de heffing van het uur loon. Natuurlijk heeft zoo'n heffing haar bezwaren en mag ze niet te vaak worden herhaald, maar het P.B. is er dan ook zuinig mee. De laatste heffing geschiedde ruim een jaar geleden.

Financiële verslagen en begrooting worden onder dankzegging aan den betrokken functionaris goedgekeurd. (Applaus.)

Ministerialisme.

Aan de orde is de motie-Amsterdam IX inzake het ministerialisme. Ze wordt door KUYPER toegelicht. Straks zullen de kiezers ons

over het ministerialisme aan den tand voelen. Spreker heeft er niets tegen dat wij dan verwijzen naar de anti-ministerieele beslissing van het Zwolsche congres. Maar de meerderheid van het P.B. heeft vermoedelijk andere bedoelingen. Een voorbereidingscommissie is benoemd. Deze liet echter tot nu toe niets van zich hooren. De oorlog en Troelstra's ziekte zijn daar mede oorzaak van. Als er nu toch via deze commissie een hernieuwde poging tot ministerialisme door een deel van de partijleiding wordt gedaan, moet het rapport ook spoedig verschijnen. In de vriendschappelijke verhouding van de partijleiding tot de regeering ligt eenig gevaar dat een aanbod van ministerszetels wederom door de bourgeoisie aan ons zal worden gedaan, en dat het, gegeven de ministerieele neigingen bij een groot deel der partijleiding, niet zonder meer zal worden afgevoerd. Daarnaast dreigt het gevaar-Wibaut. (Groote vreugde.) Natuurlijk ontkent spr. allermint diens beteekenis als wethouder van Amsterdam. Hij verricht groot werk voor de lotsverbetering van of beter: voor de ellendebepijning bij het proletariaat, en met zijn buitengewone organisatorische capaciteiten geeft hij bovendien een voorproef van wat de sociaal-democratie kan doen als zij eenmaal de maatschappelijke macht in handen heeft. Maar zijn wethouderschap heeft een groote schaduwzijde. Het werpt om zoo te zeggen zijn schaduwen vooruit naar het ministerialisme. Of beter: het zet met zijn eigen lichtstralen het ministerialisme in 't zonnetje. Wibaut maakt zelf een scherp onderscheid tusschen wethouderschap en ministerialisme. Doch door de ministerieelen zal zijn wethouderschap als pion op het revisionistische schaaakbord vooruitgeschoven worden. (Vroolijkhed.) Ook bestaat de kans dat straks een sterk man gevraagd zal worden om den economischen warboel op te knappen, en dat dan ook een deel van onze partij en zelfs van de bourgeoisie het oog op Wibaut richt.

WIBAUT: Zoover is het nog niet.

KUIJPER: Waar ten gevolge van den oorlog de druk op het proletariaat enorm zal blijven en zich allicht een sterke revolutionaire drang zal ontwikkelen, die de sociaal-democratie zal hebben te leiden in de richting van het socialisme, dat thans — na de ontwikkeling en de praestaties van particulier- en openbaar grootbedrijf en na alles wat de bourgeoisie ons in den oorlog op organisatorisch gebied heeft voorgedaan en nog voor zal moeten doen — om zoo te zeggen voor het grijpen ligt, daar is het mogelijk dat de bourgeoisie het ministerialisme zal aangrijpen als middel om de sociaal-democratie af te houden van haar groote historische taak. De heerschende klasse zal misschien door de verscherping van den klassenstrijd voor het socialistische ministerschap terugdeinzen. Maar het kan ook zijn dat zij met het ministerialisme en eenige andere daaraan verbonden concessies het proletariaat een brok zal toewerpen om het grootere deel te behouden. Het kan zijn dat zij op deze wijze zal trachten ons koest te houden, onze aanvalskracht en onze vrijheid van critiek te breken door van ons gijzelaars-ministers uitgeleverd te krijgen. In dit alles ligt een groot gevaar. Maar dan moet ook gezorgd worden dat de partij, als de leiding zich niet bij de Zwolsche anti-ministerieele motie wil neerleggen, in geen geval met deze zaak wordt overrompeld. Het vraagstuk dient dan vooraf ernstig bestudeerd

en het P.B. heeft er voor te zorgen, dat het behoorlijk voorbereid tijdig aan de orde wordt gesteld. (A p p l a u s.)

LUB-Amsterdam IX merkt naar aanleiding van deze toelichting op, dat de bedoeling der afdeeling met hare motie geen andere is, dan aan te dringen op tijdige publicatie van het rapport. Ten aanzien van het ministerialisme zelve heeft de afdeeling nog niets beslist.

DE VOORZITTER zegt toe, die vraag namens het P.B. aan de commissie te zullen overbrengen. Inderdaad zijn de oorlog en de ziekte van Troelstra aanleiding dat er nog niet veel aan is gewerkt. Dat kan nu beter worden. Men stelle zich echter niet voor, dat deze aangelegenheid reeds op het a.s. Kerstcongres behandeld worden kan.

Organisatie.

DE VOORZITTER deelt ten aanzien van het voorstel-Woltersum (34) mee, dat zooveel mogelijk opeenhooping van functies zal vermeden worden. Een plan van reorganisatie — door Scheveningen gevraagd — wordt reeds door een commissie, bestaande uit Vliegen en Matthijssen, voorbereid.

RUGGE-Groningen verdedigt een voorstel zijner afdeeling om niemand tot lid der partij toe te laten die geen lezer van een der partijbladen is. Practisch wordt deze maatregel reeds te Groningen toegepast. Elk nieuw lid wordt direct gewezen op z'n moreelen plicht om abonnee te worden. Met het gevolg, dat alle Groningsche partijgenooten een partijorgaan lezen (a p p l a u s), hetgeen aan de ontwikkeling der leden en de stabiliteit der afdeeling zeer ten goede komt.

DE VOORZITTER: Rugge heeft de overbodigheid van zijn voorstel zelf reeds aangevoerd. Groningen zorgt dat de nieuwe leden ook abonnee worden. Dat is de juiste weg. Maar men kan de menschen niet weigeren, omdat ze geen lezer van een partijblad zijn. Dat zou de propaganda zeer bemoeilijken.

Het voorstel wordt verworpen.

Een ander voorstel-Groningen, om de oprichting van volkskiesverenigingen niet te bevorderen, wordt door het P.B. over- en daarna door het congres aangenomen.

Een voorstel-Amsterdam V tot doorvoering van het beginsel der evenredige vertegenwoordiging in de partijorganen (punt 39) wordt toegelicht door VAN DEN BERGH. Het doel is allermint de vorming van onderpartijtjes te bevorderen. En ook zal dit van E.V. — mits in den vorm van een personen-stelsel — niet 't gevolg zijn. Integendeel. De evenredige vertegenwoordiging zal aan ieder het zijne geven, hetgeen de saamhoorigheid bevordert zal. Het meerderheidsstelsel is als foutief erkend en dient dus ook niet in de partij gehandhaafd. Intusschen is spr. bereid de verdere bespreking uit te stellen tot het reorganisatiecongres. In verband hiermee wordt het ingediende voorstel door het volgende vervangen:

„Het congres draagt het P.B. op ernstig te overwegen, in hoeverre bij de komende reorganisatie der Partij het beginsel der E. V. ook in de Partij zal kunnen en moeten worden doorgevoerd.”

Besloten wordt dit voorstel door te zenden naar de reorganisatie-commissie.

Plaats van het congres.

Als plaats voor het volgend congres wordt met algemeene stemmen Utrecht aangewezen.

Nadat eenige punten van den beschrijvingsbrief zijn afgevoerd, zegt de VOORZITTER naar aanleiding van het voorstel-Almelo, dat het P. B. zijn aandacht zal geven aan de opleiding van soc.-dem. Raadsleden.

v. d. WAERDEN-Amsterdam V. Men moet daarbij ook aan de mogelijkheid van vrouwelijke raadsleden denken.

DE VOORZITTER: Dat spreekt vanzelf.

REICHER-Amsterdam IV bepleit de oprichting van een propagandistenschol, zoo spoedig als de geldmiddelen het toelaten.

DE VOORZITTER: Wat baat het voorstellen aan te nemen, die om financieele redenen niet uitgevoerd kunnen worden? Als uitgevoerd wordt wat in punt 33 aangenomen is, dan doen wij alles wat mogelijk is.

Het voorstel wordt van de agenda afgevoerd.

Hetzelfde lot ondergaan nog eenige voorstellen. Het voorstel van Amsterdam IV, betreffende aansluiting bij den Bond voor Plaatselijke Keuze, wordt verwezen naar de afdelingen, die zelfstandig moeten beslissen.

De voorzitter deelt mee, dat het volgende telegram is ingekomen:

„Nieuwe geestdrift gewenscht aan — en meer belangstelling verzocht van de Soc. Dem. Arb. Partij in Nederland.” Hoofdbestuur Ver. van Soc. Dem. Mob.-Clubs.”

Vliegen wordt onder luid applaus tot partijvoorzitter herkozen.

De Russische revolutie.

Het woord is nu VAN LEEUWEN namens de commissie tot het ontwerpen van een adres van gelukwensch aan de Russische revolutionairen.

Het adres luidt:

„Het Nederlandsche Socialistische Proletariaat aan het Russische.

De Nederlandsche Sociaal-Demokraten, vereenigd in hun jaarcongres te Arnhem den 8 April 1917, brengen hun blijden, vreugdevollen groet aan hun Russische kameraden, die, mede door eigen inspanning bevrijd van de dwingelandij van het Tsarisme, nu vrij de volle weermacht van het proletariaat tegen het kapitalisme tot ontwikkeling kunnen brengen,

wenschen hun toe, dat de omstandigheden en eigen geestdriftige aktie hen spoedig in de voorste gelederen zullen brengen van het internationale socialistische proletariaat,

en spreken de verwachting uit, dat de door hen bewerkstelligde nieuwe belangrijke machtsvergroting van het socialistische proletariaat voor de gansche internationale arbeidersbeweging een prikkel zal zijn tot nog krachtiger en nog geestdriftiger strijd voor het socialisme en den wereldvrede.“

De commissie, zegt VAN LEEUWEN, spreekt de hoop uit, dat de Nederlandsche proletariërs een voorbeeld zullen nemen aan hun Russische broeders en krachtiger dan ooit den strijd zullen voeren voor de komst van het socialisme. (D o n d e r e n d a p p l a u s.)

Het adres wordt goedgekeurd.

DE VOORZITTER: Op verzoek van een aantal Friesche afdelingen zal de onderwijs-kommissie worden uitgebreid met een onderwijzer van het platteland.

Ik ben gekomen aan het slotwoord. De Partij heeft zich weer kunnen uitspreken. De agenda is afgehandeld. Laat ons nieuwe geestdrift uitdragen over het land. Tot aan de nieuwe verkiezingen moet de Partij met alle kracht werken aan de grootmaking van „Het Volk“. Het moet worden het groote bindmiddel tusschen volk en partij, het groote wapen tegen de tegenstanders.

Ik dank u allen voor uw medewerking. Ik sluit het congres onder den uitroep: Leve de S. D. A. P.! (Luid applaus.)

Het congres was samengesteld uit het Partijbestuur, de Kamerfractie, voorts vertegenwoordigers van de Redactie van „Het Volk“ en „Het Weekblad“, de Vereeniging van Soc.-Dem. Gemeenteraadsleden, den Bond van Soc.-Dem. Vrouwen-Propagandaclubs, het Centraal Comité ter bevordering van de Jeugd-organisatie en de Contrôle-Commissie.

Verder waren vertegenwoordigd de afdelingen: Aalsmeer, Aalten, Aengwirden, Akkrum, Alblasserdam, Alfen aan den Rijn, Alkmaar, Almelo, Amersfoort, Ammerstol, Amsterdam I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, St. Anna-Parochie, Anna Paulowna, Apeldoorn, Appingedam, Arnhem, Assen, Assendelft, Baarderaad, Baarn, Balk, Barneveld, Beetgum, Bergum, Berlikum, De Bilt, Blijham, Bolsward, Borculo, Boskoop, Bourtange, Boxtel, Brantgum, Breda, Brummen, Buinerveen, Buitenpost, Bussum, Culemborg, Dedemsvaart, Deersum, Delft, Deventer, Dieren, Dirksland, Dodewaard, Doesburg, Doetinchem, Dokkum, Dordrecht, Driebergen, Dronrijp, Dubbeldam, Edam, Eibergen, Eindhoven, Engelum, Enkhuizen, Enschede, 2e Excloërmond, Franeker, Franekeradeel, Geldermalsen, Giessendam, Giethoorn, Goes, Goor, Gorredijk, Gouda, Groningen, Groote Broek, Grouw, Den Haag I, II, III, Scheveningen, Haarlem, Haren, Harkstede, Harlingen, Hattem, Heerenveen, Heerjansdam, Heerlen, Heiligerlei, Den Helder, Hellevoetsluis, Hengelo, 's Hertogenbosch, Hillegom, Hilversum, Hoek van Holland, Hoensbroek, Holwerd, Hoogeveen, Hoogezand, Hoogkerk, Hoorn, Huizen, Huizum, Hym, Den IJp, Irnsum, Jelsum, Joure, Jubbega, Kampen, Kolhorn, Kollum, Kollumerwaag, Koog-Zaandijk, Kraiingscheveer, Krommenie, Landsmeer, Langendijk, Langezwaag, Laren—Blaricum, Leerdam, Leeuwarden, Leiden, Leidschedam, Lekkerkerk, Lekkum, Lemmer, Lochem, Lonneker I, III, IV, V, VI, Loppersum, Losser, Maarsen, St. Maartensdijk, Maastricht, Marum, Menaldum, Meppel, Middelburg, Monster, Moordrecht, Musselkanaal, Neede, Nieuw-Amsterdam, Nieuwebrug, Nieuwenhoorn, Nieuw-Vennep, Noordgouwe, Norg, Nijmegen, Oldeboorn, Olst, Oosterbeek, Oostzaan, Oudega, Oude Pekela, Oude Tonge, Poortugaal, Purmerend, Rauwerd, Rhenen, Roden, Roordehuizum, Rotterdam I, II, III, IVa, IVb, V, de Rijp, Santpoort-Bloemendaal, Sappemeer, Scheemda, Scherpenzeel, Schiedam, Schoonhoven, Schoonoord, Schoten, Sliedrecht, Sneek, Soest, Souburg, Stadskanaal II, Steenwijk, Stellendam, Stiens, Surhuisterveen, Ter Apkanaal, Terschelling, Terwinselen, Terzool, Tiel, Tilburg, Twisk, Twijzel, Tijnje, Uitgeest,

Uithuizen, Ulrum, Utrecht A, B, C, D, Veen-
dam, Veenendaal, Velp, Velseroord, Vierpol-
ders, Vlaardingen, Vlissingen, Voorburg, Wad-
dingsveen, Wageningen, Warder, Warga, Wa-
tergang, Watergraafsmeer, Weesp, West-Graft-
dijk, Wildervank, Winkel, Winschoten, Win-
terswijk, Wolvega, Wormer, Wormerveer, Wou-
denberg, Wijdenes, Wijhe, Wijmbritseradeel,
IJmuiden, Zaandam, Zalt-Bommel, Zandvoort,
Zeist, Zierikzee, Zuidhorn, Zutfen, Zwaagwest-
einde, Zwolle, Zwijndrecht.

Van de 422 afdeelingen waren 249 wel, 173
niet vertegenwoordigd; van de 59 afdeelingen

met meer dan 100 leden waren alle, van de
57 afdeelingen tusschen 51 en 100 leden waren
52 wel, 5 niet, van de 107 afdeelingen tusschen
26 en 50 leden waren 74 wel en 34 niet, van de
124 afdeelingen tusschen 11 en 25 leden waren
54 wel en 70 niet, van de 74 afdeelingen met
minder dan 10 leden waren 10 wel en 64 niet
vertegenwoordigd.

De 249 afdeelingen, die door haar afgevaar-
digden vertegenwoordigd waren, telden te za-
men 21.917 leden, de 173 overige afdeelingen,
die niet vertegenwoordigd waren, telden te
zamen 3.128 leden.

CONGRESBESLUITEN.

Congresresolutie.

Op het congres te Arnhem zijn de volgende resoluties en voorstellen aangenomen:

A. Resolutie inzake Grondwetsherziening.

„Het Congres, gezien de pogingen, zoo in als buiten de Eerste Kamer, om de grondwetsherziening alsnog te doen mislukken;

constateerende, dat dit streven, onder welken schijn het zich ook moge vertoonen, in zijn wezen is gericht tegen de moderne arbeidersbeweging, die in de opnemng van het algemeen kiesrecht in de Grondwet de vervulling ziet van den eisch, die twintig jaren lang vooraan op haar program heeft gestaan en waarvoor zij haren zwaarsten strijd heeft gevoerd;

overwegende, dat zoowel voor de uitwerking der grondwettelijke bepalingen omtrent vrouwenkiesrecht en onderwijs, als voor een latere herziening van verschillende andere grondwetsartikelen de onverwijde inwerkingtreding van het algemeen kiesrecht noodzakelijk is;

wijst elke poging, om deze grondwetsherziening uit te stellen of tegen te werken, als een aanslag op de democratie en de eerlijk verworven machtspositie der arbeidersklasse beslist af;

verklaart, een dergelijken aanslag niet zonder het sterkst mogelijke verweer te zullen dulden;

en richt tot de arbeiders, die met de S.D.A.P. en het N.V.V. den strijd voeren voor het algemeen kiesrecht, den dringenden oproep, zich gereed te houden om op het eerste teken vanwege de Partij zoo noodig in een laatste machtvolle demonstratie den wil en de kracht der moderne arbeidersbeweging tot handhaving en bevestiging van het reeds verkregene tot uiting te brengen.

Het Congres bepaalt, dat deze oproep aan de arbeiders in alle fabrieken en werkplaatsen en ook aan de gemobiliseerden zal worden bekend gemaakt.”

B. Motie Rotterdam II.

Het Congres, gezien het voorstel van het P.B. ten opzichte van de houding van de partijleiding voor de handhaving van de onzijdigheid en onafhankelijkheid des lands;

overwegende, dat er niets is veranderd in de houding van onze regering en in de verhouding tot de oorlogvoerende mogendheden;

overwegende, dat er na het Paascongres van 1915 in de Partij niets is voorgevallen, dat het doen van eenig voorstel over de houding van de Partijleiding rechtvaardigt;

van meening, dat zich geen nieuwe gezichtspunten over de landsverdediging hebben geopend, zoodat bovengenoemd voorstel aanleiding moet geven tot een herhaling van de in 1915 gehouden heftige debatten;

gaat over tot de orde van den dag.

C. Motie inzake het voorstel-Van Leeuwen.

Het Congres spreekt als zijn meening uit, dat de onmiddellijke instelling van een commissie uit de Volksvertegenwoordiging voor het beleid van Buitenlandsche Zaken geboden is,

en dringt aan op een spoedige behandeling van het voorstel-Van Leeuwen¹⁾ in de zitting van 1915/16 in de Tweede Kamer ingediend.

D. Motie inzake het hervatten der internationale betrekkingen.

Het Congres brengt hulde aan het P.-B. en aan de Executive van het Int. Soc. Bureau voor hunne bemoeiingen tot herstel der internationale betrekkingen tusschen de socialistische partijen der verschillende landen,

en preekt den wensch uit, dat in deze richting onvermoeid zal worden voortgegaan, van oordeel zijnde, dat slechts door optreden van de vereenigde socialistische partijen op en bij den vrede belangrijke invloed kan worden uitgeoefend.

E. Behandeling dienstweigeraars.

Het Congres draagt het Partijbestuur op een onderzoek in te stellen naar de wijze, waarop de dienstweigeraars behandeld worden.

F. Abonnementsprijs „Het Volk”.

De abonnementsprijs van „Het Volk” wordt, met ingang van 1 Mei, verhoogd tot 15 centen per week.

G. Uitbreiding „Het Volk”.

Het Congres draagt het P.-B. op, in overleg met de Commissie van Beheer, maatregelen te beramen, om van „Het Volk” een groot volledig dagblad met ochtend-éditie te maken.

H. Arbeidersontwikkeling.

De Partij besluit medewerking te verleenen tot de instelling van een Commissie ter Bevordering van de Arbeidersontwikkeling in Nederland en voor die Commissie den volgenden

¹⁾ Dit voorstel luidt:

„De Kamer,

van oordeel, dat het algemeen belang verlangt, dat haar aandeel in het bestuur der buitenlandsche betrekkingen wordt vergroot,

van oordeel, dat daartoe in verband met de bepalingen van artikelen 57, 58 en 59 der Grondwet de toepassing van art. 119 der Grondwet noodig is,

besluit een Commissie te benoemen als bedoeld in art. 96 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer.”

(Ingediend in de zitting der Tweede Kamer van 13 December 1915.)

grondslag te aanvaarden, die door de Algemeene Vergadering van het Nederlandsch Verbond van Vakbereenigingen in Juli 1914 is aangenomen:

1o. Doel en samenstelling.

Ter bevordering van een betere en meer systematische ontwikkeling der volwassen arbeiders zal worden gesticht een commissie, bestaande uit vijf personen, waarvan 2 zullen worden aangewezen door de S. D. A. P., 2 door het N. V. V. en een, door deze vier leden te benoemen secretaris, welke benoeming moet worden goedgekeurd door de besturen van Partij en Vakverbond.

De commissie wordt gevestigd te Amsterdam. Zij kiest uit haar midden een voorzitter.

2o. Taak.

De taak der commissie zal zijn:

a. Het oprichten van plaatselijke commissies voor Arbeidersontwikkeling, met goedvinden van de ter plaatse gevestigde Federatie of afdeling der S. D. A. P., den Bestuurdersbond of, zoo deze niet bestaat, van de afdelingen der bij het N. V. V. aangesloten vakbonden.

b. Het bestudeeren van alle vraagstukken, welke rechtstreeks of zijdelings verband houden met de arbeidersontwikkeling, het verstrekken van voorlichting daaromtrent aan de besturen van S. D. A. P. en N. V. V.

c. Het verstrekken van advies inzake:

1. de inrichting en leiding van ontwikkelingscursussen van allerlei aard, lees-, debatingsclubs enz.;

2. de inrichting en exploitatie van bibliotheken;

3. de ontwikkeling van den kunstzin der arbeiders;

4. de beste wijze, waarop tentoonstellingen of wetenschappelijke voordrachten kun-

nen worden benut voor de arbeidersontwikkeling.

3o. Werkplan en begrooting.

De commissie stelt haar werkplan en begrooting vast in overleg met de besturen van S. D. A. P. en N. V. V. en is tegenover deze lichamen verantwoordelijk. Zij brengt jaarlijks een verslag aan deze besturen uit.

4o. Geldmiddelen.

De kosten worden gedragen door de S.D.A.P. en het N.V.V., ieder voor de helft. Bijdragen voor speciale doeleinden zullen afzonderlijk worden beheerd.

I. Oprichting Volkskiesverenigingen.

De partij-organisaties en propagandisten onthouden zich van het bevorderen van de oprichting van Volkskiesverenigingen.

J. Adres aan het Russische proletariaat.

„Het Nederlandsche Socialistische Proletariaat aan het Russische.

De Nederlandsche Sociaal-Democraten, vereenigd in hun jaarcongres te Arnhem den 8en April 1917, brengen hun blijden, vreugdevollen groet aan hun Russische kameraden, die, mede door eigen inspanning bevrijd van de dwingelandij van het Tsarisme, nu vrij de volle weer-macht van het proletariaat tegen het kapitalisme tot ontwikkeling kunnen brengen,

wenschen hun toe, dat de omstandigheden en eigen geestdriftige actie hen spoedig in de voorste gelederen zullen brengen van het internationale socialistische proletariaat,

en spreken de verwachting uit, dat de door hen bewerkstelligde nieuwe belangrijke machtsvergrooting van het socialistische proletariaat voor de gansche internationale arbeidersbeweging een prikkel zal zijn tot nog krachtiger en nog geestdriftiger strijd voor het socialisme en den wereldvrede.”

VERSLAG OVER DE JAREN 1915/16 EN 1916/17.

A.

Overzicht van de voornaamste verrichtingen van het Partijbestuur.

Op het Congres van 1915 aanvaardde de partij de volgende resoluties:

A. Partijleiding.

Het Congres, overwegende, dat in den toestand door het uitbreken van den tegenwoordigen oorlog geschapen, het belang van de Nederlandsche arbeidersklasse, samenvallende met dat van de geheele natie, de handhaving van de onzijdigheid en onafhankelijkheid des lands met alle beschikbare middelen gebod, overeenkomstig 't door de Socialistische Internationale steeds geëischte recht van zelfbeschikking voor alle volken,

vertrouwende, dat de partijleiding zich ook verder bij de toepassing dezer beginselen zal laten leiden door haar eigen opvatting van het wezenlijk belang des volks,

keurt de door de partijleiding gevolgde gedragslijn goed en verklaart, dat zoo lang deze toestand voortduurt, dezelfde gedragslijn moet worden gevolgd.

B. Militarisme.

Het Congres, van oordeel, dat het standpunt van de sociaal-democratie inzake militarisme, volksleger of ontwapening voor de naaste toekomst in hoofdzaak slechts internationaal kan worden vastgesteld,

en dat de vraag, welke houding in het bijzonder de kleine staten van Europa nopens deze vraagstukken zullen hebben aan te nemen, eerst zal kunnen worden onder de oogen gezien als na den vrede die kleine staten zekerheid zullen hebben gekregen omtrent hun internationale positie;

wijst iedere poging om vóór dien tijd deze belangrijke kwesties in een commissie te doen onderzoeken, als voorbarig van de hand,

en spreekt het vertrouwen uit, dat, zoodra het oogenblik daartoe zal zijn gekomen, het Partijbestuur een internationale behandeling dezer vraagstukken tijdig en breed zal doen voorbereiden.

C. Actie voor den vrede.

Het Congres verklaart, tot bevordering der internationale ontwapening en ter voorkoming van nieuwe oorlogen, de actie voor den vrede in overeenstemming met de andere partijen der Internationale, met alle energie te zullen voeren en aanvaardt voor die actie het standpunt, dat de Partij de mogelijkheid van samenwerking met andere naar den wereldvrede strevende krachten in het volk moet openlaten.

D. Neutraliteit.

Het Congres spreekt zich uit ten gunste der meest strikte neutraliteit en eischt van allen, die een verantwoordelijke positie in de Partij bekleeden, zich daarnaar te gedragen.

E. Int. Soc. Bureau.

Het Congres bevestigt de opdracht, gegeven aan de delegatie der Partij in het Int. Soc. Bureau om daarin het standpunt der neutrale landen te vertegenwoordigen en de geschiktheid van het Bureau als bemiddelaar tusschen de socialistische partijen der oorlogvoerende landen te versterken.

Door de aanneming dezer resoluties werd de leiding van de partij, gedurende den tot toen doorgebrachten oorlogstijd goedgekeurd en werd bovendien aangegeven in welke richting de leiding zich zou hebben te bewegen. Door deze resoluties was de grondslag gelegd, waarop het Partijbestuur, de Kamerfractie, de Redactie van „Het Volk” en de Hollandsche Delegatie in het Int. Soc. Bureau, zouden kunnen voortwerken in het belang van het proletariaat.

Zoowel in het verslag van de Kamerfractie als in dat van het Int. Soc. Bureau zal worden aangetoond, hoe in die colleges gearbeid is in den geest der aangenomen resoluties. In dit verslag zullen derhalve alleen vermeld worden die besluiten, waarbij het P.B. rechtstreeks was betrokken.

Bij schrijven van den 26en April 1915 werd onze partij door de Zwitsersche uitgenoodigd tot het bijwonen van een bijeenkomst te Zürich met vertegenwoordigers van de partijen uit de neutrale landen.

De bijeenkomst zou den 30en Mei worden gehouden en als onderwerp van bespreking was vastgesteld:

de actie van de sociaal-democraten in de neutrale landen voor den vrede.

Besloten werd aan deze conferentie geen deel te nemen en wel op de volgende overwegingen:

de eerste poging om de socialistische partijen der neutrale landen inzake den oorlog te doen optreden, heeft geleid tot de conferentie van Kopenhagen;

door deze conferentie is een program van vredesactie opgesteld en een verzoek gedaan aan het Int. Soc. Bureau om het werk der conferentie voort te zetten;

aan dit verzoek is door het Int. Soc. Bureau gevolg gegeven, doch de pogingen om de partijen uit de oorlogvoerende landen bijeen te brengen zijn niet geslaagd;

in deze omstandigheden is een nieuwe conferentie van neutralen, die thans niet anders zou kunnen doen dan herhalen wat in Kopen-

hagen geschiedde, zonder uitzicht op eenig goed gevolg;

de S. D. A. P. is echter bereid, om zoodra een gunstiger oogenblik daarvoor is aangebroken, elke poging van het Int. Soc. Bureau om de internationale verbindingen ten bate van den vrede aan te wenden, te steunen en ook aan een dergelijke conferentie deel te nemen.

* * *

Van een internationale socialistische commissie te Bern ontving het Partijbestuur het manifest van Zimmerwald (zie „Het Volk” van 22 Sept. 1915), met verzoek de instemming van de partij met den inhoud van dat manifest te betuigen.

Als antwoord op dit verzoek publiceerde het P.B. de volgende verklaring in „Het Volk” van 30 November 1915.

Het „Zimmerwalder Manifest”.

Het Partijbestuur ontving van een zich noemende Internationale Socialistische Commissie te Bern het bekende manifest, waarvan een uittreksel is opgenomen in „Het Volk” (d.d. 22 Sept.), met het verzoek instemming der Partij met den inhoud van dat manifest te betuigen.

Het Partijbestuur herinnert er aan, dat de S. D. A. P. heeft deelgenomen aan de conferentie te Kopenhagen, gehouden op 16 en 17 Januari 1915, welke conferentie in zake de vredesactie het volgende besluit nam:

„Terwijl de conferentie dus de oude vredesbeginselen der Internationale herhaalt, verzoekt zij het Internationaal Socialistisch Bureau zoo spoedig de verhoudingen dat veroorloven, in elk geval bij het begin der vredesonderhandelingen, de sociaal-democratische partijen ter beraadslaging over gemeenschappelijke eischen met betrekking tot het sluiten van den vrede bijeen te brengen. Zij beschouwt dit als een noodzakelijke voorwaarde om de vredesvoorwaarden niet zonder medewerking der arbeidende klassen of tegen haren wil te doen vaststellen en roept daarom de arbeiders van alle landen op, hun geheele energie op het naderbij brengen van een spoedigen en duurzamen vrede te concentreren.”

Dit deel van de Kopenhaagsche resolutie, volgende op de herinnering en herhaling der besluiten van de Internationale Socialistische congressen, die aan de sociaal-democratische partijen den plicht opleggen om in geval van oorlog voor een spoedigen vrede op te treden, geeft dus den weg aan die gevolgd moet worden om dit optreden internationaal te organiseren.

Dit optreden moet uitgaan van het Internationaal Socialistisch Bureau, het lichaam dat de organisatorische centrale is van de partijen die de Internationale vormen.

Aan deze gedragslijn wenscht het Partijbestuur der S. D. A. P. in Nederland zich te houden, omdat ze den eenigen weg wijst voor een optreden, dat eenig effect belooft. Wanneer dit Bureau, bekleed met het bestuursgezag dat hem door alle nationale socialistische partijen is opgedragen, tot nu toe het gewenschte

resultaat niet bereikte, komt zulks doordat er omstandigheden zijn die zeker niet door een veel zwakker lichaam, als deze Internationale Commissie, kunnen worden overwonnen.

Eén feit zou onze partij wellicht kunnen doen besluiten een ander lichaam tot internationale verbinding te trachten te vormen, en dat is, wanneer het Internationaal Socialistisch Bureau weigerde de door de Kopenhaagsche conferentie aangewezen taak te aanvaarden.

Door het feit dat het Internationaal Socialistisch Bureau thans in Nederland is gevestigd, en ten deele uit leden onzer Partij bestaat, is het aan het Partijbestuur bekend, dat door dit Bureau herhaaldelijk pogingen zijn aangewend om de socialistische partijen der oorlogvoerende landen bijeen te brengen, terwijl thans nieuwe pogingen worden voorbereid om, zoodra daartoe het goede oogenblik zal zijn aangebroken, het gewenschte doel te bereiken. Deze pogingen worden door ons met alle kracht gesteund, niet die van een commissie die geen enkele bevoegdheid heeft dan die een conferentie als die van Zimmerwald haar kon verlenen.

Reeds heeft het manifest van Zimmerwald in een paar oorlogvoerende landen tegenverklaringen uitgelokt van de besturen der nationale socialistische partijen, en daardoor aan de zaak van een bespoediging van den vrede meer schade dan goed gedaan.

Het Partijbestuur begroet met sympathie de pogingen van minderheden, die in oorlogvoerende landen de partijen tot krachtige vredesactie trachten te bewegen, maar dat zulke minderheden, door zich internationaal te verbinden en een uitteraard machteloos internationaal clubje te vormen, iets zouden kunnen bereiken, acht het uitgesloten. Een revolutionaire actie, als waartoe de Zimmerwalder conferentie oproept, zou zeker de volle kracht der socialistische partijen behoeven, wil ze eenige betekenis hebben; door kleine groepen kunnen wel manifesten worden geschreven, doch daadwerkelijke actie kan er niet van uit gaan.

Om al deze redenen moet het Partijbestuur weigeren de vertegenwoordiging van zijn wenschen en verlangens inzake de vredesactie op te dragen aan de „Internationale Commissie” die te Zimmerwald is gevormd. Het keurt integendeel deze poging om zich in de plaats te dringen van het Internationaal Socialistisch Bureau ernstig af. Evenals de Deensche Sociaal-Democratie zijn wij van meening, dat de S. D. A. P. alleen als lid van de Internationale zooals die organisatorisch is gevormd, iets werkelijks in het belang van een spoedigen vrede doen kan.

Daarom ook zou het Partijbestuur het ten zeerste betreuen, wanneer partijgenooten, na deze verklaring, buiten hem om voortgingen pogingen te doen om individueele sympathieverklaringen met het Zimmerwalder manifest te verzamelen. Meer dan ooit behoef de sociaal-democratie haar volle kracht, die zij alleen door eenheid behouden of herstellen kan. Daarnaast verklaren wij gaarne voort te zullen gaan al wat mogelijk is te doen om de werkzaamheid van het Internationaal Socialistisch Bureau te versterken, ten einde al de partijen der Internationale mobiel te maken in het belang van een spoedigen vrede.

* * *

Op initiatief van het Int. Soc. Bureau, werd op 31 Juli, 1 en 2 Augustus 1916 een bijeenkomst gehouden in Den Haag van de vertegenwoordigers in het Bureau van de partijen in de neutrale landen. Tot deze conferentie konden ook worden toegelaten de vertegenwoordigers van de vakverenigingscentrale, indien de partij van het desbetreffend land daartoe het voorstel deed.

Op grond hiervan werd aan het N.V.V. verzocht zich op deze conferentie te doen vertegenwoordigen. Aan dit verzoek werd door het N.V.V. voldaan.

Voor het verslag van deze conferentie verwijs wij naar „Het Volk” van 31 Juli t/m. 3 Augustus 1916.

Het resultaat der besprekingen op deze Conferentie werd vastgelegd in een 2-tal resoluties, die hieronder volgen:

De economische resolutie.

„De conferentie;

overwegende dat bij elk van de beide groepen der oorlogvoerende natiën, het voornemen bestaat, om na den oorlog eene economische politiek te doen aanvaarden die beoogt het economische verkeer der andere groep stelselmatig te benadeelen;

overwegende dat deze politiek die den wapenoorlog zou doen overgaan in een economischen oorlog, een voortdurend gevaar beteekent voor het behoud van den vrede, wijl zij onafwendbaar er toe leiden moet dat uit den economischen oorlog weder de oorlog met de wapens ontstaat;

overwegende dat deze voornemens de vestiging van een duurzamen vrede in den weg staan en de arbeidersklasse ten zeerste bemoeilijken in haar strijd voor de versterking van de internationale solidariteit;

overwegende dat het proletariaat voor zijn toekomst economische verhoudingen noodig heeft die de ontplooiing der wederzijdsche productieve krachten van alle natiën bevorderen in de plaats van belemmeren;

sprekt zijn voldoening uit dat de Fransche Kamerfractie terstond tegenover deze voornemens positie heeft genomen en verwacht dat de socialistischen der andere oorlogvoerende landen zich even duidelijk uitspreken zullen;

is van meening dat het proletariaat zich moet verzetten tegen deze economische politiek die den klassenstrijd vertroebelt en bemoeilijkt en verklaart dat de arbeidersklasse op hare eigen motieven en zoowel in haar eigen belang als in dat der geheele menschheid opkomen moet voor eene handelspolitiek van onbelemmerd ruilverkeer tusschen de verschillende natiën en de koloniën en protectoraten; alsook voor de vrijheid ter zee;

en stelt vast, dat slechts eene politiek van volledigen vrijhandel den weg baant tot de voorbereiding der wereldproductie op socialistischen grondslag.”

De politieke resolutie.

De conferentie van de sociaal-democratische partijen der neutrale landen, bijeengeroepen in Den Haag van 31 Juli tot 2 Augustus, verklaart dat voor den oorlog in de eerste plaats het economische en politieke stelsel van het kapitalisme aansprakelijk is, op welks bodem zich

het imperialisme en het daaraan verbonden militarisme ontwikkeld hebben. Hieruit leidt de conferentie voor het socialistisch proletariaat de noodzakelijkheid af om zijn strijd tegen het kapitalisme en voor de verovering der politieke macht met verhoogde krachtsinspanning voort te zetten. Daartoe is in de nog niet parlementair geregeerde landen onmisbaar de strijd tegen het absolutisme en voor de grondwettelijke erkenning van de volkssouvereiniteit, welke strijd de mogelijkheid van een eendrachtig internationaal optreden van het proletariaat aller landen slechts ten goede komen kan.

De conferentie constateert dat de twee jaar durende oorlog wel vele gruwelen, een ontzaglijke stoffelijke en moreele ellende, economische inzinking en een stijging van de staatschulden tot een ondragelijke last voor de toekomst heeft voortgebracht, maar geen beslissing ten gunste van de eene of andere partij heeft opgeleverd, dat het twijfelachtig is of hij wel een beslissing opleveren zal en dat het niet wenschelijk is dat een der strijdende partijen de andere tot overgave dwingt.

Afgezien van den tegenwoordigen stand der legers is de aanval tegen de landen, die zich tot hunne verdediging hebben moeten opmaken, mislukt en daar elke verandering van den militairen toestand slechts bereikt kan worden met opoffering van duizenden menschenlevens, dringt zich de vraag op, of deze toestand niet een uitgangspunt aanbiedt voor de spoedige opening der vredesonderhandelingen. Het is dus de plicht der socialistische partijen ernstig te overwegen of zij het tegenover hunne natiën zoowel als tegenover de Internationale verantwoord kunnen, nog langer een toenadering tusschen alle secties der Internationale over de vraagstukken, welker oplossing voor het eindigen van den oorlog noodzakelijk is, te doen uitblijven.

De conferentie herinnert aan de eischen van het internationaal congres van Kopenhagen (1910) aangaande de grondslagen van een socialistisch vredesprogram, welke tijdens den oorlog in zijn hoofdzaken herhaaldelijk door de partijen der oorlogvoerende landen bevestigd is.

De voornaamste eischen van dat program zijn: verplichte scheidsgerechten op den grondslag van internationale rechtsregelen; algemeene vermindering der oorlogstoerusting met ontwapening als einddoel; afschaffing van de geheime diplomatie; parlementaire controle over de buitenlandsche politiek; en erkenning van het volledig recht der volkeren om over hun eigen lot te beschikken.

De conferentie roept de socialistische partijen op om op den bodem van dit program tot overeenstemming te komen, opdat niet het historische oogenblik om voor zijn verwezenlijking te werken, misschien ongebruikt voorbijgaat en de vrede door de imperialistische groepen vastgesteld wordt.

Wat de nationale vraagstukken betreft, beschouwt de conferentie het herstel van België als zelfstandigen staat als de natuurlijke voorwaarde voor elke onderhandeling over den vrede, zooals zij ook voor het herstel van Servië en voor de zelfstandigheid van Polen opkomt. Zij spreekt de verwachting uit, dat ook de Deutsche sociaaldemocratische partij bereid zal zijn over het vraagstuk van Elzas-Lotharingen

met de Fransche partij in overleg te treden en verklaart voorts dat de autonomie der naties het best te verwezenlijken is op den grondslag van een democratische en gedecentraliseerde staatsinrichting, die met de cultuur-behoefden der naties volledig rekening houdt.

Zal met deze eischen in het toekomstige vredesprogram voldoende rekening gehouden worden, dan is het noodzakelijk dat de sociaal-democratie in alle landen ervoor werkt, dat in het vredescongres niet alleen de regeeringen, maar ook de parlementen en met deze ook de socialistische groepen vertegenwoordigd worden. Het is niet voldoende dat de sociaaldemocratie bij de regeeringen op een vrede volgens haar opvattingen aandringt, zij moet ook gebruik maken van haar invloed in het volk om zich rechtstreekschen invloed op de vredesonderhandelingen te verzekeren.

Ook de neutrale staten moeten aan de vredesonderhandelingen deelnemen, niet alleen omdat ook hunne belangen daarbij betrokken zijn, maar ook omdat hunne medewerking bevorderlijk kan zijn voor een duurzamen vrede.

De conferentie spreekt haar waardeering uit voor de aanhoudende pogingen, door het uitvoerend comité van het Internationaal Socialistisch Bureau in het werk gesteld, om de socialistische partijen der oorlogvoerende landen tot elkaar te brengen en verklaart in te stemmen met de tot dusver door het comité gehuldigde opvatting, dat geen algemeene vergadering van het bureau kan worden bijeengeroepen, zoolang de socialistische partijen van een deel der oorlogvoerende landen weigeren daaraan deel te nemen. Zij wijst de verwijten, tot het bureau gericht, alsof dit werkloos zou zijn gebleven, met kracht terug en spreekt haar volledig vertrouwen in het secretariaat en het uitvoerend comité uit.

Terwijl zij het recht tot betoogingen voor den vrede en tot het doen van opwekkingen om tot de normale socialistische politiek terug te keeren, geheel-en-al erkent, protesteert de conferentie tegen elke poging om het vertrouwen van het proletariaat in zijn partijen en organisaties te ondermijnen, deze door tweedracht te doen uiteenvallen en nieuwe internationale organisaties te stichten, met uitsluiting van bepaalde partijen of naties.

De tijd tot een definitieve oplossing van de door den oorlog voortgebrachte vraagstukken en tot een eventueele wijziging der geldende internationale besluiten is nog niet gekomen.

Ten slotte draagt de conferentie aan het executief comité van het bureau op zijn pogingen tot het herstellen der internationale verbindingsen voort te zetten en spreekt zich uit voor bijeenroeping van een volledige bureau-vergadering, ten einde te geraken tot een beslechting der bestaande geschillen en den weg te bereiden voor een eensgezinde actie ten gunste van den vrede in den zin der socialistische Internationale.

Na afloop dezer conferentie werd te Amsterdam den 2den Augustus 1916 een Internationale Meeting gehouden voor den vrede. Als sprekers traden op deze meeting op: Stauning (Denemarken), Rapetto (Argentinië), Cam. Huysmans (België), Algernon Lee (Vereen. Staten), Branting (Zweden).

Onophoudelijk tracht het I. S. B. zijn

taak te vervullen en als het nu naastbijliggend doel heeft het zich gesteld het bijeenbrengen van de vertegenwoordigers van alle partijen, niet alleen van de neutralen, opdat het georganiseerde internationale proletariaat zijn macht zal kunnen doen gevoelen, om de komst van den vrede te bespoedigen en zijn invloed bij het tot stand komen van dien vrede te doen gevoelen.

In verband met het bovenstaande zij hier nog er op gewezen, dat in Sept. 1915 een adres tot de regeering werd gericht, waarin werd aangedrongen om, zoodra het geschikte oogenblik daarvoor gekomen zou zijn, het initiatief te nemen tot het houden van een conferentie van neutrale staten voor bemiddelend optreden in den wereldoorlog, of het initiatief van andere landen daartoe te steunen.

Op het eind van 1916 werd een telegram van hulde en steun gezonden aan den president der Vereenigde Staten, naar aanleiding van diens optreden in het belang van den vrede.

Het manifest, uitgevaardigd door Dr. Louis Bähler c.s., onder welk manifest ook de namen van een aantal partijgenooten voorkwamen, gaf het P.B. aanleiding tot het publiceeren van een „Verklaring” in „Het Volk” van 27 October 1915.

In deze „Verklaring” werd door het P.B. gemotiveerd, waarom zoowel in gewone tijden als in den oorlogstijd, waarin wij nu leven, dienstweigering geplaatsd dient te worden buiten de socialistische strijdmiddelen. Het P.B. keurde de daad van de partijgenooten, die het manifest onderteekenden, ten zeerste af. Ten slotte wendde de „Verklaring” zich tegen de regeering om den oproep van dit manifest te laten afstuiten op het gezond verstand van het Nederlandsche volk en geen (vervolgings)maatregelen te nemen, die erger zouden zijn dan het kwaad, dat ze bedoelen te bestrijden.

In Juni 1915 had het P.B. zich verplicht gezien zich te wenden tot de afdeelingen met een „Advies”, en wel naar aanleiding van de vraag: „kan een lid der S. D. A. P. tevens lid zijn van een der revolutionair-socialistische clubs of van het „Revolutionair Socialistisch Verbond”, dat tracht leden van bestaande socialistische organisaties tot aansluiting te brengen?”

In het „Advies” wordt de te behandelen vraag allereerst beschouwd van organisatorisch standpunt en de vraag als volgt gesteld:

Kunnen leden onzer partij deel uitmaken eener organisatie, die in oorsprong en wijze van werken staat tegenover de Partij en zich hare verdringing door eene andere ten doel stelt?

De conclusie, waartoe het P.B. op grond van organisatorische overwegingen komt, luidt:

de leden der S. D. A. P., die zich bij het Verbond aansluiten, organiseeren zich daardoor buiten de Partij met hare meest verbitterde vijanden om haar door een andere partij, in den geest der S. D. P., te vervangen.

Het advies vervolgt dan verder:

„dat een dergelijk optreden niet met een eerlijke opvatting van het lidmaatschap der

Partij is te vereenigen, ligt vóór de hand. Zeer zeker is ook in onze Partij plaats voor eene oppositie, maar dan voor eene, die in de eigen democratische organisatie en samenstelling der Partij genoeg vertrouwen stelt, om binnen het raam der Partij, met de beschikbare middelen van voorlichting en discussie, als deel der organisatie zelve, hare speciale inzichten te verdedigen en die zich met de Partij, hare meerderheid, leiding en politieke vertegenwoordiging, genoeg solidair gevoelt, om hare besluiten te eerbiedigen, ook waar deze van hare speciale inzichten afwijken. Zij, die dit niet kunnen doen en de behoefte gevoelen, buiten de grenzen, door de bestaansmogelijkheid en de strijdbaarheid der Partij getrokken, deze te bestoken of in de uitvoering harer besluiten tegen te werken, staan geestelijk en politiek buiten haar en behooren haar als eerlijke lieden te verlaten. Zij daarentegen, die ondanks tijdelijk of duurzaam meeningsverschil met de meerderheid, de S. D. A. P. beschouwen als de historisch geworden organisatie van het politiek denkende socialistische proletariaat van ons land en dit proletariaat voldoende vertrouwen om aan te nemen, dat het ook onder veranderde omstandigheden in en met die Partij zijn weg zal weten te vinden, zullen vóór alles de eenheid en daadkracht der S. D. A. P. hooghouden en de verwarring en desorganisatie in het proletariaat niet verergeren door deelneming aan nieuwe pogingen tot splitsing, verdeeldheid en inwendigen strijd. Met name zullen zij hiertoe niet willen overgaan in een tijd van overgang als de tegenwoordige, nu alles onzeker is, nu de voorstanders van elke, ook der bestaande tactiek, verplicht zijn, de gebeurtenissen op zich te laten inwerken en rustig kennis te nemen van wat zij ons leeren, terwijl eerst nadat de orkaan van den Wereldkrijg is uitgevloeid, de tijd voor eventueele herziening van ons program en strijdwijze is gekomen."

Het tweede gedeelte van het advies, waarin het standpunt der partij nog eens uitvoerig uiteengezet en verdedigd werd, eindigt met den oproep aan alle partijgenooten, om het „Revolutionair Socialistisch Verbond" den weg van alle tot heden mislukte uitingen van sectarisme en individualisme in de Nederlandsche socialistische kringen te laten opgaan en tegenover die poging, om onze partij te verzwakken en te desorganiseeren, te volharden in verdubbelde trouw aan de S. D. A. P.

Naar aanleiding van het ingediende ontwerp-Landstormwet werd den 20en Juni '15 een vergadering van den Partijraad gehouden. Voor het verslag van de besprekingen, daar gevoerd, verwijzen wij naar het communiqué in „Het Volk" van 22 Juni en volstaan hier met te vermelden, dat de Partijraad met algemeene stemmen verklaarde met volle instemming kennis te hebben genomen van het voornemen der Kamerfractie om tegen het wetsontwerp te stemmen. Eveneens werd met algemeene stemmen de wensch te kennen gegeven, dat het P.B. een manifest tegen het ontwerp zou uitgeven, waarin tevens het standpunt, dat de partij in de resolutie van het Arnheemsche Congres innam, nogmaals tot uiting zou komen.

Verworpen werd met 5 stemmen voor een

conclusie, waarin het P.B. werd geadviseerd een actie tegen het drijven naar oorlog en het militarisme op vergaderingen en in straatdemonstraties voor te bereiden; daarentegen vereenigde de Partijraad zich met het voornemen van het P.B. om op 27 Juni een demonstratie tegen het wetsontwerp in Utrecht te houden, terwijl aan de plaatselijke organisaties werd overgelaten meerdere vergaderingen te beleggen. In „Het Volk" van 21 Juni verscheen het manifest tegen het wetsontwerp en werden de georganiseerde arbeiders opgeroepen tot deelname aan de demonstratie, die den 27en Juni te Utrecht werd gehouden. Deze betooging slaagde uitstekend; in de zaal en in den tuin werd door verschillende sprekers het woord gevoerd.

De volgende motie werd gesteld en aangenomen met algemeene stemmen:

„De groote demonstratie, bijeengeroepen door de Soc. Dem. Arb.-Partij, ter bespreking van het wetsontwerp tot uitbreiding van den landstorm, gehoord de inleidingen der sprekers, constateert dat dit wetsontwerp aan de regeering de bevoegdheid geeft om een reusachtige legeruitbreiding tot stand te brengen zonder over de daardoor aan het volk opgelegde lasten volledige voorafgaande verantwoording schuldig te zijn,

dat het wetsontwerp niet bevat een voorstel tot invoering van een volksleger, wyl de oude legerorganisatie ten volle blijft gehandhaafd,

dat het beteekent het gevaar vergrooten dat de chauvinistische elementen in het land, waartegen deze demonstratie krachtig protesteert, door die groote legermacht gesterkt zullen worden in hun onverantwoordelijk drijven,

dat deze legerversterking schade zal doen aan het vertrouwen door de oorlogvoerende landen in de neutraliteitspolitiek van Nederland,

Om al deze redenen vereenigt de meeting zich met het voornemen der Soc.-Dem. Kamerfractie om tegen dit wetsontwerp stelling te nemen."

Door Troelstra en Vliegen werd onderstaande motie gesteld, die eveneens onder applaus werd aangenomen:

„De groote nationale betooging der socialistische arbeiders van Nederland, vastbesloten in dat land elk militaristisch en chauvinistisch drijven zoo sterk mogelijk tegen te gaan, juicht de toenemende bewegingen onder de socialistischen der oorlogvoerende landen, met name van Duitschland, Frankrijk en Engeland, naar een spoedigen Vrede op den grondslag der internationale socialistische congressen hartelijk toe.

Zij ziet daarin eene uiting van het besef, dat niet de overwinning der militaristische en imperialistische heerschende kringen van eene der oorlogvoerende partijen dien grondslag kan leggen, maar slechts de eensgezinde samenwerking van de partijen der Internationale, en dat het zelfstandig optreden van het socialistische proletariaat tegen elk imperialistisch drijven in het eigen land hiervoor onmisbaar is.

Zij spreekt ten slotte haar onwrikbaar vertrouwen uit in de socialistische Internationale, die, door het uitbreken van den oorlog tijdelijk uiteengeslagen, in en door het streven naar den Vrede zal worden herboren."

Strijd voor den vrede en strijd tegen de ontzettende gevolgen van den oorlogstoestand voor de arbeidersklasse, dat is het parool, waaronder de partij in al haar geledingen gewerkt heeft gedurende de beide jaren, die sedert het Arnheemsche Congres van 1915 zijn verlopen. De strijd tegen de gevolgen van den oorlogstoestand voor de arbeidersklasse is onafgebroken gevoerd door onze partij sedert den noodlottigen dag, dat de oorlog uitbarstte. Een strijd onophoudelijk gevoerd door de Partij in samenwerking met het N. V. V. en den Bond van Arbeiders-Coöperaties.

In het verslag uitgebracht voor het Congres van 1915 werd meegedeeld, wat er door de Partij sedert het uitbreken van den oorlog gedaan was, dus tot en met Maart 1915, tegen de gevolgen van den oorlogstoestand. Op dat Congres vormde natuurlijk de vraag, wat er verder behoorde te geschieden, een punt van bespreking. Het resultaat dezer besprekingen werd neergelegd in de volgende resolutie:

„Het Congres,

overwegende, dat als gevolg van den oorlog een deel der arbeidersklasse getroffen is door werkloosheid, de geheele arbeidersklasse en de economisch met haar gelijkstaanden getroffen worden door de scherpe stijging van den prijs der levensmiddelen,

verklaart, dat de plicht tot voorziening in deze economische gevolgen van den oorlog even goed door de natie moet worden aanvaard als de kosten der mobilisatie en wat daarmede in verband staat,

stelt vast, dat wat den steun der werklozen betreft, de uitkeeringen op den voet van de noodregeling voor de georganiseerden, verhoogd met de toeslagen van plaatselijke en nationale steuncomité's, en de uitkeeringen der niet in de noodregeling betrokkenen, door deze comité's, onvoldoende zijn,

stelt daarnaast vast, dat de voortdurende prijsstijging der levensmiddelen de ontoereikendheid dezer uitkeeringen telkens verscherpt en dat de prijsstijging ook de niet werkloze arbeiders en economisch met hen gelijkstaanden, belet zich de vereischte levensmiddelen te verschaffen,

overwegende, dat de maatregelen door de regering genomen op den voet van de Levensmiddelenwet, de prijsstijging van de levensmiddelen van binnenlandsche productie slechts in geringe mate hebben tegengegaan,

overwegende, dat met het oog op den eisch van de instandhouding van het economische leven en eveneens met het oog op de internationale verhouding niet aannemelijk kan worden geacht, dat door uitvoerverbod de prijsstijging in voldoende mate kan worden tegengegaan,

overwegende, dat echter de regering, waar zij den aanvoer en de levering van tarwe en meel heeft ter hand genomen, niet het stelsel heeft gevolgd om de leveringsprijzen aldus te bepalen, dat althans de prijs van het tarwebrood gelijk bleef aan die van begin Augustus 1914, dat daarentegen, als gevolg van de prijspolitiek der regering, de prijs van tarwebrood sedert Augustus met ongeveer een derde is verhoogd,

overwegende, dat de slechts plaatselijk getroffen huurregeling de werkloze arbeiders

niet ontheft van de verplichting om een deel in de huishuur te betalen,

stelt aan de regering den eisch,

dat zij onverwijld den steun van alle werkloze arbeiders organiseere op den grondslag dat in huishuur en voldoende levensonderhoud worde voorzien,

dat zij daarnaast voor de levering van tarwe en meel hare prijspolitiek aldus wijzige, dat de broodprijs worde teruggebracht op het peil van begin Augustus,

dat zij daarnaast aan de Levensmiddelenwet krachtiger uitvoering geve dan tot heden, opdat, met instandhouding van de binnenlandsche productie, de prijsstijging van in het binnenland geproduceerde levensmiddelen worde tegengegaan,

en besluit in samenwerking met het N. V. V. voor bovengenoemde eischen een krachtige actie in het leven te roepen."

Als gevolg van dit besluit had er een samenspreking van het Partijbestuur plaats met het bestuur van het N.V.V., waarop besloten werd tot het houden van een landelijke betooging. Op deze betooging zou de onvoldoendheid der maatregelen door de regering getroffen, ten opzichte van de levensmiddelenvoorziening, de uitkeeringen aan de werklozen en aan de gezinnen der gemobiliseerden worden gedemonstreerd, en de eischen der arbeidersklasse te dezen opzichte worden vastgesteld.

Als opwekking tot deelname aan deze betooging, werd een manifest tot de arbeidersklasse gericht, waarin de economische toestand van een groot deel der arbeidersklasse werd geschetst, als gevolg van de prijsstijging van levensmiddelen, waarin gewezen werd op de slechte regeling van de tegemoetkoming in de huishuur en op de vaak willekeurige uitkeeringen aan de werklozen door de plaatselijke steuncomité's.

Deze betooging werd den 25en April 1915 te Rotterdam gehouden; ruim 120.000 georganiseerde arbeiders waren door 1725 afgevaardigden vertegenwoordigd. Bovendien waren tal van betoogers uit verschillende deelen van het land, in het bijzonder uit Rotterdam en omstreken, in grooten getale opgekomen. Aan het slot der betooging werd in de vier zalen, waarin de betooging plaats had, de navolgende resolutie met algemeene stemmen aangenomen:

„De demonstratie van de S.D.A.P. en het N.V.V., gehouden te Rotterdam op Zondag, 25 April 1915, vertegenwoordigende 120.000 personen, met deelname van 1250 vereenigingen, vertegenwoordigd door 1725 afgevaardigden;

gezien den nood der arbeidersklasse, ontstaan door de buitengewoon hooge prijzen der voornameste levensmiddelen, welke in steeds sterker tegenstelling komen tot de loonen en in 't bijzonder tot de geheel onvoldoende steunuitkeeringen tijdens de omvangrijke werkloosheid en tot de lage vergoedingen tijdens de langdurige mobilisatie van leger en vloot;

overwegende, dat deze toestand reeds geruimen tijd duurt, en in steeds stijgende mate de inzinking van het levenspeil der arbeidersklasse met zich zal brengen;

overwegende, dat de regering, blijkens de circulaire van 20 Maart en 24 April van den minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, getoond heeft de noodzakelijkheid van voorzie-

ning in den bestaanden noodstand te erkennen ; overwegende, dat de kosten van voorziening in dezen nood, uit den oorlog ontstaan, even goed door de overheid moeten worden gedragen als de kosten der mobilisatie ;

stelt aan de regeering den eisch :

1e. zonder verder uitstel den maatregel te nemen, waarvan de onverwijld doorvoering in hare macht ligt, n.l. een zoodanige verlaging van den prijs van graan en meel, dat de prijs van brood, zoowel van gebuild als van ongebuild meel, worde teruggebracht op het peil van begin Augustus ;

2e. de prijsverlaging van andere voornamen levensmiddelen tot stand te brengen ;

3e. de uitkeering aan werkloozen en de gezinnen der gemobiliseerden zoodanig te regelen, dat in noodzakelijk levensonderhoud, met inbegrip van woninghuur, kan worden voorzien ;

dringt met nadruk aan bij de gemeentebesturen, om bij de uitvoering dezer maatregelen, krachtdadig alle mogelijke medewerking te verlenen ;

en roept de arbeiders op, om de actie ter verwezenlijking dezer eischen met alle kracht door te zetten."

Denzelfden dag, dat de georganiseerde arbeiders in Rotterdam betoogden voor de prijsverlaging der levensmiddelen, brachten de ochtendbladen het bericht, dat de circulaire van 20 Maart, waarbij tarwemeel, tarwebloem, varkensvleesch, spek, vet, groenten en aardappelen beschikbaar werden gesteld voor de gemeentebesturen ten behoeve van min- en onvermogenen, door den minister van Landbouw, Nijverheid en Handel was ingetrokken en vervangen door eene andere, die den dag te voren, den 24sten April, was verschenen.

Door deze nieuwe circulaire, werd den gemeentebesturen ter beschikking gesteld ongebuild tarwemeel, rogge, varkensvleesch en groenten.

Onmiddellijk na de verschijning dezer circulaire werd door de Partij en het N. V. V. een schrijven gezonden aan de Bestuurdersbonden en de afdelingen der S. D. A. P., waarin deze werden opgewekt gezamenlijke vergaderingen te beleggen en zich tot de gemeentebesturen te wenden met een adres, waarin op doorvoering van de door den minister getroffen maatregelen werd aangedrongen en in het bijzonder werd bepleit, de verkrijging van de broodkaarten te vergemakkelijken, zoodat de gansche arbeidersklasse er van zou kunnen gebruik maken. Het resultaat van deze actie is geweest, dat de bruinbroodregeling in een groot aantal gemeenten werd doorgevoerd, ook daar, waar het gemeentebestuur er aanmerkelijk weinig geneigdheid toe vertoonde.

Op 3 Juni 1915 werd door het N. V. V. en de S. D. A. P. een adres gezonden aan de regeering, waarin opnieuw de aandacht der regeering gevestigd werd op den nood der arbeidersklasse en aan de regeering werd verzocht :

onverwijld het noodige te doen, opdat :

eene regeling van Rijkswegen worde getroffen, die in de uitkeeringen aan de werkloozen en in de vergoedingen aan de gezinnen der gemobiliseerden de vereischte verbetering brengt ;

de beschikbaarstelling van Regeeringswegen van brood beneden den kostprijs worde uitge-

strekt tot brood, ook van gebuild tarwemeel ; zulke beschikbaarstelling ook uitgestrekt worde tot andere voornamen voedingsmiddelen, zooals vet, aardappelen, eenige in groote hoeveelheden geteelde groentensoorten ;

dat deze beschikbaarstelling over het land in die mate algemeen worde gemaakt, als door de behoefte der bevolking wordt vereischt ;

aan de Levensmiddelenwet eene krachtiger en meer doeltreffender uitvoering worde gegeven in het verbruikersbelang ;

bij de regeling van den uitvoer van levensmiddelen het verbruikersbelang meer dan tot nu toe zal worden gediend."

Ten einde voor de in dit adres gestelde eischen naast de schriftelijk toelichting ook nog eene mondelinge te geven en ten einde te trachten te vernemen, welke verdere maatregelen van de zijde der regeering ten aanzien van de levensmiddelenvoorziening te wachten zouden zijn, werd eene audiëntie voor vertegenwoordigers van het N. V. V. en S. D. A. P. bij den minister van Landbouw, Nijverheid en Handel aangevraagd. Deze audiëntie had 6 Augustus 1915 plaats, nadat door den minister vooraf de voorwaarde was gesteld, dat van de besprekingen geene mededeelingen in de pers zouden komen, daar zoodanige publicatie zijne plannen zou benadeelen, omdat belanghebbende handelaren naar aanleiding dier mededeelingen hunne maatregelen zouden kunnen treffen.

Krachtig is door de vertegenwoordigers van Vakverbond en S. D. A. P. in deze audiëntie aangedrongen op de beschikbaarstelling van de in het gezamenlijk adres gevraagde levensmiddelen, terwijl bovendien werd gevraagd ook ten opzichte van den melkprijs eene regeling te treffen.

Kort na de audiëntie — door eene circulaire van 20 Augustus 1915 — werden nieuwe maatregelen bekend, door den minister ten bate der levensmiddelenvoorziening getroffen. Aardappelen, peulvruchten en sommige groenten, zooals kool, peen, bieten, knolrapen, uien en vatgroenten, zouden voor de komende wintermaanden worden beschikbaar gesteld. Ten aanzien van de aardappelen en de peulvruchten werd de grens gesloten en zou zij niet weder voor uitvoer van de genoemde artikelen worden geopend, alvorens gebleken was, „dat de binnenlandsche consumptie tegen billijke prijzen in voldoende mate wordt bediend". Voor de versche en ingemaakte groenten werd eene soortgelijke regeling getroffen als voor het varkensvleesch. De uitvoer werd niet verboden, alleen werd bekend gemaakt in de centra der groententeelt, welk deel der productie ter beschikking van de regeering moest worden gesteld.

Met deze maatregelen is niet bereikt, evenmin als met de andere door de regeering getroffen, dat de beschikbaar gestelde verbruiksartikelen steeds in voldoende mate en tegen redelijken prijs voor de arbeiders en met hen gelijk te stellen personen verkrijgbaar zijn geweest — met uitzondering van het bruinbrood — veel minder hebben zij tot gevolg gehad, dat de kosten van het levensonderhoud werden teruggebracht tot die, welke voor Augustus 1914 golden. De duurte bleef aanhouden.

Op de vergadering van den Partijraad,

gehouden den 3en October, werd door Wibaut een inleiding gehouden over de Levensmiddelenvoorziening. Als gevolg hiervan werd d.d. 17 October 1915 aan de sociaal-democratische gemeenteraadsleden een circulaire gezonden, waarin een overzicht werd gegeven van hetgeen de gemeentebesturen konden doen ter uitvoering van de regeeringsmaatregelen en welke maatregelen rechtstreeks door de gemeentebesturen konden worden getroffen.

Zoo werd er voor gezorgd, dat gedurende den winter van 1915—'16 in tal van gemeenten de noodige drijfkrachten aanwezig waren om nalatige of laksche gemeentebesturen er toe te brengen zooveel mogelijk te doen, wat met toepassing van de regeeringsmaatregelen viel te bereiken.

In het voorjaar van 1916 was echter de toestand zoo, dat krachtig aandringen bij de regeering dringend geboden was.

Door de Partij, het N. V. V. en den Bond van Arbeiders-Coöperaties werd gezamenlijk opgetreden.

Op 6 en 7 Mei werd te Amsterdam de Duurte-Conferentie gehouden. Aan deze conferentie, bijengeroepen door het Partijbestuur en het bestuur van het N. V. V., werd deelgenomen door 16 partijgewesten en federaties, 32 besturen van vakbonden, 4 bestuurdersbonden, den Bond van Soc.-Dem. Vrouwenclubs, de Kamerfractie, de Redactie van „Het Volk” en van de „Soc. Gids”, het bestuur van den Bond van Arbeiders-Coöperaties, het bestuur van de S. D. A. P. en van het N. V. V.

Door Schaper werd de vraag behandeld: „Welke maatregelen behooren te worden genomen?” Wibaut trad als inleider op met het onderwerp: „De beteekenis van absoluut uitvoerverbod” en Oudegeest behandelde: „De duurte en de loonen”.

Op deze conferentie werd besloten, dat de drie centrale organisaties zich nogmaals zouden wenden tot de regeering. Den 9den d.a.v. werd als gevolg hiervan een adres aan de regeering gezonden. Dit adres bevatte een uitvoerige uiteenzetting, welke de gevolgen der tot dan toe genomen maatregelen voor de arbeidersklasse hadden gehad en met nadruk werd er in aangedrongen op het nemen van de volgende maatregelen:

„op den weg van de levensmiddelenvoorziening worde krachtig voortgegaan, ondanks het verzet, dat van reactionaire zijde daartegen begint op te komen;

op buitenlandsche artikelen, waarvan de prijzen hoog zijn tengevolge van omstandigheden, waarop de regeering geen of te weinig invloed heeft, of binnenlandsche producten, waarvan de prijs afhankelijk is van de kosten der daarvoor benodigde, uit het buitenland aangevoerde grondstoffen, worde, zoo noodig, uit de schatkist geld toegelegd, om ze tegen redelijken prijs onder het bereik van de groote massa te brengen;

voorkomen dient te worden, dat door een te ruimen uitvoer van in het binnenland voortgebrachte producten, de voorraad voor eigen bevolking te zeer wordt aangetast; voldoende hoeveelheden dezer producten moeten voor binnenlandsch gebruik, tegen prijzen, niet hooger dan voor den oorlog, beschikbaar gesteld en regelmatig gedistribueerd worden;

de onteigeningswet van 3 Augustus 1914 („Stbl.” No. 315) worde verscherpt, zoodat bij ontduiking der maximum-prijsbepaling inbeslagname belangrijk beneden den kostprijs worde mogelijk gemaakt;

een strenge strafbepaling worde in het leven geroepen, waarbij gestraft wordt degene, die waren, door de regeering bestemd ter distributie in het klein, opzettelijk aan hun bestemming onttrekt, hetzij om ze binnenlands te verkoopen, hetzij om ze te exporteeren;

tegenover producenten, die opzettelijk hunne waren vasthouden om woekerwinsten te maken, worde de inbeslagname toegepast, tegen een prijs, die niet alleen voor de producenten gevoelig verlies beteekent, doch die bovendien in staat stelt tot goedkope beschikbaarstelling en distributie;

inbeslagname tegen vergoeding ver beneden den kostprijs zal eene sterke preventieve werking hebben;

het stelsel van maximum-prijzen worde nog uitgebreid en vooral tijdig toegepast;

de vastgestelde maximum-prijzen worden streng gehandhaafd en nalatige gemeentebesturen worden hieromtrent aan hun plicht herinnerd, met afschrift der ministerieele aanschrijving aan den Raad der gemeente;

Burgemeesters, die door hunne nalatigheid toelaten, dat z.g. regeeringsproducten in handen komen van hen, voor wien ze niet zijn bestemd, waardoor gevaar kan ontstaan, dat de gezinnen van on- en minvermogens blijven verstoken van hetgeen ze noodig hebben, worden van ambtswege vermaand, zoo noodig met publicatie en in ieder geval met kennisgeving aan den Raad der gemeente;

Gemeentebesturen, die nalatig zijn op het gebied van de levensmiddelenvoorziening, door van de beschikbaarstellingen geen of onvolgende gebruik te maken, worden openlijk aan die maatregelen herinnerd, en van regeeringswege op hunne tekortkomingen gewezen;

de regeering wake, beter dan zij deed, dat bij de voorziening van tarwe voor regeeringsbrood, enkel goede kwaliteit worde verstrekt. Zij breide de beschikbaarstelling van regeeringsbrood uit, ook tot gemeenten, waar roggebrood vrij algemeen het volksvoedsel is.

Ten aanzien van de groenten worde tijdig voor het eerstvolgende seizoen een regeling van beschikbaarstelling en distributie getroffen. De regeering verplichte de gemeentebesturen haar behoorlijke distributieplannen voor te leggen;

overwogen worde om, indien door de weersgesteldheid van den volgenden winter stapelgroenten, als gele en roode kool, weder vroeg moeten worden opgeruimd, in het voorjaar ook gewone witte kool, ofschoon in het grootste gedeelte des lands anders geen regelmatig verkoopbaar product, beschikbaar te stellen;

ten opzichte van vet moet de beschikbaarstelling tot lageren prijs geschieden en in elk geval in veel grooter hoeveelheden plaats hebben; ook ten opzichte van varkensvleesch is prijsverlaging noodig, terwijl voor beschikbaarstelling van rundvleesch eveneens maatregelen moeten worden getroffen;

visch worde beschikbaar gesteld in veel

ruimer hoeveelheid, betere kwaliteit en tot lagere prijzen;

voor een zoo belangrijk voedingsmiddel als rijst kan beschikbaarstelling tegen normalen prijs niet langer worden gemist;

wat betreft de aardappelen, stelle de regering maximum-prijzen voor de verschillende soorten vast, en zorgde zij zoo noodig door in bezitneming voor beschikbaarstelling tegen den prijs van vóór den oorlog. Indien daartoe, hetgeen voor ondergeteekenden niet vaststaat, een toeslag uit de schatkist noodig mocht zijn, worde deze verstrekt. Zij verbiede voor het aanstaande seizoen het verbouwen van andere producten op velden, tot op heden met aardappelen bebouwd, wanneer en voor zoover dit noodig mocht zijn om de bevolking van dit belangrijke voedsel te blijven voorzien."

Ondergeteekenden, aldus werd in het adres gezegd, achten het daarnaast de onafwijsbare plicht der regering, te zorgen voor beschikbaarstelling en regelmatige distributie van goedkoopere brandstoffen, niet slechts voor den volgende winter, doch ook voor de e.k. maanden.

Verder werden nog de volgende maatregelen aanbevolen:

de regering bevordere zooveel mogelijk de oprichting van gemeentewinkels, zooals deze reeds bestaan, voor den verkoop van z.g. regeringsproducten;

de regering overwege voorts, of niet ten aanzien van kleederen, schoeisel, wollen stoffen enz. maatregelen kunnen worden getroffen, zoodat deze onmisbare artikelen tegen de prijzen, ongeveer van voor den oorlog, worden beschikbaar gesteld, zoo noodig met krachtige financieele hulp vanwege het Rijk.

Aan het slot werden door adressanten de wensch en het vertrouwen uitgesproken, dat de regering met ernst een en ander zal overwegen om aan de stijgende, rechtmatige ontevredenheid onder een belangrijk deel der bevolking een eind te maken en dat de regering hopelijk den ernst van den toestand zou bespeuren.

Het adres eindigde aldus:

„het zou noodlottig zijn voor de belangen van land en volk, indien na den oorlog zou blijken van een verzwakking der volkskracht en een inzinking van den toestand der arbeidende klasse in nog erger mate dan zich op dit oogenblik reeds duidelijk begint te openbaren. De arbeidersklasse mag er aanspraak op maken en heeft er onbetwistbaar recht op, dat in deze benarde tijden van overheidswege niets worde nagelaten, om op afdoende wijze voor hare belangen op te komen."

Voor een krachtige voortzetting van de levensmiddelen-actie, was het noodig een nauwkeurig en betrouwbaar overzicht te hebben over de gedragingen der gemeentebesturen inzake de levensmiddelenvoorziening. Ten einde dit te verkrijgen werd den 29en Mei aan de besturen van de afdeelingen en van de gemeentelijke en stedelijke federaties een vragenlijst toegezonden.

Het materiaal tengevolge van deze enquête verzameld, diende in de eerste plaats om er mededeeling van te doen op de vergadering van Soc.-Dem. Gemeenteraadsleden, gehouden 1 October 1916. Overigens werden de gegevens

verwerkt in eenige artikelen, die gepubliceerd werden in het maandblad „De Gemeente" van 15 Oct., 15 Nov., 15 Dec. '16 en 15 Januari en 15 Februari 1917; hierop moet nog een slot-artikel volgen.

Intusschen werden op tal van plaatsen vergaderingen en betoogingen gehouden, alle er op gericht zoowel de regering als de gemeentebesturen te dringen tot het nemen van krachtiger maatregelen tegen de steeds toenemende duurte; ook en vooral er op gericht om de komende Distributiewet zoo goed mogelijk te doen zijn. Deze wet werd den 19den Augustus 1916 afgekondigd en gaf nu de geheele actie de richting aan, waarin deze zou dienen te worden gewend, n.l. den noodigen drang uit te oefenen bij de gemeentebesturen en bij de regering, dat de wet zoo ruim en zoo flink mogelijk zou worden uitgevoerd en toegepast. Hiervoor was een centrale leiding, die onafgebroken kon werkzaam zijn, meer dan ooit noodig. Als gevolg hiervan werd door de drie centrale organisaties een Commissie uit de Arbeidersbeweging voor de Levensmiddelenvoorziening gesticht.

Deze commissie, opgericht in November 1916, heeft in den korten tijd van haar bestaan bewezen, dat zij een zeer nuttig en belangrijk werk verricht. Op tal van plaatsen werden plaatselijke commissies opgericht, die nauwlettend toezicht houden op de levensmiddelenvoorziening in haar gemeenten. Dit optreden in tal van plaatsen was het gevolg van de actie van de Centrale Commissie. Bovenal zorgde de Centrale Commissie er voor de noodige gegevens uit tal van plaatsen te verkrijgen om te kunnen beoordeelen in hoever de distributiewet werd uitgevoerd. Deze gegevens verschaften het materiaal, waardoor het mogelijk was, dat de drie centrale organisaties zich met een uitvoerig gedocumenteerd adres tot de regering konden wenden (10 Jan. 1917). In dit adres werd aangedrongen op het nemen van de volgende maatregelen:

a. dat ook in die gemeenten, waar tot nog toe de arbeiders verstoken zijn van de ingevolge art. 1 der Distributiewet-1916 beschikbaar gestelde goederen, deze ten spoedigste verkrijgbaar zullen zijn;

b. dat door eene voor het geheele land geldende regeling worde voorkomen, dat meer goederen beschikbaar gestelde goederen in grooter hoeveelheid, dan voor onmiddellijk gebruik benodigd, in voorraad kunnen koopen;

c. dat, indien algemeene beperking van het gebruik van bepaalde artikelen voor levensonderhoud in verband met beschikbare voorraden noodzakelijk is, te dezen opzichte voldoende mededeeling aan het Nederlandsche volk zal worden gedaan;

d. dat de gemeentebesturen tijdig ontvangen de hoeveelheden door hen van verschillende artikelen aangevraagd;

e. dat de bij circulaire van 28 September 1916 vastgestelde maximumprijzen voor de verbruikers van de onder art. 1 der Distributiewet-1916 vastgestelde artikelen in geen geval zullen worden verhoogd en de reeds ingevoerde verhoogingen weder zullen vervallen;

f. dat daarenboven de maximum-prijs voor rijst aanmerkelijk zal worden verlaagd, en

g. dat, naast de reeds ingevolge art. 1 der Distributiewet-1916 aangewezen artikelen, nog

ten spoedigste tegen verminderden prijs zullen worden beschikbaar gesteld: kleeding, schoeisel, breiwol, sajete, zoolleder en klompen.

Op denzelden datum wendde de Commissie zich tot de Regeering met een adres, waarin de aandacht er op gevestigd werd, dat van een belangrijk aantal der ingevolge art. 1 der Distributiewet aangewezen goederen door het Joodsche deel der bevolking om redenen van godsdienstigen aard geen gebruik mag worden gemaakt; dat hierdoor alleen reeds van het voor de beschikbaarstelling voor het jaar 1917 aan de Staten-Generaal gevraagde bedrag van 80.000.000 gulden, het voor de artikelen rundvet, spek en varkensvleesch ten laste der schatkist komende bedrag van rond 23 miljoen gulden voor hen van geene beteekenis is.

Tijdens de behandeling van het 80-miljoenenontwerp werd door de drie centrale lichamen nogmaals een demonstratieve vergadering gehouden te Amsterdam op den 25en Februari 1917.

Op deze Betooging werd de volgende motie aangenomen:

„De vergadering, belegd door de besturen van het Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen, de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij in Nederland en den Bond van Nederlandsche Arbeiders-Coöperaties, gehouden op Zondag, 25 Februari 1917, in het Concertgebouw te Amsterdam, vertegenwoordigende ruim 170.000 georganiseerde arbeiders, aldaar vertegenwoordigd door 1300 afgevaardigden;

constateert met voldoening, dat aan een tweetal der eischen, door de besturen van bovengenoemde organisaties in hun op 10 Januari j.l. tot de regeering gericht adres gesteld, sedert door de regeering is tegemoet gekomen;

constateert, dat enerzijds door de regeering meerdere bekendheid wordt gegeven aan de door haar ten behoeve van de levensmiddelenvoorziening getroffen maatregelen, en dat anderzijds door het door haar ingevoerde stelsel van rantsoeneering thans wordt voorkomen, dat meer gegoeden de door haar beschikbaar gestelde goederen in grooter hoeveelheid dan voor onmiddellijk gebruik benodigd, in voorraad kunnen koopen;

betreurt, dat bij het gevolgde systeem van rantsoeneering ten opzichte van sommige artikelen de hoeveelheden te laag zijn gesteld om te voorzien in de behoeften der arbeidersgezinnen;

dringt er ten krachtigste op aan, dat hierin alsnog verbetering worde gebracht;

handhaaft ten volle het overige in vorengevoerd adres gevraagde en betreurt, dat door de regeering hieraan nog niet is voldaan;

dringt er in het bijzonder op aan, dat:

1. onder geen omstandigheden de bij de invoering van de Distributiewet 1916 vastgestelde maximumprijzen worden verhoogd;

2. dat de maximumprijs voor witbrood en voor rijst algemeen en blijvend worde verlaagd, en

3. dat het aantal artikelen, onder art. 1 der Distributiewet 1916 tegen verminderden prijs beschikbaar gesteld, worde uitgebreid met kleeding, schoeisel, breiwol, sajete, zoolleder en klompen;

stelt voorts den eisch, dat alle vorming van

voorraden of achterhouding van voorraden van levensmiddelen voor beschikbaarstelling bestemd, ook door partikulieren, door inbezittingen zal worden tegengegaan;

spreekt voorts als hare meening uit, dat reeds thans door de regeering maatregelen dienen te worden getroffen, waardoor een behoorlijke en voldoende levensmiddelenvoorziening gedurende den komenden zomer, herfst en winter wordt verzekerd;

dringt hiertoe bij haar aan op vaststelling van de hoeveelheden levensmiddelen, welke dit jaar worden verbouwd, en op aankoop en voor zoover noodig en mogelijk op beschikbaarhouding voor de consumptie in eigen land van den oogst voor alle daarvoor geschikte producten.”

In hoeverre aan den aandrang der arbeidersorganisaties zal worden voldaan, in hoeverre de noodig gebleken maatregelen zullen worden getroffen, het zal voor een groot deel afhangen van de houding der georganiseerde arbeidersklasse. Wat tot nu toe echter tot stand is gekomen, is een gevolg van het eensgezind en gezamenlijk optreden van Partij, Vakbeweging en Coöperatie.

De actie voor het Algemeen Kiesrecht kon tengevolge van de politieke toestanden gedurende het jaar 1915 zoo goed als niet gevoerd worden, niet anders dan occasioneel bij de algemeene verkiezingen voor de gemeenteraden, die dat jaar plaats hadden. Aan deze verkiezingen werd in tal van plaatsen door onze afdelingen deelgenomen. Zes-en-vijftig partijgenooten-raadsleden moesten aftreden; gekozen werden 111 partijgenooten; het aantal steeg daardoor van 256 tot 311.

Toen de Troonrede van 1915 echter de hervatting aankondigde van het gewone parlementaire werk door de regeering, veranderde de politieke situatie geheel en al. Groote politieke vraagstukken, waarvoor de partij jarenlang had gestreden, zouden tot oplossing worden gebracht. Het was dus plicht, dat de partij zich over de aan de orde gestelde vraagpunten zou uitspreken. Hiermede te wachten tot het gewone Paascongres was niet mogelijk, omdat o. a. de voorstellen tot Grondwetsherziening en de Belastingontwerpen reeds vóór Paschen in de afdelingen der Kamer zouden worden onderzocht. Er werd daarom door het Partijbestuur besloten een Buitengewoon Congres uit te schrijven. Dit congres werd 8 en 9 Januari 1916 te Arnhem gehouden. Aan de orde werden gesteld: de Grondwetsherziening, het Ouderdompensioen, de ontwerpen-Ziektewet en Invaliditeitswet en de Belastingontwerpen.

Voor de besprekingen op dit Congres gehouden kan hier verwezen worden naar het Verslag, dat uitgegeven is door de Maatschappij „Ontwikkeling”.

Het standpunt der Partij werd in resoluties, eveneens in genoemd verslag gepubliceerd, neergelegd; hiermede was de basis gegeven aan de actie, die gedurende den eerstvolgenden tijd zou worden gevoerd.

De actie voor het algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht en voor het vrouwenkiesrecht afzonderlijk werd door de Partij en den Bond van Soc.-Dem.

Vrouwenclubs krachtig gevoerd; de Vrouwen en dag op 16 April, het deelnemen aan de Betooging voor Vrouwenkiesrecht, uitgaande van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, op 18 Juni en de Betooging voor Algemeen Kiesrecht op 17 September 1916 te Amsterdam waren de zichtbare en, vooral de laatste, grootsche uitingen van den wil der arbeidersklasse om het Algemeen Kiesrecht voor mannen en vrouwen te doen tot stand te brengen.

De Betooging voor het Algemeen Kiesrecht van den 17den September 1916 is de meest grootsche geweest, die in den geheelen Kiesrechtstrijd gehouden werd. Een massa van tegen de 40.000 mannen en vrouwen vulde het terrein van de IJclub, waar door een twaalfstal spreeksters en sprekers het woord werd gevoerd. Deze duizenden bij duizenden betoogers vormden een stoet van reusachtige lengte, die zich door de straten van Amsterdam bewoog, demonstreerende, dat de eisch van de invoering van het Algemeen Kiesrecht gesteld werd door de gansche georganiseerde arbeidersklasse. Niet minder dan pl.m. 1250 organisaties namen aan deze Betooging deel, die een van de schoonste gebeurtenissen is geweest uit den strijd voor het Algemeen Kiesrecht.

Naast de afzonderlijke actie voor het Algemeen Kiesrecht voor mannen en vrouwen waren ook de Statenverkiezingen in dit jaar, 1916, een onderdeel van den strijd voor dit recht.

De kiezerskweek was in het begin van het jaar krachtig aangepakt; formulieren en handleidingen voor het brengen van kiezers op de lijst werden door het partijsecretariaat beschikbaar gesteld en bovendien tegen geringen prijs een vlugschriftje, getiteld: „In den Slaapwagen”.

Tegen den aanvang der verkiezingen werd een manifest van het Partijbestuur gepubliceerd en over het land verspreid en bovendien een geschrift ten gunste van het Staatspensioen.

Toen door de Regeering vrij onverwacht de wijziging van art. 192 van de Grondwet aan de orde werd gesteld, gingen er in de partij stemmen op, die aandrongen dit voorstel eerst te behandelen op een buitengewoon Congres. In de vergadering van het P.B., gehouden den 30en September 1916, werd een beslissing genomen te dezen opzichte.

In het communiqué, dat van deze vergadering in „Het Volk” verscheen, lezen wij het volgende:

„Het belangrijkste punt van bespreking was de vraag, of, nu de Tweede Kamer besloten had bij de behandeling van de Kiesrechtvoorstellen der regeering, ook de algemeene beschouwingen over art. 192 te openen, het houden van een congres vóór 17 October over het onderwijsartikel wenschelijk en mogelijk was.

De statutaire noodzakelijkheid om hierover een referendum uit te schrijven, was niet aanwezig, wijl door slechts vijf afdeelingen een congres was aangevraagd.

De partij heeft haar standpunt in den schoolstrijd bepaald. De redenen, die de andere partijen der linkerzijde nopen deze kwestie thans principieel onder de oogen te zien op een algemeene vergadering, gelden voor de S. D. A. P. niet. Zij heeft haar oordeel in de Groninger

schoolmotie principieel vastgelegd.

Het Partijbestuur was van oordeel, dat het er in geen geval aan mocht medewerken om thans op een congres de kwestie der al of niet handhaving van deze motie aan de orde te stellen.

De discussies over art. 192 zouden zich moeten bepalen tot de interpretatie van onze Groninger motie in verband met het voorgestelde grondwetsartikel, m. a. w. tot de vraag, of en in hoeverre onze medewerking aan de totstandkoming van dit artikel afhankelijk dient te worden gesteld van een andere formulering der waarborgen in deze motie geëischt.

Wanneer het Partijbestuur er van overtuigd ware geweest, dat hieromtrent een diepgaand meningsverschil tusschen de Partij en haar vertegenwoordigers in de Commissie voor de Grondwetsherziening bestond, dan zou het ondanks ernstige bezwaren, er toe geneigd zijn geweest, de Partij in de gelegenheid te stellen zich op een congres uit te spreken.

Deze overtuiging bezit het Partijbestuur echter niet. Het meent den drang van sommigen naar een congres, te moeten verklaren uit het misverstand, dat de Kamerfractie zonder te streven naar de vervulling van de te verwezenlijken voorwaarden in de Groninger motie opgenomen, zich tot een verdediging van den tekst van het voorgestelde grondwetsartikel zal moeten bepalen. Dit is echter niet het geval. Het Partijbestuur is van oordeel dat de verschillende stroomingen minder ver uiteenloopen dan verondersteld wordt, en dat blijken zal, dat men het vrij algemeen op de hoofdzaken eens is, en men slechts te doen heeft met een kwestie van interpretatie, zij het dan ook een van hoogst gewichtigen aard.

Hierbij komt: Aan het uitschrijven van een congres op zeer korten termijn (het zou uiterlijk Zondag 15 October gehouden moeten worden) zijn bovendien onverkomelijke bezwaren verbonden. Daarbij klemt ook het financieele bezwaar zeer. In dezen tijd, nu we pas een verkiezing achter den rug hebben en een krachtige wintercampagne, gevolgd door een nieuwe verkiezing, tegemoet gaan, mag de Partij niet dan bij onafwijsbare noodzaak, tot het doen van een uitgave van duizenden guldens overgaan.

Om deze redenen meende het Partijbestuur zich er toe te moeten bepalen, om over de behandeling van artikel 192 en de kwesties, die zich daarbij voordoen, een vergadering van den Partijraad uit te schrijven.”

Den daaropvolgenden 15den October werd de vergadering van den Partijraad gehouden. Voor de gehouden discussies verwijzen wij naar het uitvoerige verslag van deze vergadering in „Het Volk” van 17 October.

Met algemeene stemmen, op eenige onthoudingen na, werd door den Partijraad de volgende motie aangenomen:

„De Partijraad, overwegende, dat het regeeringsvoorstel tot wijziging van art. 192 der grondwet het middel kan zijn, om te komen tot eene verhouding tusschen het openbaar en het bijzonder lager onderwijs in den geest der Groninger Schoolmotie, en dus in zijn algemeene strekking dient te worden aanvaard;

dat echter dat voorstel wèl de financieele gelijkstelling der bijzondere school met de open-

bare, onder den waarborg van vrijheid van richting bevat; doch de waarborg van materiele gelijkwaardigheid daarin niet uitdrukkelijk is opgenomen;

verwacht, dat de soc.-dem. Kamerfractie zal medewerken, om dezen waarborg in het artikel opgenomen te krijgen,

en geeft het P.B. in overweging, omtrent de voorstellen der Bevredigingscommissie tot uitwerking van het nieuwe grondwetsartikel, getoetst aan de verschillende eischen der Groninger Schoolmotie, tijdig een uitspraak der Partij uit te lokken."

Aan de opdracht in de laatste alinea van deze motie aan het P.B. gegeven, werd in de vergadering van het P.B., gehouden den 17den Februari 1917, uitvoering gegeven door de benoeming van een commissie tot uitwerking van het nieuwe artikel 192 van de grondwet. Deze commissie heeft de opdracht zoo tijdig met haar taak gereed te zijn, dat haar rapport op een buitengewoon Congres, te houden met Kerstmis 1917, een onderwerp van discussie kan uitmaken.

Intusschen zijn de voorstellen tot wijziging der grondwet in de Tweede Kamer met op één na algemeene stemmen aangenomen. Het is dus wel aan te nemen, dat ook de Eerste Kamer ze eveneens zal aannemen. Binnen betrekkelijk korten tijd zal dan het algemeen kiesrecht voor mannen een voldongen feit zijn; het passieve kiesrecht voor de vrouw zijn ingevoerd en tevens de mogelijkheid voor de invoering van het vrouwenkiesrecht geopend.

De strijd voor het algemeen kiesrecht voor den man is daarmee afgesloten en de strijd voor het algemeen vrouwenkiesrecht zal met groote kracht en onvermoeide energie door de partij worden aanvaard en volstreden tot het doel zal zijn bereikt.

Intusschen is er door de verschillende politieke partijen, waarvan vertegenwoordigers in het Parlement zitting hebben, een overeenkomst aangegaan om de a.s. algemeene verkiezingen voor de Tweede Kamer bij enkele candidaatstelling te doen afloopen.

In een bijeenkomst van de voorzitters van genoemde politieke partijen werd besloten een voorstel in dezen zin de verschillende partijen voor te leggen.

Het P.B., dat zich met dit voorstel kon verenigen, besloot het ter behandeling voor te leggen aan een buitengewoon Congres, dat den 11den Februari 1917 te Zwolle zou worden gehouden.

Het voorstel luidde:

„Het Congres machtige het Partijbestuur namens de Partij de volgende overeenkomst aan te gaan:

„Bij de verkiezingen voor leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, welke tengevolge van de ontbinding met het oog op de Grondwetsherziening in 1917 zullen moeten plaats vinden, zal door alle partijen worden gepoogd, te bewerken, dat de zittende leden geen bestrijding vinden en zoo mogelijk bij enkele candidaatstelling worden herkozen, waarbij echter uitdrukkelijk wordt vooropgesteld, dat gedurende de parlementaire periode aanvangende na bedoelde verkiezing en eindigende met de ontbinding tengevolge van de

eerste verkiezing krachtens evenredig kiesrecht, door alle partijen zal worden bevorderd, dat elke beslissing zal worden vermeden over eenig onderwerp dat tot politieken beginselstrijd zoude leiden."

Dit buitengewoon Congres is evenwel niet doorgegaan. Uit de Partij kwamen tal van stemmen op, die verklaarden, dat zij het niet noodig vonden, dat er een Congres voor dit voorstel werd gehouden.

In zijn vergadering van 29 Januari 1917, besloot het P.B. het buitengewoon Congres niet te laten doorgaan en motiveerde zijn besluit als volgt:

„het Partijbestuur nam in zijne vergadering van Maandag j.l. kennis van de besluiten van zeer vele afdelingen betreffende de ontwerp-overeenkomst over de verkiezingen van 1917 en het daarover te houden Buitengewoon Congres. Te constateeren viel dat het voorstel om met de andere politieke partijen het bekende accoord aan te gaan, in de Partij ongeveer geen tegenstand ontmoet. Tot nu toe was van slechts ééne afdeling bekend geworden dat zij tegen dat voorstel bezwaar had, terwijl het aantal afdelingen dat reeds gepubliceerd had er vóór te zijn, meer dan 80 bedroeg. Niets duidde er op, dat de verhouding in de afdelingen die zich nog niet uitspraken of hun uitspraak niet publiceerden, anders kon zijn. Daarnaast viel op, dat een groot percentage der afdelingen besloot geen afgevaardigden te zenden, een verschijnsel dat af te keuren valt, maar dat begrijpelijk wordt wanneer het een congres betreft, waarvan de uitslag te voren zóó vast staat.

In de gegeven omstandigheden meende het Partijbestuur gerust te kunnen aannemen, dat het accoord in de partij vrij algemeen werd goedgekeurd en dat daarentegen het Buitengewoon Congres schier algemeen overbodig en daardoor ongewenscht werd geacht. Daarom werd besloten het congres niet bijeen te roepen.

Nog werd besproken de vraag, of het voorstel tot het aangaan van het accoord aan een referendum zou worden onderworpen, welke vraag ontkennend werd beantwoord om dezelfde redenen die tot de afzegging van het congres deden besluiten.

* * *

Reeds werd in het hiervoorgaande gedeelte gesproken over de gemeenteraadsverkiezingen in 1915 en kon met de enkele vermelding van het resultaat volstaan worden. Ten opzichte van de Statenverkiezingen, die in 1916 gehouden werden, dient eenigszins uitvoeriger hier te worden gehandeld.

Vrij spoedig na het buitengewoon congres van 1916 werd aan de besturen der gewesten, federaties en afdelingen een schrijven gezonden, waarin o.m. uitdrukkelijk gewezen werd op het belang der komende Statenverkiezingen. Deze verkiezingen toch vormden een onderdeel van de actie voor het algemeen kiesrecht en voor de invoering van het Staatspensioen.

Een manifest van het P. B. werd begin Mei uitgegeven.

In dat manifest (zie „Het Volk" van 8 Mei) werd aangegeven, dat het doel der verkiezingen was „het doorzetten der hervormingen van het program van 1913.

Onmiddellijk na de eerste stemming stelde het Partijbestuur de houding vast, die de Partij bij de herstemming had in te nemen. Het P.B. stelde daarvoor de volgende gedragslijn vast, die gepubliceerd werd in „Het Volk”.

Dit advies luidde:

„Voor Friesland werd besloten: in **Franeker** met alle kracht verder te ijveren voor de gemeenschappelijke kandidaten. In **Leeuwarden**, waar 4 van onze 5 kandidaten aan het hoofd van de lijst in herstemming staan, doch bij driehoeksverkiezing de verkiezing van één kerkelijke dreigt, wordt aan het districtsbestuur de bevoegdheid gegeven, door wederzijdsche overneming van kandidaten, met de vrijzinnigen een accoord te treffen. Aan **Schoterland**, waar de toestand veel op die van Leeuwarden gelijk, doch het gevaar van de verkiezing van een kerkelijke minder groot is, werd dezelfde bevoegdheid gegeven.

Voor Groningen en Drente achtte het P. B. geen besluit noodig.

Onze in herstemming zijnde candidaturen te **Zwolle**, **Arnhem**, **Zutfen** en **Voorst** moeten, als zijnde alle hopeloos en aldus slechts dienende om de verkiezing van kerkelijken te bevorderen, worden teruggenomen ten behoeve der vrijzinnigen.

In **Utrecht I** worden onze in herstemming staande candidaturen teruggenomen, onder voorwaarde van steun der vrijzinnigen voor onze kandidaten in **Utrecht II**.

In Noord-Holland heeft de eerste stemming eerst heden plaats.

In Zuid-Holland moet krachtige steun worden geboden aan den vrijzinnigen candidaat, in herstemming met een kerkelijke in Gouda.

De candidaturen van **Buurman** in **Den Haag** en van **De Zeeuw** in **Rotterdam III** worden teruggenomen, wanneer de vrijzinnigen in **Den Haag** de candidatuur Albarda overnemen en in **Rotterdam** vrijzinnige steun voor onze zes met kerkelijken in herstemming staande kandidaten wordt verkregen. In **Dordrecht** wordt één vrijzinnige candidaat door ons overgenomen, indien de vrijzinnigen hetzelfde doen met **Van Zadelhoff**.

Te **Middelburg** moet de in herstemming staande vrijzinnige met alle kracht worden gesteund.

Het Partijbestuur, vertrouwend dat alle in aanmerking komende besturen, voor zoover het hun betreft, deze door het P.B. eenstemmig aangenomen gedragslijn loyaal zullen volgen, roept de sociaal-democratische kiezers op trouw ter stembus te komen en hun stemmen volgens deze gedragslijn uit te brengen, ten einde te verhinderen dat de tegen het Algemeen Kiesrecht en het Staatspensioen opgeworpen kerkelijke dam nóg sterker wordt dan hij toch al zijn zal.”

Hoewel het hoofddoel der verkiezingen niet werd bereikt, n.l. de zekerheid te verkrijgen, dat bij een eventueele ontbinding der Eerste Kamer door de Provinciale Staten, de rechtse meerderheid zou kunnen worden omgezet in een linksche, leverde de strijd voor onze partij winst op: al onze aftredende Statenleden werden herkozen en bovendien werden 27 zetels door ons veroverd, zoodat het getal onzer tegenwoordigers vermeerderde met 8 in Zuid-holland, 5 in Noordholland, 2 in Drente, 7 in Friesland en 5 in Groningen. Het aantal Soc.-Dem. Statenleden steeg daardoor van 40 tot 67.

Het is niet doenlijk in een tweejarig overzicht van de verrichtingen door het Partijbestuur alle genomen besluiten te memoreeren of alle getroffen maatregelen te vermelden; op enkelen willen wij hier echter nog de aandacht vestigen.

Begin December werd door het Partijbestuur een protestmeeting gehouden tegen het verwerpen door de Eerste Kamer van een belastingwet, welke ten doel had, door een verhoogde heffing op de erfenissen de financiën van den Staat met zeven millioen te versterken.

De volgende motie werd op deze meeting aangenomen:

„De groote openbare vergadering te Amsterdam, bijeengeroepen door het Partijbestuur der S. D. A. P.,

met verontwaardiging kennis nemende van de roekeloze wijze waarop de rechtsche meerderheid der Eerste Kamer in deze moeilijke tijden, uit zucht om het familiebezit der rijken te sparen, de successiewet heeft verworpen en daardoor een ministerieele crisis heeft uitgelokt.

de wederindiening van het ontwerp zonder wijziging in zijn wezenlijken inhoud voor minister Van Gijn geboden achtende, zoowel om de Eerste Kamer geen voet te geven bij haar pogen, om zich feitelijk het recht van amendement toe te eigenen, alsook omdat het ontwerp in zijn strekking om de erfenissen, ook in de rechte lijn, zwaarder dan tot heden te belasten, niet mag worden verzwakt;

protesteert tegen het votum der Eerste Kamer en trekt daaruit de conclusie, dat de afschaffing van dat lichaam, in het program der S. D. A. P. geëischt, een der meest urgente punten moet zijn in den politieken strijd der arbeidersklasse.”

Eenige dagen daarna werd in dezelfde zaal een protestvergadering gehouden tegen de deportaties van Belgische burgers door het Deutsche militaire bewind.

Aan het einde van deze geestdriftige vergadering werd door den voorzitter deze motie gesteld:

„De groote openbare vergadering, op 11 December 1916 te Amsterdam bijeengeroepen door het Partijbestuur der S. D. A. P.,

acht de deportatie van Belgische arbeiders en burgers te zijn niet slechts in strijd met de eischen van menscheijkheid, die ook door het onverbiddelijkste oorlogsrecht niet kunnen worden te niet gedaan, doch ook in strijd met de mede door Duitschland onderteekende bepalingen van het Volkenrecht, zooals deze door de Tweede Haagsche Vredesconferentie zijn ontworpen.

Zij vraagt de publieke opinie in de neutrale landen om zich bij deze uitspraak aan te sluiten,

en doet tevens een beroep op alle vrijheidlievende elementen, in de eerste plaats op de sociaal-democratie in Duitschland zelf, om al het mogelijke te doen om aan die deportaties paal en perk te stellen.”

Met algemeene stemmen werd de motie bij handopsteken aangenomen.

Deze motie werd telegrafisch ter kennis gebracht van de Deutsche Soc.-Dem. Rijksdagfractie.

Ook dient nog de aandacht gevestigd te worden op het besluit door het P.B. genomen,

na gehouden stemming in de afdelingen om het gewone Congres van Paschen 1916 niet te doen doorgaan.

In de circulaire van het P.B., die in Febr. 1916 aan de besturen van Gewesten, Districts-federaties en Afdelingen der Partij werd toegezonden en waarin omschreven werd, wat in den eerstvolgenden tijd de taak der Partij zou zijn, werd tevens meegedeeld, dat in het Partijbestuur de vraag gerezen was, of het gewone jaarlijksche Congres dit jaar wel gehouden zou worden.

„De politieke omstandigheden lieten niet toe,” aldus schrijft het P.B. in deze circulaire, „met de behandeling van de groote binnenlandse aangelegenheden te wachten tot Paschen. Vóór dien zouden zeker de Grondwetsherziening en een deel der belastingvoorstellen in de afdelingen der Kamer in behandeling komen, terwijl de Ouderdomswet reeds geheel in staat van wijzen was. Hierom was het Buitengewoon Congres noodig en dit handelde de groote binnenlandse vraagstukken af. De vraagstukken der internationale politiek verkeerden niet in een stadium, dat ze stof opleveren voor vruchtbare debatten op een congres.”

De circulaire vervolgde verder:

„het Partijbestuur ziet op het oogenblik dan ook niet, welke de bijzondere agendapunten zijn, die de bijeenroeping van een congres zouden moeten motiveeren.”

„Hier staat tegenover, dat het P.B. volgens de statuten verplicht is het jaarlijksch congres bijeen te roepen, welk congres o.a. de verantwoording van het P.B. zelf, van de Kamerfractie en van de redacties te behandelen heeft en de leden van het P.B. en van de redacties te herkiesen of te vervangen. Ook deed zich in het P.B. de vraag voor of een min of meer belangrijk deel van de Partij behoefte gevoelt om over punten als b.v. de houding, die het P.B. ten opzichte van de Zimmerwalder conferentie heeft aangenomen, beslissingen van het congres te vragen.”

„Het Partijbestuur zelf acht het bijeenroepen van het congres onnoodig en onwenschelijk, met het oog op de volgende omstandigheden:

1e. er zijn z.i. geen bijzondere punten voor de agenda; 2e. het congres en vooral de voorbereiding er van in de afdelingen zal de grondwetsherzienings- en kiesrechtpropaganda onderbreken; 3e. een congres, dat zich vooral zou bezighouden met de uitteraard kleine interne aangelegenheden als gewoonlijk bij de „verantwoordingen” worden behandeld, zal in dezen grooten tijd een kleinen indruk maken; 4e. de groote kosten, die voor een gewoon congres voor partij- en afdelingskassen tezamen 5000 à 6000 gulden bedragen, kunnen worden bespaard, wat vooral thans, nu wij toch verplicht zijn allerhande maatregelen te nemen om financieel staande te kunnen blijven, aan de propaganda zeer ten goede zou komen.”

„Maar niet het P.B., doch de partij zelf moet de vraag beslissen. Zelfs zou het P.B. niet willen, dat in deze zaak een meerderheid een belangrijke minderheid overstemde. Indien de behoefte aan een congres door een eenigszins belangrijk deel van de partij gevoeld wordt, moet het gehouden worden.”

„Daarom stelt het P.B. bij dezen aan de afdelingen deze vraag, waarop het 't antwoord zou willen vernemen van een huishoudelijke vergadering in iedere afdeling:

„Heeft uw afdeling er bezwaar tegen dat het gewone partijcongres dit jaar achterwege blijft?”

„Bij het antwoord dient men de aantallen der ja- en der neen-stemmers afzonderlijk, op het daarvoor toe te zenden formulier op te geven.

Indien blijkt, dat de Partij op het houden van een congres geen prijs stelt, zal het P.B. in April a.s. een vergadering houden van den Partijraad, waar het inzake de Partij-aangelegenheden, die daartoe aanleiding geven, advies zal vragen. Aan het niet-houden van het congres zit natuurlijk vast, dat de Partijbestuursverkiezing dit jaar niet zal plaats hebben en de leden van het P.B. hun mandaat dus zullen achten te zijn verlengd tot het volgende gewone congres.”

„Hetzelfde geldt voor de redacties.

„Verder behoudt het Partijbestuur zich voor om, zoodra de internationale aangelegenheden daartoe aanleiding geven, dáarover een buitengewoon congres bijeen te roepen, terwijl het, indien de stemming zóó uitvalt, dat het congres wél moet worden gehouden, van plan is het niet met Paschen, doch met Pinksteren bijeen te roepen.”

Nadat de stemming in de afdelingen gehouden was, nam het Partijbestuur in zijn vergadering van den 1en April 1916 het besluit het Congres niet te laten doorgaan. Dit besluit werd als volgt gemotiveerd:

„Naar aanleiding van de stemming in de afdelingen over de vraag of dit jaar al dan niet het gewone Congres zou worden gehouden, besloot het P. B. geen Congres te houden althans niet met Paschen of met Pinksteren.

Slechts 30 pCt. der uitgebrachte stemmen had bezwaar tegen het niet-houden van het Congres.

Van een eenigszins belangrijke strooming in de Partij om het Congres te laten doorgaan blijkt geen sprake te zijn; allerminst in de groote stedelijke afdelingen. Bovendien waren er onder de voorstanders van het houden van een Congres nog verscheidenen, die, als er een Congres werd gehouden, toch niet wilden dat dit gebeuren zou in de verkiezingsdagen, doch na afloop daarvan, bijv. tegen het najaar.

Het P. B. verklaart dan ook na afloop der verkiezingen, dus tegen het najaar, opnieuw de vraag te zullen overwegen en nagaan, of de politieke situatie het houden van een Congres noodig maakt; ook indien de verhoudingen in de buitenlandse politiek het houden van een Congres nuttig en noodig doen zijn, zal het P. B. overgaan tot het bijeenroepen van een Congres.”

* * *

Begin 1916 verscheen het eerste nummer van „De Socialistische Gids”, de Partij heeft nu haar eigen maandschrift. Dat het in een behoefte voorziet, om een geijkten term te gebruiken, is overtuigend gebleken, doch dat het voldoet aan de eischen, die door de Partij aan een dergelijk maandschrift wordt gesteld, daarvoor zijn wij dank verschuldigd aan de redactie, die zich op zo'n uitstekende wijze van haar taak kwijt.

Onze Brochurehandel, die tot nog toe op zeer bescheiden wijze trachtte te voldoen aan de behoefte der Partij voor propandactuur, is geworden een Boekhandel en

Uitgeversmaatschappij, die den zeer toepasselijke naam „Ontwikkeling” draagt.

De moeilijkheden die „Het Volk” gedurende dezen oorlogstijd heeft door te maken, tengevolge van de stijging der prijzen niet alleen van het papier, doch van alle benodigdheden, had tengevolge dat de abonnementsprijs moest worden verhoogd, dat de omvang van het blad moest worden beperkt.

De teekenen wijzen er echter op, dat niet alleen door steun uit de kringen der Partij, doch ook uit steun van de zijde der vakbeweging, dat de moeilijkheden overwonnen zullen worden. Doch volledig zal deze eerst zijn, als niet alleen ieder lid der partij, doch ieder arbeider of arbeidster, die deel uitmaakt van de modern georganiseerde vakbeweging, het blad zal beschouwen als zijn krant. „Het Volk” het dagblad niet alleen vóór maar ook van den arbeider, die den klassenstrijd voert, dat moet de werkelijkheid worden.

Ook onze kleine Pers lijdt natuurlijk onder den druk der omstandigheden; de moeilijkheden zijn er in den laatsten tijd niet minder op geworden. Onophoudelijk is men vanwege het P. B. doende om door het toepassen van nieuwe maatregelen, geboden door de nieuwe verhoudingen, het bestaan der bladen te verzekeren.

* * *

Dat voortdurend gewerkt wordt aan de verbetering en versterking der inwendige organisatie zal iedereen begrijpen. Zoo werden op de vergadering van den Partijraad, die den 3en October 1915 werd gehouden, verschillende punten van organisatorischen aard besproken. Het resultaat van deze besprekingen werden per circulaire meegedeeld aan de besturen van de Gewestelijke en Stedelijke Federaties. Deze mededeelingen betroffen: Propaganda, Afdelingsadministratie, Contributieregeling en Inning, Administratie en Exploitatie van de Gewestelijke Bladen en samenwerking Afdelingen met Partij en Gewestelijk Bestuur.

* * *

Ten slotte volgen hieronder nog wat cijfers om te doen zien, welk schriftelijk propagandaaan organisatiemateriaal door het Partijsecretariaat in 1916 verspreid werd.

Voo den kiezerskweek werden verspreid 1053 handleidingen, 14.500 formulieren en een vlugschriftje in 78.500 exemplaren.

Van een vlugschriftje ten gunste van het Staatspensioen werden tijdens de verkiezingen verspreid 451.000 stuks, van het manifest voor den Vrouwendag 195.000, van het manifest van het P. B. voor de verkiezingen 245.000, van het manifest ter voorbereiding van de Kiesrechtbetoging 425.000.

B.

Samenstelling van het Partijbestuur.

Op het Congres van 1915 had de verkiezing van leden van het Partijbestuur plaats volgens de bepalingen in de nieuwe Statuten.

Op het Congres had n.l. een stemming plaats over de kandidaten door de afdelingen daarvoor opgegeven.

De uitslag van de stemming was, dat gekozen werden tot leden van het Dag. Bestuur: Wibaut, Van der Goes, Vliegen, Loopuit en Kleerekoper.

Voor de overige plaatsen in het P. B. werden gekozen: Troelstra, Suze Groeneweg, Bergmeijer, Schaper, Hermans en Hoejenbos.

Tot voorzitter werd Vliegen gekozen.

Tot plaatsvervangende leden van het Partijbestuur te Amsterdam werden gekozen: Van der Waerden en Oudegeest, tot plaatsvervangende leden buiten Amsterdam: Sannes en Albarda.

In de jaren 1915 en '16 kwamen geen vacatures voor in het Partijbestuur, zoodat geen der plaatsvervangende leden als zoodanig behoefde op te treden.

C.

Toestand der Partij.

Aantal afdelingen en leden.

Het aantal afdelingen der partij bedroeg op 31 December 1914 406; op 31 December 1915 395; op 31 December 1916 waren er 410. In den loop van 1915 verminderde derhalve het aantal afdelingen met 11, terwijl er in 1916 15 bijkwamen. Het aantal leden, dat op 31 Dec. 1914 25.642 bedroeg, was op 31 December 1915 gedaald tot 24.018, doch was 31 December 1916 wederom gestegen tot 24.839. Volgens den kwartaalstaat was de loop van het ledental der afdelingen in 1915 en 1916 als volgt:

31 Dec. 1914	25.642	31 Maart 1915	25.499
30 Juni 1915	25.041	30 Sept. 1915	24.554
31 Dec. 1915	24.018	31 Maart 1916	24.170
30 Juni 1916	24.445	30 Sept. 1916	24.802
31 Dec. 1916	24.839		

In den loop van 1915 werden 35 afdelingen opgeheven met 315 leden, opgericht werden 24 afdelingen met 366 leden.

In 1916 werden 19 afdelingen opgeheven met 186 leden, opgericht werden 34 afdelingen met 374 leden.

Het aantal vrouwelijke leden bedroeg, voor zoover daarvan opgave is gedaan, op 31 December 1916 4260 of ruim 21 pCt., verdeeld over 381 afdelingen. Op 31 December 1914 was dit 3898 of ruim 15 pCt., verdeeld over 249 afdelingen.

In de vier grootste plaatsen, n.l. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht bedraagt het aantal vrouwelijke leden respectievelijk 19.9, 17, 27.3 en 17.2 pCt. van het totaal aantal leden.

De indeeling der afdeelingen volgens haar ledental was de laatste vier jaren als volgt:

			31 Dec. 1913	31 Dec. 1914	31 Dec. 1915	31 Dec. 1916
A.	met hoogstens	25 leden	188	209	192	186
B.	"	26 tot en met 50 "	96	92	93	110
C.	"	51 " " " 100 "	39	47	52	56
D.	"	101 " " " 200 "	40	33	34	38
E.	"	201 " " " 300 "	9	9	10	6
F.	"	301 " " " 400 "	7	8	9	9
		401 " " " 500 "	4	3	1	1
		501 " " " 600 "	2	1	—	—
G.	"	601 " " " 700 "	—	—	1	1
		701 " " " 800 "	1	1	1	1
		801 " " " 900 "	1	1	—	—
H.	"	901 " " " 1000 "	—	—	—	—
I.	"	1001 " " " 1500 "	1	1	1	1
J.	"	meer dan 1500 "	1	1	1	1

De verdeling der afdeelingen over de gewesten was de laatste vier jaar als volgt:

	31 Dec. 1913	31 Dec. 1914	31 Dec. 1915	31 Dec. 1916
Groningen	51	48	46	51
Friesland	90	89	86	87
Drente	21	27	28	33
Overijsel	23	25	23	24
Gelderland	30	33	33	31
Middengewest	7	6	14	15
Amsterdam	9	9	9	9
Utrecht	1	1	4	4
's-Gravenhage	4	4	4	4
Rotterdam	7	7	6	6
Noord-Holland	70	72	66	66
Zuid-Holland	50	49	45	50
Zeeland	12	15	15	16
Noord-Brabant	5	7	7	7
Limburg	9	14	9	7

PARTIJ- GEWESTEN	Aantal Leden					Verloop vierde kwartaal 1916										Aantal leden 31—12 1916
						Toegetroden			Afgeschreven							
	31—12 1914	31—12 1915	31—3 1916	30—6 1916	30—9 1916	Nieuw ingeschreven	Overgeschreven uit andere afd.	Totaal toegetroden	Wegens verhuizing	Wegens, bedanken	Wegens contributieschuld	Wegens roeyment	Wegens overlijden en onbekende oorzaken	Totaal afgeschreven		
	Groningen	1711	1632	1722	1786	1882	121	4	125	13	62	1	—	6	82	
Friesland	3344	3212	3379	3327	3385	75	9	84	32	48	6	1	20	107	3362	
Drente	913	919	940	956	962	135	5	140	12	36	3	1	7	59	1043	
Overijsel	1631	1485	1490	1516	1472	39	13	52	15	35	3	—	3	56	1468	
Gelderland	1673	1585	1561	1570	1537	67	4	71	28	31	7	—	3	69	1539	
Middengewest	920	916	899	917	947	39	3	42	21	34	6	1	—	62	927	
Amsterdam	4956	4526	4422	4392	4386	95	66	161	60	94	34	13	6	207	4340	
Utrecht	507	479	462	478	486	29	10	39	8	16	—	—	—	24	501	
's-Gravenhage	1631	1430	1401	1362	1380	24	12	36	8	46	9	—	—	63	1353	
Rotterdam	1584	1356	1344	1485	1503	62	19	81	31	33	2	—	—	66	1518	
Noord-Holland	3413	3218	3249	3202	3239	112	15	127	42	81	16	—	3	142	3224	
Zuid-Holland	2383	2330	2356	2477	2651	119	9	128	39	78	24	3	9	153	2626	
Zeeland	401	401	417	415	402	15	2	17	5	18	—	—	—	23	396	
Noord-Brabant	266	238	238	236	225	14	2	16	1	5	—	—	—	6	235	
Limburg	309	291	290	326	345	64	2	66	12	9	6	1	1	29	382	
Totaal	25.642	24.018	24.170	24.445	24.802	1010	175	1185	327	626	117	20	58	1148	24.839	

D.

FINANCIËEL VERSLAG.

FINANCIËELE TOESTAND OP 1 JANUARI 1916.

Kassa	f	98.07½	N. V. Drukkerij „Vooruitgang”	f	1.872.63
Contributie verspreide leden	”	84.02	Diverse Crediteuren	”	67.43½
Diverse drukwerken	”	525.—	Kapitaalrekening 1/1—1915	”	4.908.51½
Interest	”	66.57	Huur en Onderhoud	”	100.—
Voorschotten	”	998.70½	Saldo overschot	”	863.63
Verkiezingsfonds	”	554.99½			
Kantoormeubilair	”	125.—			
Effecten	”	1.426.—			
Ontvang- en Betaalkas	”	2.499.63			
Afdeelingen	”	1.434.23½			
		<u>f 7.812.23</u>			<u>f 7.812.23</u>

JAARREKENING OVER 1915.

Diverse drukwerken	f	568.67½	Contributie der Afdeelingen	f	15.291.64½
Afschrijving kantoormeubilair	”	25.—	Contributie verspreide leden	”	204.59½
Huur en Onderhoud	”	601.79½	Diverse kosten en baten	”	40.27
Bureaunkosten	”	1.203.39½	Interest	”	201.57
Salarissen	”	5.692.20	Bijzondere bijdragen	”	3.737.51
Vergaderingen Partijbestuur	”	1.154.90			
Archief	”	68.70			
Contributies en Subsidies	”	620.—			
Jeugdorganisatie	”	260.29			
Steun voor Propaganda	”	2.132.47			
Internationaal Congres	”	592.17½			
Steun aan „Het Volk”	”	2.200.—			
Steun aan den „Brochurehandel”	”	814.—			
Organisatie	”	204.57½			
Congreskosten	”	1.904.58			
Vergadering Partijraad	”	425.65			
Afschrijving vorderingen afd.	”	143.55½			
Saldo overschot	”	863.63			
		<u>f 19.475.59</u>			<u>f 19.475.59</u>

In bovenstaande verantwoordingen zijn niet begrepen de Partij-instellingen: Dagblad „Het Volk” en de Brochurehandel.

P. MEEREBOER.
De Commissie van Contrôle: J. W. SLEEF.
B. KORENSTRA.

FINANCIEELE TOESTAND OP 1 JANUARARI 1917.

Kassa	f	178.48½	N. V. Drukkerij „Vooruitgang”	f	2.410.56½
Contributie verspreide leden	”	117.32½	Diverse Crediteuren	”	57.43½
Kiesrechtactie	”	15 —	N. V. „Ontwikkeling”	”	1.082.22
Interest	”	16.45½	Kapitaal per 1/1—1916	”	5.772.14½
Voorschotten	”	854.28½	Huur en Onderhoud	”	100.—
Verkiezingsfonds.	”	1.497.87	Bureaustkosten	”	4.61
Kantoormeubilair	”	100.—	Contributies en Subsidies	”	300.—
Effecten	”	826.—	Jeugdorganisatie	”	300.—
Ontvang- en Betaalkas	”	2.623.27	Diverse kosten en baten	”	25.41
Afdeelingen	”	2.393.28½	4 pCt. Obligatieleening	”	10.000 —
Diverse drukwerken	”	100.83			
Ongeplaatste obligaties	”	3.930.—			
Saldo tekort over 1916	”	7.399.58			
		f 20.052.38½			f 20.052.38½

JAARREKENING OVER 1916.

Kiesrechtactie	f	733.57	Contributie Afdeelingen	f	13.152.84½
Afschrijving kantoormeubilair	”	25.—	Contributie verspreide leden	”	216.05½
Fonds voor Steun	”	77.50	Interest	”	9.29½
Huur en Onderhoud	”	551.90	Bijzondere bijdragen	”	1.330.58
Bureaustkosten	”	1.240.28½	Diverse drukwerken	”	141.29½
Salarissen	”	6.014.63	Saldo tekort over 1916	”	7.399.58
Vergaderingen Partijbestuur	”	1.565.01			
Archief	”	96.84½			
Contributies en Subsidies	”	624.60			
Jeugdorganisatie	”	1.119.49			
Steun voor Propaganda	”	4.828.50½			
Intern. Congressen en Bijeenkomsten	”	168.19			
Organisatie	”	247.80			
Steun „Ontwikkeling”	”	1.100.—			
Congresskosten	”	925.74½			
Vergaderingen Partijraad	”	410.10			
Diverse kosten en baten	”	1.465.20½			
Exploitatie Partijgeschrift	”	1.055.27½			
		f 22.249.65			f 22.249.65

In bovenstaande verantwoordingen zijn niet begrepen de Partij-instellingen: Dagblad „Het Volk” en N. V. „Ontwikkeling”.

Amsterdam, 15 Maart 1917.
De Secretaris-Administrateur,
J. G. VAN KUIJKHOF.

P. MEEREBOER.
De Commissie van Contrôle: J. W. SLEEF.
B. KORENSTRA.

TOELICHTING.

Een vergelijking van balans, winst- en verliesrekening over 1916 met die van 1915 toont aan, dat het eerstgenoemde jaar uit een financieel oogpunt gezien heel wat ongunstiger is geweest dan het daaraan voorafgaande.

Was er over 1915 een saldo overschot van

f 863.63, over 1916 daarentegen een saldo tekort van f 7399.58.

Ten einde een vergelijking der cijfers over 1915 met die van 1916 te vergemakkelijken volgt hier een vergelijkenden staat:

VERGELIJKING JAARREKENING 1915 MET JAARREKENING 1916.

	LASTEN.				BATEN.			
	1915	1916	Meer	Minder	1915	1916	Meer	Minder
<i>a</i> Diverse drukwerken	f 568.67 ¹ / ₂	—	—	f 568.67 ¹ / ₂	—	f 141.29 ¹ / ₂	f 141.29 ¹ / ₂	—
<i>b</i> Afschrijving kantoormeubilair	" 25.—	f 25.—	—	—	—	—	—	—
<i>c</i> Huur en onderhoud	" 601.79 ¹ / ₂	" 551.90	—	" 49.89 ¹ / ₂	—	—	—	—
<i>d</i> Bureaustkosten	" 1.203.39 ¹ / ₂	" 1.240.28 ¹ / ₂	f 36.89	—	—	—	—	—
<i>e</i> Salarissen	" 5.692.20	" 6.014.63	" 322.43	—	—	—	—	—
<i>f</i> Vergaderingen Partijbestuur	" 1.154.90	" 1.565.01	" 410.11	—	—	—	—	—
<i>g</i> Archief	" 68.70	" 96.84 ¹ / ₂	" 28.14 ¹ / ₂	—	—	—	—	—
<i>h</i> Contributies en Subsidies	" 620.—	" 624.60	" 4.60	—	—	—	—	—
<i>i</i> Jeugdorganisatie	" 260.29	" 1.119.49	" 859.20	—	—	—	—	—
<i>j</i> Steun voor Propaganda	" 2.132.47	" 4.828.50 ¹ / ₂	" 2.696.03 ¹ / ₂	—	—	—	—	—
<i>k</i> Intern. Congressen en Bijeenkomsten	" 592.17 ¹ / ₂	" 168.19	—	" 423.98 ¹ / ₂	—	—	—	—
<i>l</i> Steun aan „Het Volk”	" 2.200.—	—	—	" 2.200.—	—	—	—	—
<i>m</i> Steun aan den Brochurehandel	" 814.—	" 1.100.—	" 286.—	—	—	—	—	—
<i>n</i> Organisatie	" 204.57 ¹ / ₂	" 247.80	" 43.22 ¹ / ₂	—	—	—	—	—
<i>o</i> Congreskosten	" 1.904.58	" 925.74 ¹ / ₂	—	" 978.83 ¹ / ₂	—	—	—	—
<i>p</i> Vergadering Partijraad	" 425.65	" 410.—	—	" 15.55	—	—	—	—
<i>q</i> Afschrijving vorderingen afdelingen	" 143.55 ¹ / ₂	—	—	" 143.55 ¹ / ₂	—	—	—	—
<i>r</i> Kiesrechtaktie	—	" 733.57	" 733.57	—	—	—	—	—
<i>s</i> Fonds voor steun	—	" 77.50	" 77.50	—	—	—	—	—
<i>t</i> Diverse kosten en baten	—	" 1.465.20 ¹ / ₂	" 1.465.20 ¹ / ₂	—	f 40.27	—	—	f 40.27
<i>u</i> Exploitatie Partijgeschriften	—	" 1.055.27 ¹ / ₂	" 1.055.27 ¹ / ₂	—	—	—	—	—
<i>v</i> Contributie van afdelingen	—	—	—	—	" 15.291.64 ¹ / ₂	" 13.152.84 ¹ / ₂	—	" 2.138.80
<i>w</i> Contributie van verspreide leden	—	—	—	—	" 204.59 ¹ / ₂	" 216.05 ¹ / ₂	" 11.46	—
<i>x</i> Interest	—	—	—	—	" 201.57	" 9.29 ¹ / ₂	—	" 192.27 ¹ / ₂
<i>y</i> Bijzondere bijdragen	—	—	—	—	" 3.737.51	" 1.330.58	—	" 2.406.93
	f 18.611.96	f 22.249.65	f 8.018.18 ¹ / ₂	f 4.380.49 ¹ / ₂	f 19.475.59	f 14.850.07	f 152.75 ¹ / ₂	f 4.778.27 ¹ / ₂
		Meer f 3.637.69		f 3.637.69	Minder f 4.625.52		f 4.625.52	

Tegenover de meerdere lasten ad f 3637.69 stonden de mindere baten ad f 4625.52; dit geeft dus een saldo-tekort over 1916 van f 8263.21, dat verminderd met het saldo-overschot over 1915, groot f 863.63, geeft het tekort over 1916 ad f 7399.58.

Omtrent enkele posten volgt hier nog een korte opmerking:

f. In 1915 bestond deze post uit vergaderingen P.B. f 821.65 en f 333.25 reis- en verblijf-kosten van den secretaris; in 1916 waren deze bedragen respectievelijk f 861.31 en f 700.67.

i. De stijging van dezen post is een gevolg van de meerdere werkzaamheden van het Centraal Comité voor de Jeugdorganisatie, in het bijzonder van het Secretariaat, en de meerdere kosten verbonden aan de uitgave van „Het Jonge Volk”.

j. Deze post is meer dan tweemaal verdubbeld en bevat alle bijdragen, die hetzij in vaste, hetzij in tijdelijke subsidies worden uitgekeerd aan gewesten, districten of propagandisten.

t. Op dezen post worden geboekt alle uitgaven en inkomsten van gehouden meetings, rechtstreeks uitgaande van het P.B. en acties, uitgaande van het P.B., hetzij alleen, hetzij in combinatie met andere organisaties.

Onder deze post vallen dus o.a. de uitgaven ten behoeve van de actie tegen de duurte.

u. Dit is een nieuwe post; zij bevat de uitgaven gedaan of te doen ten behoeve van partij-uitgaven, zooals het tekort op de exploi-

tatie van de „Soc. Gids” en van een paar brochures.

v. De mindere contributie wordt verklaard uit de omstandigheid, dat in 1915 alleen in het laatste kwartaal ontheffing werd verleend van afdracht aan de partijkas voor gemobiliseerden en werklozen en in 1916 deze ontheffing gedurende de vier kwartalen werd verleend.

ij. Ook het bedrag aan bijzondere of vrijwillige bijdragen vertoonde in 1916 een aanzienlijke daling.

* * *

Verder wijs ik er op, dat de bedragen in de Jaarrekening zijn de grootboeksaldos.

Zoo hebben de uitgaven voor de kiesrechtactie bedragen f 6243.57½, waartegenover de inkomsten voor dit doel, zooals opbrengst verkoop manifesten, bijdragen organisaties aan de K.B. enz., bedroegen f 5495.00½.

De uitgaven voor de verkiezingen van 1916 bedroegen f 7043.98½; de inkomsten f 5546.11½, waaronder aan storting van een uur loon een bedrag van f 4069.55½.

Het verschil ad f 1497.87 komt voor op den balans als vordering van de partijkas op het Verkiezingsfonds.

De totaalsom, die in 1916 over de kas liep, bedroeg f 37368.10½ tegen f 26600.75 in 1915.

De Secretaris-Administrateur,
J. G. VAN KUIJKHOF.

Amsterdam, 15 Maart 1917.

Verslag der werkzaamheden van het Centraal Komitee voor Jeugdorganisatie.

(Maart 1915—Maart 1917.)

Van de 20 jeugdorganisaties, vermeld in het vorig verslag, werden opgeheven die te Gouda, Watergraafsmeer en Winkel. Nieuw opgericht werden J.O.'s te Koog a/d Zaan, Tiel, Utrecht, Alkmaar, Wormerveer, Steenwijk, Nijmegen en Akkrum. Intussen moesten die te Utrecht en Wormerveer weer worden opgeheven. Het aantal tans bestaande J.O.'s bedraagt 23 met een totaal ledental van 1074 op 1 Maart 1917.

Het zijn die te Akkrum (30); Alkmaar (36); Almelo (29); Amsterdam (263); Arnhem (40); Assen (39); Delft (14¹); Dordrecht (18¹); Enschede (39); Glanerbrug (12); Groningen (34); Den Haag (58); Haarlem (60); Koog a/d Zaan (25); Leiden (13); Maastricht (25); Nijmegen (14); Rotterdam (109); Steenwijk (31); Tiel (33); Zaandam (54¹); Zutfen (55); Zwolle (43).

Op verschillende plaatsen als Hilversum, Wageningen, Meppel, Leeuwarden, Sneek, Winschoten, Oostzaan trachtte het Centraal Komitee een J.O. opgericht te krijgen, tot dusverre vergeefs.

¹) Cijfers van 1 Julie 1916.

Het Centraal Komitee formuleerde voor het kongres van 1915 een voorstel, waarin op het belang der jeugdontwikkeling werd gewezen en de partijorganisaties werden aangespoord, meer dan tot dusverre hun aandacht aan de J.O. te wijden. Het vroeg het P.B. dit voorstel over te nemen en op de beschrijvingsbrief te plaatsen, aan welk verzoek het P.B. voldeed. Het werd door het kongres zonder hoofdelijke stemming aangenomen. De bovengenoemde cijfers geven het antwoord op de vraag, in hoeverre het besluit is nageleefd.

In de zomer van 1915 daalde het ledental. Om de toestand nauwkeurig te leren kennen, stelde het Centraal Komitee een onderzoek in. Dit onderzoek bracht aan het licht, dat het ledental in de tijd tussen 15 Maart en 15 Oktober 1915 was gedaald van 1397 in 20 jeugdverenigingen op 972 in 19 jeugdorganisaties.

Een groot tekort aan leidende krachten werd geconstateerd. Verder werd geklaagd over de geringe geldmiddelen, die door de organisaties voor het jeugdwerk werden beschikbaar gesteld en over de geringe belangstelling, op sommige plaatsen zelfs over de tegenzin en de tegen-

werking van partijgenoten en in de vakbeweging georganiseerde arbeiders.

De Amsterdamse Jeugdorganisatie diende een rapport in, waarin een geheel gecentraliseerde landelijke zelfstandige jeugdbond werd pleit met ten dele strijkkarakter en leeftijds-grens tot het 23e jaar. Dit rapport werd door het Centraal Komitee behandeld; de konklusies werden met meerderheid van stemmen verworpen. Als gevolg daarvan bedankte pge. W. Wegerif, die reeds enige maanden te voren het sekretariaat had neergelegd, als lid van het Komitee. Ook de jeugdleden L. Polak en H. Harms traden uit.

Het Centraal Komitee besloot daarop de proef met de benoeming van leden der jeugdorganisatie zelve in de centrale leiding niet te herhalen; ter voorziening in de vakaturen benoemde het P.B. op voordracht van het Centraal Komitee Mevr. Wibaut, A. H. Gerhard en H. Worms. Met J. G. van Kuykhof (voorzitter), P. Voogd (sedert 20 September 1915 sekretaris), Th. J. Thijssen en W. van Dijk was het Centraal Komitee weder voltallig.

Door het verstrekken van subsidies aan noodlijdende J.O.'s, het gedeeltelijk bekostigen van lichtbeeldenvoordrachten, het opstellen van een sprekerslijst, heeft het Centraal Komitee getracht het jeugdwerk te bevorderen. De sekretaris stelde zich in verschillende plaatsen persoonlijk op de hoogte van de toestand der J.O.'s en vervulde ruim 30 spreekbeurten ter bevordering van het jeugdwerk. Sedert Februari 1916 verschijnt het „Korrespondentieblad van het Centraal Komitee”, een tweemaandeliks orgaan ter voorlichting van leiders, commissieleden en bestuurders der jeugdafdelingen. Het wordt gratis aan allen toegezonden, die bij de leiding betrokken zijn; bovendien aan de socialistiese en de vakpers, de federaties en belangrijkste partijafdelingen, de vak- en bestuurdersbonden en verder aan alle belangstellenden, die daartoe hun wens te kennen geven.

Verder tracht het Centraal Komitee bekendheid te geven aan het streven der jeugdorganisaties door het zenden van kleine artiekeltjes aan de arbeidersbladen.

Voor de uitbreiding van de lezerskring van het maandblad „Het Jonge Volk” is het Komitee onafgebroken bezig geweest. Getracht is o.a. door middel van de agenten van „Het Volk” en door bemiddeling der gewestelijke besturen het aantal lezers op te voeren. Het Centraal Komitee heeft aan de vakbonden een circulaire gericht met het verzoek een kollektief abonnement te nemen voor de adspirant-leden. De uitkomsten van deze pogingen beantwoordden niet aan de verwachting. Het jaar 1915 was niettemin voor het blad vrij gunstig. Het tekort over dat jaar bedroeg slechts f 101.985. Sinds zijn de invloeden der duurte en der hoge papierenprijzen in de toenemende uitgaven en daaraan niet geëvenredigde vermeerdering der inkomsten voelbaar.

In de plaats van P. Joosten, die als administrateur bedankte, trad sedert 1 Julie 1916 Philip Cohen op. De oplaat van het blad was gemiddeld 4800 eksemplaren. Mevr. Wegerif trad uit de redaktie, omdat ze het blad geredigeerd wenste te zien op een wijze, waarmee de twee andere redaktieleden zich niet konden verenigen. Th. J. Thijssen bedankte wegens tijds-

gebrek. Het Centraal Komitee besloot geen redaktieleden in hun plaats te benoemen.

Een voorstel van het Centraal Komitee tot aansluiting bij het Internationaal Jeugdsekretariaat werd door het P.B. aangehouden.

Eind Februari scheidde zich een honderdtal jongelieden af van de Amsterdamse Jeugdorganisatie. Van deze leden, die ontevreden waren met de loop der zaken, keerden echter op 1 Mei weer ruim 70 terug. De Centrale Commissie voor Arbeidersontwikkeling te Amsterdam verzocht naar aanleiding van het gebeurde het P.B. om ontheffing voor Amsterdam van de verplichting van het partijbesluit, dat een bepaalde vorm van zelfbestuur der J.O. door jongelieden voorschrijft. Op advies van het Centraal Komitee weigerde het P.B. het partijbesluit plaatselijk en tussentijds buiten werking te stellen. De Amsterdamse Bestuurdersbond, die evenmin als de Federatie de Amsterdamse Jeugdorganisatie sedert het uitbreken van de oorlog financieel had gesteund, onttrok zich daarna geheel aan de verantwoordelijkheid voor het jeugdwerk. Door bemiddeling van het Centraal Komitee werd echter deze toestand in zoverre gewijzigd, dat de A. B. B. de uitvoering van zijn besluit opschortte, tengevolge waarvan nu weer enige financiën aan de A. J. O. worden verstrekt. De toestand der Amsterdamse Jeugdorganisatie is in de laatste tijd zichtbaar verbeterd.

Daar de uitbreiding van het aantal adspirant-leden der vakbonden nodig maakt, dat de vakbeweging zich met de jeugdontwikkeling zal gaan bezighouden en het ongewenst scheen dat door haar eventueel een eigen instituut voor dit doel in 't leven zou worden geroepen, werden op verzoek van het Komitee door de besturen van S. D. A. P. en N. V. V. op 23 Sept. 1916 onderhandelingen geopend over een basis van samenwerking.

Een door het Komitee uitgeschreven bijeenkomst van afgevaardigden der Kommissies van Toezicht op 30 September 1916 hechtte haar sanktie hieraan, terwijl de jeugdkonferentie van 1 Oktober 1916, waaraan ook vertegenwoordigers der besturen deelnamen, zich voor samenwerking van partij, vakbeweging en koöperatie uitsprak.

Een rapport, dat doel, middelen en werkwijze ener gereorganiseerde jeugdbeweging aangeeft, werd door het Centraal Komitee vastgesteld en bij de besturen van S. D. A. P., N. V. V. en Bond voor Arbeiderskoöperaties ingediend. Het Centraal Komitee hoopt, dat het gelukken zal in dezen tot overeenstemming te geraken.

Vermelden we ten slotte nog, dat medewerking wordt verleend aan de Regeringskommissie, die een onderzoek instelt naar de ontwikkeling der jeugdige personen van 13—18 jaar. Namens het Komitee werd door de sekretaris in een vergadering dier Kommissie op 14 December 1916 een uiteenzetting gegeven van de opzet en werkwijze onzer jeugdorganisaties. De vragenlijsten der Regeringskommissie worden door de Kommissies van Toezicht ingevuld en opgezonden naar het Centraal Komitee, dat ze vergezeld van een eigen rapport weer aan de Regeringskommissie doet toekomen.

Voor het Centraal Komitee:

P. VOOGD, Sekretaris.

Achtste Jaarverslag van den Bond van Soc.-Dem. Vrouwenclubs over 1916.

De Bond telt thans 39 clubs met 1900 leden en 6 propaganda-commissies. 5 clubs kwamen er dit jaar bij, terwijl 3 clubs terug gingen tot propaganda-commissies.

Op de jaarvergadering werd in de plaats van M. Roetman, die om gezondheidsredenen bedankte, G. Krom de Vries in 't H.B. gekozen, zoodat dit nu als volgt is samengesteld:

M. Wibaut—B. v. B., voorz.; H. Ankersmit, secr.; L. v. Kuykhof—Koedijk, penn.es; P. J. B. v. Berlekom—Tilanus, J. v. Kersen—v. Muylwijk, G. Krom de Vries, E. Sannes—Sannes. Er hadden 5 H.B.-vergaderingen plaats.

Dit jaar stond voor den Bond in het teeken van den strijd voor het A. V. K. in de grondwet. De actie, het vorige jaar begonnen, werd voortgezet. (Daar het jaarverslag in 't vervolg zal loopen van Januari tot Januari, herhalen we uit het vorige jaarverslag in 't kort nog het volgende): „De Bond deed wat in zijn vermogen was om in de Partij zelf het A. V. K. naar voren te brengen en de wil, er voor te strijden, te versterken. Hij vroeg deelname aan de bespreking van P.B. en Kamerfractie, en op zijn verzoek hield de voorzitter van den Bond op het congres de inleiding over het A. V. K. De clubs kwamen in buitengewone vergadering bijeen om de actie te bepalen. De Vrouwendag, voorbereid door de straatpropaganda, werd in 24 plaatsen gehouden. Naast brochures en de krant, werd een vlugschrift in 70.000 exemplaren verspreid en een manifest van Partij en Bond in 200.000 exemplaren.

Het eerst na de jaarvergadering kwam het verzoek van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, deel te nemen aan een door haar te beleggen demonstratie voor gelijk kiesrecht voor man en vrouw, wat thans beteekent: Algemeen Vrouwenkiesrecht in de Grondwet.

Het Bondsbestuur besloot tot het zenden van een sympathiebetuiging, zoodoende te kennen gevend, dat ook feministische motieven mede ten grondslag liggen aan onzen strijd voor het A. V. K. Het P.B. hield een bespreking met het D.B. over deze kwestie. De uitslag was, dat er besloten werd de socialistische vrouwen als zelfstandige groep aan de betooging te doen deelnemen onder eigen leuzen.

Dank de principieele socialistische propaganda, waarin we de oproep tot deelname hielden en het krachtig werken der Amsterdamsche vrouwenclub, die er een eer in stelde een flinke stoet te hebben, kwamen 5000 vrouwen achter ons vaandel loopen.

Voorzitter en secretares van den Bond voerden op de meeting het woord.

De andere clubs, ofschoon het P.B. de reiskosten vergoedde, waren niet allen vertegenwoordigd.

De demonstratie van 18 Juni werd reeds aangegrepen om de vrouwen op te wekken tot deelname aan de September-demonstratie der Partij voor Algemeen Mannen- en Vrouwenkiesrecht. Vlugschriftjes er voor werden al dien dag verspreid, en van toen af was al onze propaganda op die meeting gericht.

De straatpropaganda werd door vele clubs

flink aangevat. De „Proletarische Vrouw”, de brochures over A. V. K., een vlugschrift „Aan de moeders der arbeiderskinderen” werden hierbij verkocht. Van de laatste zijn 40.000 ex. onder de vrouwen gebracht. Later werd een manifest in 70.000 ex. door de clubs verspreid. In „Het Volk” werden door ons enkele artikelen geschreven. Reiskasjes werden gevormd en de kinderverzorging voor den dag der demonstratie door vele clubs geregeld. Het H.B. werd een som in de reiskas aangeboden, die het mogelijk zou maken een groot aantal vrouwen de reiskosten te vergoeden. De Bond meende echter, dat we zoodoende een schijnmacht zouden naar voren brengen. Wel bood het secretariaat zijne bemiddeling aan om de militante leden, die om financiële redenen thuis moesten blijven, in staat te stellen toch te komen. Haar getal was weliswaar onbeduidend voor de demonstratie, maar zijzelf werden hierdoor versterkt en kregen nieuwen moed voor hun moeilijke werk. Vele goede brieven die den Bond ontving spraken dit uit.

Wij verzochten het P.B., gezien de slechte tijden, het entree voor de vrouwen op 5 ct. te brengen. Het P.B. kon niet op ons verzoek ingaan, waarop de Bond een aantal kaarten van het P.B. kocht en die zelf voor 5 ct. zoo noodig beschikbaar stelde. Het H.B. had, conform de jaarvergadering van den Bond, het P.B. verzocht de vrouwen te zamen te laten loopen. Het P.B. meende niet aan ons verzoek te moeten voldoen. De 10.000 vrouwen, verspreid in den stoet, maakten nu echter niet dien indruk die ze vereend loopend zouden hebben gemaakt. De secretares sprak op deze meeting. Onder de vrouwen was groot enthousiasme. Zij hadden hard gewerkt voor het A. V. K. en zagen hier nu de vruchten.

Kort er op kwam het ontwerp-Grondwetsherziening in de Kamer. De Haagsche Vrouwenclub hield op verzoek van den Bond een groote openbare vergadering den avond te voren. Ook vele andere clubs hielden een vergadering en zonden een sympathiebetuiging naar Den Haag. Een motie werd aangenomen die den volgenden morgen door een 500-tal vrouwen uit Den Haag, R'dam, A'dam en een paar andere clubs naar het Binnenhof werd gebracht. Aan den Minister werd door den bond een open brief gezonden.

Zoo werkten de vrouwen voor het A. V. K., en hebben zij 't niet gekregen, zij hebben strijdende, het socialisme onder de vrouwen gebracht en zullen hiermede doorgaan en de arbeidersvrouwen tot de onweerstaanbare macht vormen, die het kiesrecht zal veroveren.

Nu zal de Partij de strijd aanbinden voor het A. V. K. bij gewone wetgeving, maar de vrouwen zullen de krachtige motor moeten zijn.

Bij de nieuwe grondwet zullen de vrouwen het passief kiesrecht krijgen wat de clubs nieuwe verplichtingen oplegt.

Naast de actie voor het A. V. K. hebben vele clubs een flinke actie gevoerd tegen de duurte. Verschillende clubs hebben nog handteekeningen verzameld en deze naar den gemeenteraad gebracht. Anderen hebben een actie gevoerd

tegen het duurder worden der melkprijzen en de slechte uitvoering der distributiewet. Verschillende clubs hielden demonstraties en brachten adressen naar den Raad, en hielden daarna groote openbare vergaderingen.

De clubs begrepen, dat deze zaak, die de vrouwen zoo nauw raakte, aangepakt moest worden om de vrouwen tot den strijd te brengen, en dat hier tevens een uitstekende scholing voor de vrouwen lag. Telkens drongen Bond en clubs er dan ook in de Partij op aan, de clubs in de acties der Partij te betrekken, spreeksters uit te noodigen en de vrouwen op te nemen in de levensmiddelencommissies. Tot onze spijt werd een brochure over de duurte door den Bond geschreven, niet door de Comm. v. Sehr. Prop. uitgegeven.

De 28 clubs die de vragenlijst beantwoordden, hielden samen 213 huishoudelijke vergaderingen, 52 cursusvergaderingen en 49 openbare vergaderingen. De huishoudelijke vergaderingen waren tevens besprekingen over den strijd voor het Vrouwenkiesrecht en de behandeling in de Kamer. Zij hadden zoo tevens een opvoedend karakter. Op de cursusvergaderingen werden naast A. V. K. o.a. behandeld: de toenemende vrouwenarbeid, de arbeid der gehuwde vrouw, de opvoeding der kinderen in anti-militairistische geest, moederschapszorg, de duurte en de distributie, art. 192, het partijprogramma, het Zimmerwalder Manifest, de vrouw en de oorlog, imperialisme.

Het vergaderbezoek was over 't algemeen tamelijk, soms zéér goed, soms zéér slap.

Verder werkten de clubs door huisbezoek, colportage, verspreiding en straatpropaganda. Het laatste toont zich ook als een uitstekende propaganda. Enkele clubs hebben leesclubjes. De kinderclubjes zijn verlopen. Wel hielden verschillende clubs een Sinterklaas- of zomerfeestje, dat steeds uitstekend slaagde. De clubs namen deel aan verschillende meetings.

De Bond zond regelmatig materiaal uit „Het Volk” en een rondschrijven voor de te voeren acties.

Voor „De Prol. Vrouw”, zie het verslag van de administratrice.

De Jaarverg. nam de ontslagaanvraag van L. Danz, de administratrice aan en keurde de benoeming van M. Beeking als administratrice goed. Aan L. Danz werd dank gebracht voor het vele werk en de toewijding die zij aan het blad gegeven heeft. Wij hebben nu geregeld overzicht van den stand van het blad en de C. v. B. staat ons terzijde bij het overleggen van maatregelen in het belang van het blad.

De perscomm. die 9 medewerksters heeft, zond dit jaar aan 14 partij- en 23 vakbladen 24 zendingen van 2 à 3 verschillende artikeltjes;

303 artikels werden zoo geplaatst, dit is gemiddeld alle 14 dagen ruim 14 artikels, waarvan ruim 8 in partij en ruim 6 in vakbladen.

Door Mw. v. Dienenhoven—v. Stokkum, een geestverwante artiste, werd den Bond een vaandel of meer een embleem aangeboden.

Adhaesie werd betuigd met een adres van den Alg. Ned. Ambtenaarsbond, inzake arbeidsvoorwaarden der telefonisten en opheffing van gedwongen ontslagname bij huwelijk.

Zoo trachtten Bond en Clubs de opgaven te vervullen die haar gesteld zijn.

I. De socialistische eischen, speciaal de vrouwen betreffend, op den voorgrond te brengen, ook in de partij.

II. De buitenstaande vrouwen in de socialistische propaganda te betrekken.

III. De clubleden tot zelfstandige militante partijleden op te voeren.

Er is een meening, dat de propaganda op bredere basis gebracht moet worden en dat er een nauwere samenwerking moet zijn tusschen Bond en Partij, dat de afdelingen meer dan tot nu toe voor „De Prol. Vrouw” moeten opkomen, enz. Het zal daarom noodzakelijk zijn dat bij de definitieve regeling der reorganisatie der Partij, de Bond gehoord wordt. Zeker zal de jaarvergadering zich hierover uitspreken. De ervaring heeft geleerd dat groter samenwerking noodig is, maar tevens, dat den vrouwen ruimte voor initiatief moet worden gelaten en haar een zekere zelfstandigheid gewaarborgd moet zijn. De subsidie van de Partij aan den Bond werd op f 200 gebracht. Van onzen kant werd steeds getracht samenwerking met de vakorganisatie te verkrijgen.

Met de buitenlandse vrouwen bleven we contact houden, en het weinige wat we doen konden om het contact der soc. vrouwen der oorlogvoerende landen onderling te bevorderen, deden wij. Toen er vredesvoorstellen kwamen, zond de Bond een internationaal schrijven aan alle soc. vrouwenorganisaties in alle landen. Ook aan Wilson werd een telegram gezonden.

We beginnen nu opnieuw den strijd voor het A. V. K. Het lijkt haast ondoenlijk dien strijd te voeren, thans bij dezen wereldmoord. Als we ons dan toch er voor oprichten, dan is het, omdat voor ons de klasse en de sexestrijd voor 't vrouwenkiesrecht een strijd is voor socialistische scholing en bewustmaking der arbeidersvrouwen in Holland, opdat ze eens met hare kameraden van de andere landen, internationaal, een kracht mogen vormen ten goede, in den strijd voor een menschwaardiger samenleving.

H. A.

JAARVERSLAG over 1916 van de Penningmeesteres van den Bond van Sociaal-Democratische Vrouwen Propagandaclubs.

INKOMSTEN :		UITGAVEN :	
Contributie Clubs	f 153.69	Voorschot 1915	f 53.03
Subsidie Partij f 100.— en steun		Kosten huish. verg. Bond	„ 123.45
Vrouwendag f 100.—	„ 200.—	„ jaarvergadering	„ 39.30
Vrijwillige bijdragen	„ 544.89	„ hoofdbestuursverg.	„ 89.20
Bondsreglementen en zegels	„ 6.—	„ commissieverg.	„ 15.90
Manifesten	„ 75.87 ⁵	„ vergaderingen	„ 12.05
Roode linten	„ 12.94	„ perscommissie en Cyclostile	„ 50.10
Overschot reiskasje M. R.	„ 95.79	Manifesten	„ 354.32 ⁵
		Masereeuw	„ 164.87 ⁵
		Vertegenwoordiging	„ 19.50
		Bijdrage Kiesrechtbetooging	„ 15.—
		Bureaunkosten	„ 30.04
		Kassaldo	„ 117.41 ⁵
Totaal	f 1089.18 ⁵	Totaal	f 1089.18 ⁵

NOG TE ONTVANGEN :		Nog ontvangen contributie na 31 Dec. 1916 van :	
Manifesten	f 49.50	Den Haag	f 25.36
Contributie	„ 56.—	Deventer	„ 3.36
		Den Helder	„ 2.64
		Assen	„ 4.20
		Apeldoorn	„ 4.80
		Amersfoort	„ 1.86
Totaal	f 105.50	Totaal	f 42.22
		Nog ontvangen voor manifesten	f 16.50

L. J. VAN KUIJKHOF—KOEDIJK,
Penningmeesteres.

Verslag van de werkzaamheden der Sociaal-Democratische Kamerfractie over het jaar 1916.

Het laatste verslag, door de Kamerfractie aan de partij uitgebracht, liep over een tijdperk, dat met Maart 1915 eindigde. Ditmaal is dus verslag te doen van de werkzaamheden in een tijdperk, dat twee jaren telt. Werd dit verslag gegeven met gelijke uitvoerigheid, als in vorige verslagen werd betracht, dan zou het een zoo omvangrijk geschrift worden dat de opneming ervan in het partij-orgaan en het uitgeven ervan in brochurevorm, bij de huidige noodzakelijkheid tot bezuiniging op brandstoffen en papier, onoverkomelijke bezwaren zouden opleveren. Om deze reden moet de fractie zich ditmaal tot het geven van een zeer beknopt overzicht harer handelingen bepalen.

Zij wil niet verhehlen dat haar dit zeer teleurstelt. De afgelopen jaren zijn jaren van buitengewoon zwaren en gewichtigen parlementairen arbeid geweest en de fractie heeft in dien arbeid een groot en belangrijk aandeel genomen. Het ware haar juist thans, nu omtrent den arbeid in het parlement door onkundigen zoowel als door kwaadwilligen zoovele verkeerde voorstellingen worden verspreid, bijzonder aangenaam geweest van hare verrichtingen een zoo volledig mogelijk verslag openbaar te maken. Het besluit hiertoe had zij bereids, vóór de bijzondere bezuinigingsmaatregelen geboden werden, genomen. Nu dat besluit op dit oogenblik niet tot uitvoering kan worden gebracht, stelt de fractie zich voor later, zoodra het mogelijk is, een volledig overzicht van haar werkzaamheden in den krisistijd te boek te stellen en in het licht te geven.

De partij moge dan nu met een korte vermelding der voornaamste feiten genoegen nemen.

Samenstelling der fractie.

Sedert het vorige verslag kwam in de samenstelling der fractie eenige verandering. Wegens zijn benoeming tot wethouder van Amsterdam nam **Vlieg** en op 30 September 1915 ontslag als lid der Kamer. Zijn opvolger voor Amsterdam **J. v. d. Tempel** nam op 10 November 1915 zitting.

Gedurende zijne ziekte legde **Troelstra** het voorzitterschap der fractie neer. **Schaper** werd door de fractie tot waarnemend voorzitter benoemd. **Spiekman** fungeerde dien tijd als tweede voorzitter. In September 1916 werd het voorzitterschap wederom door **Troelstra** aangevaard.

Nadat **Troelstra**, in verband met zijne ziekte, voor het vice-presidentschap der Kamer niet meer in aanmerking wenschte te komen, werd **Schaper** als zoodanig benoemd en in September 1916 herbenoemd.

De Grondwetsherziening.

De voorstellen tot het herzien van het IIde, IIIde en IVde hoofdstuk en de additioneel artikelen der Grondwet werden door de regeer-

ring ingediend op 29 October 1915; dat tot het herzien van artikel 192 der grondwet volgde op 15 April 1916. Aan de voorbereiding van het tweede voorstel hadden **Troelstra** en **K. ter Laan** als leden der „bevredigingscommissie” medegewerkt.

De openbare behandeling der beide grondwetsvoorstellen ving op 17 October aan. Op 18 en 19 October hield **Troelstra** een groote rede, waarin hij de beteekenis der voorgestelde herziening uiteenzette; de waarde ervan vaststelde en de gebreken ervan aanwees. De invoering van het algemeen mannenkiesrecht beschouwde hij als de vrucht van den jarenlang gevoerden kiesrechtstrijd der arbeiders, waarvoor eindelijk de tegenstanders moesten bukken. De gelijkstelling van het bijzonder met het openbaar onderwijs teekende hij als de vrucht van de ten dezen volkomen gerechtvaardigde beweging der christelijke partijen. De voorstellen bij elkaar genomen waren dus voor hem de teekenen van de nederlaag, die het liberalisme moest lijden in den strijd tegen de krachten, door het liberale beleid wakker geroepen. De woordvoerder onzer fractie toonde voorts aan, dat de verwijdering van de grondwettelijke belemmeringen tegen het vrouwenkiesrecht, resultaat van de beweging der vrouwen zoowel als van die der sociaaldemocraten, van groote waarde moest worden geacht, hoe weinig dan ook de vrouwen en de sociaaldemocraten bevredigd konden zijn zoolang niet het algemeen vrouwenkiesrecht ingevoerd is. Hij noemde de invoering van het algemeen vrouwenkiesrecht urgent. Voorts betoogde hij, dat deze grondwetsherziening, die o.a. de positie der Eerste Kamer vrijwel onaangetast laat en in het ingewikkelde proces der grondwetsherziening geen verbetering brengt, de volledige democratie nog lang niet verwezenlijkt.

Gerhard zette op 20 October in een uitvoerige rede zijn inzichten in het school-vraagstuk uiteen. Hij sprak als zijn overtuiging uit, dat de financieele gelijkstelling van het bijzonder met het openbaar onderwijs de openbare school niet tot nadeel zal strekken.

Op 24 October wijdde **Van Leeuwen** een rede aan het vrouwenkiesrecht, waarbij hij de vastlegging van het algemeen vrouwenkiesrecht in de grondwet met groote warmte verdedigde.

K. ter Laan behandelde op 25 October de voorgestelde wijziging van art. 192. Hij betoogde, dat die wijziging het vooruitzicht opent van spoedige en krachtige verheffing van het peil van het geheele volksonderwijs en hij vond daarbij gelegenheid aan te toonen in hoevele opzichten de belangen van het volksonderwijs ook door de vrijzinnigen zijn verwaarloosd en geschaad.

Aangezien minister **Cort v. d. Linden** de door **Troelstra** en **Van Leeuwen** namens de fractie ingediende amendementen, strek-

kende om het algemeen vrouwenkiesrecht in de grondwet neer te leggen, onaannemelijk had verklaard, zoodat aanneming dezer amendementen tot intrekking der grondwetsvoorstellen zou leiden, trok Troelstra in zijn repliek op 7 November '16 die amendementen in. In de plaats daarvan diende hij tegelijkertijd een motie in, luidende:

„De Kamer,
van oordeel, dat invoering van algemeen vrouwenkiesrecht voor de politieke vertegenwoordigende lichamen een dringende eisch des tijds is,
gaat over tot de orde van den dag”,

welke motie op een nader te bepalen dag zal worden behandeld. Voorts gaf onze spreker de regeering in overweging een staatscommissie in te stellen, die omtrent het vrouwenkiesrecht van advies kan dienen, en in die commissie naast mannen ook vrouwen te benoemen.

Bij de behandeling der artikelen, waarmede op 9 November werd begonnen, werden door onze fractie verscheidene amendementen voorgesteld en verdedigd. Troelstra en Van Leeuwen stelden voor, den in art. 80 voor het kiesrecht genoemden minimum-leeftijd van 23 jaren tot 21 jaren te verlagen. Schaper stelde voor, den wetgever de bevoegdheid te geven tot het opleggen van stemplicht, in stede van den stemplicht in de grondwet vast te leggen. Hugenholtz en Sannes stelden voor, de schorsing van het kiesrecht voor militairen te doen vervallen. Mendels diende een amendement in, dat strekte om alles wat het voorgestelde artikel 80 over stemplicht bevatte te doen vervallen, zonder het, gelijk Schaper bedoelde, door een andere bepaling te vervangen. Troelstra stelde voor, in art. 80 op te nemen de woorden: „Ieder kiezer brengt ééne stem uit.” Albarda stelde voor, te bepalen, dat in alle gemeenten de gemeenteraden telkens om de 4 jaren in hun geheel aftreden.

Terwijl onze fractie met sommige dezer amendementen het succes, dat zij beoogde, geheel of gedeeltelijk bereikte, had zij bovendien in het eerste gelid te staan waar het gold de verijdeling van pogingen, om de regeeringsvoorstellen in conservatieven zin te wijzigen. Troelstra's verdediging, op 9 November, van het amendement betreffende den leeftijd der kiezers kon niet voorkomen dat dit werd verworpen. Evenmin bereikte Schaper, op denzelfden dag zijn amendement betreffende den stemplicht verdedigend, het doel dat hij beoogde. Hoewel na hem ook Kleerekoper, Dujs en Mendels de invoering van den stemplicht bestreden, nam de Kamer het regeeringsvoorstel aan, na ook Mendels' amendement te hebben verworpen.

Ook het amendement van Hugenholtz en Sannes, door den eersten op 9 November toegelicht, en op 10 November, ten einde aan bezwaren tegemoet te komen, gewijzigd in dier voege, dat voortaan als noodmaatregel het kiesrecht voor de militairen (en dan niet alleen voor die beneden den rang van officier) door de wet zou kunnen worden geschorst, werd verworpen, niettegenstaande Sannes het op 14 November nog krachtig verdedigde.

Toen het bleek, dat men in den conservatieven hoek eerlang wel gebruik zou willen maken van de gelegenheid, die het regeeringsartikel open liet, om meervoudig stemrecht in

te voeren, diende Troelstra zijn amendement in om in de grondwet te bepalen dat het stemrecht enkelvoudig zal zijn. Het werd op 14 en 15 November door hem verdedigd en door de Kamer aangenomen.

Dujs en Kleerekoper bestreden op 9 November een andere poging der conservatieven om de democratie te schaden. Van de amendementen der heeren Snoeck Henkemans en De Visser, strekkende om hen die nalatig blijven in de betaling hunner belastingpenningen en hen, die ten gevolge van arbeidschuwheid of wangedrag bedeeeling hebben genoten, van het kiesrecht uit te sluiten, toonden zij het reactionaire karakter helder aan, wat zeker tot de verwerping dier amendementen veel bijdroeg.

Bij de behandeling van art. 82, regelende de benoeming der Eerste Kamer, hield Schaper een rede, waarin hij verklaarde, dat partij en fractie naar afschaffing van dat lichaam blijven streven, en zoolang de afschaffing niet mogelijk is, verzwakking van het ondemocratisch karakter door invoering van rechtstreeksche verkiezingen beoogen. Slechts de omstandigheid, dat voorstellen in die richting bij deze gelegenheid op een onoverkomelijk verzet zouden stuiten, deed de fractie besluiten zich tot een protest tegen de handhaving van de indirect gekozen Eerste Kamer nu te bepalen.

Dat inderdaad ten aanzien van het vrouwenkiesrecht op het oogenblik niet meer te bereiken was, dan door de regeering was voorgesteld, bleek wel zeer duidelijk op 16 November, toen de heer De Savornin Lohman voorstelde de vrouwen van het recht, verkozen te worden tot lid der Staten-Generaal, uit te sluiten. Van Leeuwen bestreed dit voorstel zeer krachtig, en Schaper sloot zich bij hem aan.

Aan de discussie over de schadeloosstelling der Kamerleden en het presentiegeld voor de bijwoning der Kamervergaderingen, bijzonder bekend gebleven door het opzienbarende optreden van den heer Nierstrasz, nam Schaper op 17 November deel met een kort woord, waarin hij het presentiegeld als bevorderlijk voor het werk der Kamer, aanbeval.

Albarda verdedigde op 15 November het beginsel der evenredige vertegenwoordiging en de opneming ervan in de grondwet, en bestreed daarbij een amendement van den heer Eerdmans, die den gewonen wetgever vrijlaten wilde evenredige vertegenwoordiging al of niet in te voeren.

Bij de behandeling der additioneele artikelen, waarin een voorloopige kieswet is opgenomen, kwam de evenredige vertegenwoordiging opnieuw ter sprake. Na een amendement van den heer Drion, die een wijziging in het stelsel van het grondwetsvoorstel wenschte, te hebben bestreden, verdedigde Albarda op 7 December een door hemzelf ingediend amendement, strekkende om te bepalen dat in alle gemeenten de raden telkens om de vier jaren in hun geheel zullen aftreden. Het amendement werd door de regeering overgenomen en vervolgens aangenomen.

Ook Hugenholtz en Schaper kwamen bij de additioneele artikelen terug op onderwerpen, door hen te voren behandeld. De eerste diende op 1 December op het artikel der voorloopige kieswet, dat betrekking heeft op het kiesrecht der militairen, een amende-

ment in door welks aanneming het mogelijk is geworden de schorsing van het kiesrecht in buitengewone omstandigheden tot enkele deelen des lands te beperken. De tweede stelde op denzelfden dag voor, dat op nader te bepalen wijze on- en minvermogene kiezers zouden moeten worden in staat gesteld aan hun stemplicht te voldoen. De invoering van den stemplicht maakte, zoo betoogde hij, zulk een regeling noodig. Daar deze zaak echter niet bij de behandeling der additioneele artikelen behoefde te worden beslist, verving Schaper zijn amendement door een motie, die vervolgens zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen. Een poging van Troelstra, op 1 December, om de bepaling betreffende den stemplicht alsnog uit de additioneele artikelen teruggenomen te krijgen, leidde niet tot het gewenschte resultaat.

Aan de behandeling van het voorstel tot wijziging van art. 192 der grondwet werd op 23 November deelgenomen door Gerhard, die in zijn rede de politieke neutraliteit behandelde en de toenemende kracht der arbeidersbeweging een beteren waarborg daarvoor noemde dan de tekst van een grondwetsartikel. Hij betoogde, dat ook overigens het peil van het onderwijs niet in de eerste plaats door de grondwet zelve, maar wel door de gewone onderwijswet en door de toepassing zal worden beheerscht.

Op 28 November hield K. ter Laan een rede, waarin hij de door de rechterzijde voorgestelde amendementen bestreed en het inmiddeels door den minister gewijzigde regeeringsvoorstel verdedigde. Hij betoogde voorts, dat de deugdelijkheid van het bijzonder en het openbaar onderwijs vooral moet worden gewaarborgd door het krachtiger wordend streven naar verheffing van het onderwijs-peil.

Door den heer Van der Molen werd op 7 December een amendement verdedigd, strekkende om in de additioneele artikelen eene regeling der onderwijzerssalariissen op te nemen, welke in werking zou treden, indien niet vóór den 1sten Januari van het tweede zittingsjaar na de afkondiging der nieuwe grondwet de Wet op het Lager Onderwijs in overeenstemming mocht zijn gebracht met het nieuwe grondwetsartikel. K. ter Laan kon zich erbij nederleggen, dat de minister dat voorstel van den heer Van der Molen onaannemelijk verklaarde. aangezien naar de meening van onzen partijgenoot de ontworpen salarisregeling groote gebreken vertoonde. Maar hij kon zich niet nederleggen bij verder uitstel van de verbetering der onderwijzerssalariissen en eischte dat daarvoor een nood-uitgave van eenige miljoenen zal worden gedaan. Hij stelde daarom een motie voor, waarin de Kamer als haar oordeel kon uitspreken dat de minima bedoeld in art. 26 der L. O.-wet met f 200 behooren te worden verhoogd. Besloten werd, dat deze motie bij Hoofdstuk V der Staatsbegroting aan de orde zou worden gesteld. Dit besluit is later niet uitgevoerd, aangezien, toen de Kamer hoofdstuk V der Staatsbegroting behandelde, de indiening door eenige Kamerleden van een initiatief-voorstel te verwachten was, de onderwijzerssalariissen betreffende.

Aan het slot van dit zeer beknopte overzicht van het optreden onzer fractie bij de behandeling der grondwetsvoorstellen dient nog te worden vermeld, dat de voorstellen betreffende de hoofdstukken II, III en IV en de additio-

neele artikelen op 21 December 1916 zonder hoofdelijke stemming door de Tweede Kamer werden aangenomen, terwijl op denzelfden dag ook het voorstel tot verandering van art. 192 werd aangenomen met algemeene stemmen op die van den heer Liefstinck na.

Op het oogenblik waarop dit verslag wordt geschreven heeft de Eerste Kamer de grondwetsvoorstellen nog niet in openbare behandeling genomen en is ook haar desbetreffend Voorloopig Verslag nog niet verschenen.

De Ouderdomswet.

Het wetsontwerp, door minister Treub op 6 Februari 1914 ingediend, was na een uitvoerige schriftelijke gedachtenwisseling op 8 December 1915 voor openbare behandeling gereed. Vóór de openbare behandeling begon moesten evenwel nog groote onverwacht gerezen moeilijkheden uit den weg geruimd worden.

Bij het uiteengaan der Kamer voor het Kerstrees, op 30 December 1915, kondigde de president zijn voornemen aan om na het reeces de Ouderdomswet aan de orde te stellen. Weldra bleek, dat dit niet naar den zin van minister Treub was. Deze stelde den eisch, dat eerst een aantal van de door hem ingediende belasting-ontwerpen door de Kamer zouden worden onderzocht en de verslagen van dat onderzoek zouden zijn verschenen. Op 27 Januari werd dit verlangen van den minister in de Kamer besproken. Voor onze fractie protesteerde Schaper tegen dit optreden van den minister. Toen deze daarna zijn eisch in dien zin wijzigde, dat hij behandeling en gunstige beoordeeling van het ontwerp-pensioenbelasting als voorwaarde stelde voor zijn medewerking tot de behandeling der Ouderdomswet trad onze fractie tegen deze vervalsching van het staatspensioen met felheid op en stelde haar woordvoerder Schaper een motie voor, waarin de samenkoppeling van pensioenbelasting en Ouderdomswet werd afgewezen. De aanneming dezer motie noopte den heer Treub tot aftreden als minister.

De behandeling der Ouderdomswet werd door minister Lely overgenomen. Deze bracht aanstonds in het ontwerp verscheidene belangrijke verbeteringen. Maar toen op 4 April de behandeling van het gewijzigde ontwerp zou beginnen, kwam er een nieuwe poging om dit te verhinderen. De rechterzijde zag in de paniekstemming, door bijzondere militaire maatregelen der regeering gewekt, aanteyding tot een voorstel om de Ouderdomswet van de agenda der Kamer af te voeren. Duijs bestreed deze poging, die gelukkig niet slaagde. Zoo ving dan eindelijk op 4 April 1916 de openbare behandeling toch aan.

Bij de algemeene beschouwingen, die zeer uitvoerig werden gehouden, zelden Duijs en Sannes het standpunt van partij en fractie ten opzichte van het ontwerp uiteen en bestreden zij hetgeen de tegenstanders ertegen te berde brachten. Bij de behandeling der artikelen liet onze fractie het aan pogingen, om verschillende bepalingen te verbeteren en veranderingen ten ongunste te keeren, niet ontbreken. Wij vermelden allereerst de soc.-dem. amendementen om den pensioenleeftijd van 70 jaar tot 65 jaar te verlagen en de rente van f 2 tot f 3 te verhoogen. Het eerste werd door Duijs op 26 April verdedigd. Toen het door minister Lely onaannemelijk was verklaard werd het

door de fractie, omdat zij het wetsontwerp niet er aan opofferen mocht, ingetrokken. Het tweede werd om dezelfde reden, op 3 Mei ingetrokken. Een ander amendement van onze fractie, dat strekte artikel 1 van het ontwerp zoo te wijzigen dat het karakter van bedeeïing aan de ouderdomsrente werd ontnomen, kon worden ingetrokken omdat de minister zelf het artikel in dien geest verbeterde. Sannes bestreed op 26 April de pogingen der rechterzijde om die verbetering te niet te doen.

Voorts vermelden wij het voorstel onzer fractie, om de uitsluitingen van ouderdomsrente op grond van een ondergane gevangenisstraf of drankmisbruik te doen vervallen, dat verworpen werd; dat om arbeidskracht niet als een ongebruikte bron van inkomen te beschouwen, door de regeering overgenomen; dat om de kosten der ouderdomsrente geheel ten laste van het rijk te brengen, hetwelk werd aangenomen; dat om de kontrôle op de beslissing op rente-aanvragen bij de gemeenteraden te brengen, dat werd ingetrokken; eindelijk het voorstel om te bepalen dat de leeftijd en het bedrag van het pensioen binnen 5 jaren na de inwerkingtreding der wet zouden worden herzien, dat werd verworpen. Enkele soc.-dem. amendementen van minder ingrijpenden aard laten wij onvermeld; ook weiden wij, om de hierboven aangeduide redenen, niet uit over de verschillende betoogen door Duïjs en Sannes gehouden ter verdediging van goede bepalingen en ter bestrijding van slechte amendementen.

Op 18 Mei 1916 werd de Ouderdomswet met 51 tegen 34 stemmen aangenomen. De verdere beslissing over het lot der wet is nu bij de Eerste Kamer, die, op het oogenblik van de samenstelling van dit verslag, tot de oepnbare behandeling nog niet heeft kunnen overgaan, aangezien de Memorie van Antwoord van minister Lely nog niet is verschenen. Minister Lely wenscht namelijk eerst in de Tweeyde Kamer zijne wetsontwerpen tot het invoeren der radenwet en tot het aanpassen van de invaliditeitswet aan de Ouderdomswet behandeld te zien. Bij verschillende gelegenheden heeft onze fractie verklaard dat zij voor de tot standkoming dezer wetten hare medewerking niet a priori weigert, mits aan de ouderdomsrente en haar beginsel geen afbreuk wordt gedaan.

Militaire vraagstukken.

Zoo dikwijls zich daartoe de gelegenheid aanbodt heeft de fractie haar standpunt tegenover de mobilisatie eenerzijds en het militarisme anderzijds bevestigd. Zij bleef haar steun verleen aan de regeering waar deze werkzaam was en maatregelen trof om voor Nederland het oorlogsgevaar te weren. Maar zij bleef ook haar principieel verzet tegen het militarisme volhouden en zij verzette zich telkens weer als de regeering, hetzij ten aanzien van de bewapening te land, hetzij ten aanzien van die te water, uitbreiding van het militarisme voorstelde of toekomstige uitbreiding voorbereiden wilde. Bij de oorlogsbegrotingen en de mobilisatiekredieten was K. ter Laan steeds haar woordvoerder, waar het marine-aangelegenheden betrof sprak H u g e n h o l t z namens haar. Bij bijzondere aangelegenheden trad ook de voorzitter der fractie in het debat. Zoo bond T r o e l s t r a een scherpen strijd tegen den minister van Marine aan wegens diens op-

treden tegen de organisaties der schepelingen, waardoor de minister tot eenige tegemoetkomendheid werd bewogen.

Toen in het land door machtige groepen een agitatie was ondernomen ten gunste van algemeene oefenplicht en legeruitbreiding, trad T r o e l s t r a aanstonds (op 18 Mei 1915) met een scherp waarschuwend woord daar tegen op. De regeering kwam kort daarna met het bekende ontwerp-landstormwet voor den dag. T r o e l s t r a verzette zich toen, op 10 Juni 1915, tegen een overhaaste behandeling van dat ontwerp. Bij de openbare behandeling er van op 22 en 23 Juli 1915, bestreden K. t e r L a a n en S c h a p e r het ontwerp, dat door de fractie werd beschouwd als een met oorlogsgevaarvergrootende strekking, zoo krachtig mogelijk. Tegenover het streven naar legervergrooting stelde K. t e r L a a n den eisch van gedeeltelijke demobilisatie, ook bij andere gelegenheden herhaaldelijk door hem verdedigd. Het was voor geen gering deel aan het verzet onzer fractie te danken, dat de landstormwet ten slotte slechts in een gematigden vorm kon tot stand komen. De fractie stemde tegen het ontwerp.

Het vraagstuk van de verdediging van Ned.-Indië werd op haar beurt het voorwerp van een krachtige agitatie van burgerlijke groepen, welke agitatie in het parlement haar woordvoerders vond. De sociaaldemokraten waakten tegen die agitatie. Reeds bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegroting voor 1917 greep T r o e l s t r a de gelegenheid aan om het zijne er van te zeggen. Bij de behandeling der Indische begroting voor hetzelfde dienstjaar toonde A l b a r d a aan, dat de geestdrift der groote kapitalisten voor de verdediging van Indië in imperialistische baatzucht wortelde. Maar eerst recht kon dat bewezen worden door T r o e l s t r a in de redevoeringen waarmee hij het wetsvoorstel tot de instelling van een Indische militia bestreed. Onze woordvoerder stelde toen onze politiek, op de vestiging van vrede tusschen de volkeren en vrijheid voor de rassen gericht, tegenover het imperialisme en het militarisme.

Ook in de Eerste Kamer werd door de soc.-dem. leden het standpunt der partij ten opzichte van mobilisatie en militarisme herhaaldelijk uiteen gezet.

Buitenlandsch beleid.

Herhaaldelijk betuigde de fractie haar ontevredenheid over de geringe mededeelzaamheid der regeering, die aan de volksvertegenwoordiging slechts zeer ongaarne en dan nog zeer weinig inlichtingen omtrent de verhoudingen tot vreemde mogendheden verstrekt. Ook verweet zij de Kamer (o.a. bij monde van S c h a p e r op 30 November 1915, die daarbij aan de verwerping der motie-T r o e l s t r a van 26 Januari 1915 herinnerde) dat zij haar wil, om beter te worden ingelicht, niet krachtig deed gelden. Bij de behandeling van Hoofdstuk III der Staatsbegroting voor 1916 diende V a n L e e u w e n een voorstel in, om tot medezeggenschap van de Staten-Generaal in buitenlandsche aangelegenheden te geraken. Meer dan eens is door de fractie op behandeling van dit voorstel aangedrongen, tot dusver vruchteloos.

Bij de behandeling van het voorstel tot het vestigen van een buitengewoon gezantschap bij

den Paus, op 9 Juni 1915, zetten Van Leeuwen en Troelstra het standpunt der fractie uiteen.

Ondanks de bezwaren, die de fractie tegen de geringe mededeelzaamheid der regeering heeft, gevoelt zij groote waardeering voor den ernst waarmee de regeering er naar streeft het land buiten den oorlog te doen blijven. Van deze waardeering getuigde zij meermalen, en telkens als het gevaar verscheen dat andersgezinden een minder gewenscht buitenlandsch beleid zouden bevorderen, achtte de fractie zich verplicht de regeering haar steun te verzekeren.

De houding van de soc.-dem. leden der Eerste Kamer was met die der Tweede-Kamerfractie steeds geheel in overeenstemming.

Financieele politiek.

Een zeer groot aantal financieele ontwerpen kwam in behandeling.

In Maart '15 namen Schaper, Helsdingen en Vliegen deel aan de debatten over de wijziging der vermogensbelasting. Het wetsontwerp werd door de Eerste Kamer verworpen.

J. ter Laan behandelde voor de fractie het wetsontwerp betreffende den accijns op het geslacht en dat betreffende het invoerrecht op sinaasappelen enz. (Mei '15), en ook bestreed hij in Nov. '15 het ontwerp tot wijziging van den zout-accijns.

Bij de behandeling van de oorlogswinstbelasting (Mei '16) drong J. ter Laan op steviger ingrijpen aan, terwijl Van den Tempel aantoonde welke groote lasten de arbeiders in den krisistijd te dragen hebben. Een door onze fractie voorgesteld amendement, om de belasting te bepalen op 50 percent van de oorlogswinst, werd verworpen.

Over minister Van Gijn's twee verdedigingsbelastingen en het voorstel-Bos voerden J. ter Laan en Van den Tempel beide het woord (Juni '16). De door onze fractie voorgestelde amendementen, waarvan het eerste strekte om het bedrag der heffing tot f 260 millioenen te verhoogen, en het andere om inkomens beneden f 2000 vrij te stellen, werden verworpen.

Evenmin werd een bij de behandeling der successiewet (in Juli '16) door J. ter Laan verdedigd voorstel, om van de nalatenschappen nog 7 millioenen gulden te heffen, aangenomen. De Eerste Kamer verwierp deze wet; Van Kol nam op 29 November '16 aan de verdediging ervan deel. Bij die gelegenheid hield hij een beloop ter aanbeveling van staatsmonopolies. Een door minister Van Gijn eenigszins gewijzigd ontwerp, dat in Dec. '16 door de Tweede Kamer was aangenomen, werd in Jan. '17 opnieuw door Van Kol in de Eerste Kamer verdedigd. Ditmaal nam de Eerste Kamer het ontwerp aan.

In Dec. '16 trachtte J. ter Laan in de registratiewet een verbetering te brengen voor de koopers van kleine perceelen terwijl Duys een technische verbetering in de zegelwet aanbracht.

Koloniale politiek.

De belangrijkste koloniale aangelegenheden die, behalve de begrootingen, in behandeling kwamen, waren het voorstel tot wijziging van art. 111 van het Regeerings-reglement (recht

van vereenigen en vergaderen, het voorstel tot het instellen van een kolonialen Raad, dat tot het instellen van een Indische militie (bij het militaire vraagstuk reeds kortelijk in dit verslag besproken) en dat tot het sluiten van een kontrakt tot het exploiteeren van petroleumvelden in Djambi.

Bij art. 111 verdedigde Troelstra het regeeringsvoorstel tegen de bestrijders er van en schetste bij de principieele en politieke betekenissen der hervorming. (Maart '15)

Het wetsontwerp betreffende den Kolonialen Raad vond in Mendels een scherp kritikus, die er de onbeduidendheid van aantoonde en met eenige ingrijpende amendementen de instelling voor de inlandsche bevolking van betekenis poogde te maken. Slechts een enkele dier pogingen slaagde. (September '16.)

Albarda en Mendels bestreden het voorstel tot het uitgeven der Djambi-velden ter exploitatie door partikulieren (Nov. '15). Zij stelden een motie voor, waarin staatsexploitatie gewenscht werd, die werd aangenomen. Van Kol verdedigde dit besluit tegen de kritiek die in de Eerste Kamer er op geoefend werd. In Maart '27 viel Albarda den minister er over aan, dat deze de motie nog niet uitgevoerd had. Hij slaagde er in den Minister te bewegen tot het maken van een aanvang met exploratieboringen.

Voorts behandelden bij de begrootingen voor 1916 en 1917 verschillende leden onzer fractie die onderwerpen, waaraan zij gewoonlijk hun aandacht wijdden. Mendels hield over de begrooling voor '16 de algemeene beschouwingen, Albarda (ter vervanging van Mendels) die over de begrooling van '17. Beide sprekers drongen op krachtige hervormingspolitiek aan. Mendels behandelde verder de rechtspraak in Ned. Indië. Sannes en Schaper bespraken de vraagstukken aan arbeidsinspectie en koeliewerving. In Maart '17 wisten zij een voorstel aangenomen te krijgen tot instelling van een commissie uit de Kamer, die het koelic-vraagstuk zal onderzoeken. Gerhard, K. ter Laan en Albarda behartigden onderwijs-belangen. Gerhard bestreed ook het alcohol-gevaar. Van Leeuwen sprak over de bestrijding van ziekten in Ned. Indië. Albarda over irrigaten en andere Waterstaats-aangelegenheden.

Kleerekoper behandelde de begrootingen voor Suriname en Curaçao.

In de Eerste Kamer hield Van Kol zeer belangrijke redevoeringen over koloniale aangelegenheden, als altijd krachtig opkomend voor de verheffing en lotsverbetering der Indische bevolking.

Arbeidswetgeving.

Op het gebied der arbeidswetgeving was het belangrijkste feit de wijziging der Veiligheidswet in Mei 1915. Albarda en Schaper stelden daarbij voor de wet van toepassing te doen worden op alle bedrijven met vijf of meer personen en op den landbouw. Het eerste werd aangenomen.

Hierna verdient vermelding, dat Schaper in April '15 met succes aandrang op afdeelingsonderzoek van het door hem ingediende tienuren-ontwerp. Het voorloopig verslag omtrent dat ontwerp is later verschenen. De Memorie van Antwoord is bij de voorstellers in bewerking.

Voor de mijnwerkers werd door Albar da bij de begrotingen van Landbouw instelling van een algemeen verzekeringsfonds en herziening van het mijnreglement gevraagd, terwijl bij de behandeling van een wijziging der Mijnwet in Oktober 1916 door hem een amendement werd voorgesteld, strekkende om bepalingen omtrent den mijnarbeid vóór 1918 in de mijnwet op te nemen. Toen dit wetsontwerp in de Eerste Kamer kwam, besprak Van Kol de er mee verbonden mijnwerkersbelangen.

Bij de begrotingen voor Landbouw drongen Schaper en Albar da herhaaldelijk op verbod van bakkersnachtarbeid aan.

Sannes toonde bij de Justitie-begrotingen aan, dat de medewerking der rechterlijke macht en der politie tot de uitvoering der Arbeids- en Veiligheidswet nog steeds veel te wenschen overlaaat.

Spiekman stelde (December 1915) in het licht, dat van de bepalingen van de wet op het Arbeidskontra kt betreffende het staangeld, door sommige werkgevers een zeer verkeerd gebruik wordt gemaakt.

Justitie.

In Maart 1915 werd het ontwerp betreffende de voorwaardelijke strafopshorting behandeld. Hugenholtz verdedigde enkele door de fraktie voorgestelde amendementen.

Gerhard bestreed bij de behandeling van de Eedswet den eedswang; Troelstra besprak de politieke beteekenis van het ontwerp en de houding der verschillende partijen.

Het wetsontwerp betreffende de oneerlijke concurrentie, ingediend door den heer Aalberse, gaf Mendels gelegenheid tot een betoog, dat niet de oneerlijke concurrentie, maar de concurrentie als zoodanig het kwaad is, waardoor de middenstand te gronde wordt gericht.

Aan de behandeling der Huurkommissiewet namen, naast Mendels, ook Schaper en Vandentempel deel. De fraktie bestreed pogingen tot het verslappen van het ontwerp en bracht er enkele verbeteringen in aan.

In de Eerste Kamer verdedigde Polak het ontwerp.

Onderwijsbelangen.

Ook in de beide jaren, waarover dit verslag loopt, wijdden K. ter Laan en Gerhard veel aandacht aan het onderwijs, in het bijzonder aan het lager onderwijs, terwijl Albar da het middelbaar onderwijs en Van Leeuwen het hooger onderwijs behandelde.

Positie van ambtenaren, beambten en werklieden in dienst van den Staat.

Het waren ook nu weer voornamelijk Helsdingen en J. ter Laan die deze onderwerpen behandelde. Geen poging werd door hen onbeproofd, geen gelegenheid ongebruikt gelaten om de vooral in deze tijden zoo bitter noodige lotsverbetring te bepleiten. Aanvankelijk stond de fraktie niet sympathiek tegenover voornemens tot het toekennen van duurtetoelagen. Zij stelde daartegenover den eisch van duurzame salarisverbeteringen. Toen het evenwel vast stond, dat deze eisch niet voor alle categorieën zou worden bevredigd, spande de fraktie zich in om de regeling der duurtetoelagen zoo goed mogelijk te maken.

Bij de begrotingen en bij de afzonderlijke voorstellen tot het toekennen van duurtetoelagen hielden Helsdingen en J. ter Laan voor de verschillende categorieën van het personeel in dienst van het Rijk krachtige pleidooien en dienden zij verscheidene amendementen in, somtijds met succes. Ook voor het personeel van posterijen, telegrafie en telefonie ijverde Helsdingen trouw.

Krisismaatregelen.

Over de werkzaamheid der fraktie op het groote gebied der krisismaatregelen zal in dit verslag niet worden uitgeweid. Te dezen aanzien mag voorloopig en kortheidshalve verwezen worden naar de overzichten die Duijs hiervan in het partijorgaan publiceert. Alleen moge worden vastgesteld, dat de fraktie aan den levensmiddelen nood en de daarmee verband houdende economische vraagstukken, haar krachten voortdurend heeft gewijd. Zij had, als deze vraagstukken aan de orde kwamen in het parlement, steeds de eerste plaats in het debat. Herinnerd moge worden aan de interpellatie van Schaper naar aanleiding van de bruinbrood-circulaire van minister Posthuma, in Mei 1915, aan de interpellatie van Sannes over de melkvoorziening in Februari 1916, aan de interpellatie van Schaper naar aanleiding van de aardappelschaarschte, in Juni 1916; voorts aan de groote redevoeringen door Schaper en Sannes bij de begrotingen voor 1916 en 1917 over het levensmiddelenvraagstuk gehouden, aan het optreden der fraktie bij de behandeling der distributiewet in Juli 1916, aan dat bij de behandeling van het 80-miljoen-ontwerp in Februari 1917 — om slechts eenige der voornaamste feiten aan te stippen.

Ook voor een overzicht van het optreden der fraktie in het belang der gemobiliseerden verwijzen wij naar de artikelen van Duijs in „Het Volk”. Vooral K. ter Laan heeft op dit gebied een reusachtige werkzaamheid ontwikkeld.

Van de andere krisisonderwerpen noemen wij nog de Schepenvorderingswet, voor de fraktie door Kleerekoper behandeld die daarbij o.a. het gevaar van burgerlijken dienstplicht met stakingsverbod voor zeelieden bestreed.

Besluit.

In het hierboven gegeven overzicht, dat om de in het begin van het verslag genoemde redenen hoogst onvolledig en zeer beknopt is, kon het werk der fraktie niet tot zijn recht komen. Nog meer dan ten aanzien van het werk der fraktie in de Tweede Kamer, schiet dit verslag ten aanzien van het werk der soe-dem. Eerste Kamerleden tekort. De fraktie hoopt, dat de partij zich van deze gebreken van het verslag ten volle rekenschap zal geven, zoodat zij het niet als een goeden grondslag voor een oordeel over het werk der leden zal beschouwen. Zoo spoedig de omstandigheden het zullen toelaten, hoopt de fraktie uitvoering te geven aan haar in den aanhef van dit verslag genoemd besluit tot het samenstellen en openbaar maken van een zoo volledig en zoo duidelijk mogelijk relaas van hare werkzaamheden in den oorlogstijd.

De sekretaris der fraktie,

J. W. ALBARDA.

ELECTRISCHE DRUKKERIJ „VOORUITGANG”, KEIZERSGRACHT 378, AMSTERDAM.